

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

POPÜLER
GİZEMCİLİĞİN
TARİHSEL
ve
DİNSEL
TEMELLERİ
GÖKTUĞ HALİS

İZRAKARŞI
YAYINLARI

POPÜLER GİZEMCİLİĞİN TARİHSEL ve DİNSEL TEMELLERİ

KK Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri, günümüzde giderek büyüyen toplumsal bir eğilimin kökenlerine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu eğilim, Modern Batı Dünyası'nın XVII. Yüzyılda başlayan “pozitif bilimler” alanındaki sıçrayışıyla birlikte temelleri atılan teolojik ve bilimsel uğraşlar alanındaki ayrışımın kırılmasıyla ilintilidir...

Bu kırılma, modernliğin sonunda, yalnızca doğa bilimlerindeki mistik vurgularla değil, pozitif tarih anlayışındaki “gizlici” sapmalarla da kendisini göstermektedir. Mitolojiler yeniden, insanlık tarihinin çocukluk çağındaki misyonlarıyla anlamlı hale gelmektedir. Güncelin ve geçmişin açıklanmasında tarihin ve güncel politikanın modern kuramları yerine, efsanelerin, hurafelerin ve söylencelerin yerleştirildiği günümüz dünyasındaki bu eğilimin temel dayanakları ancak geçmişten çıkarsanabilir.

Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri, zamana yayılmış bir proje olarak Gizli Bilimlerin Alternatif Tarihi-İlk İnsandan Günümüze Bilim ve Okült Karşıtlığı ismini taşıyacak bir başka kitaba yönelik ön-çalışmayı içermektedir. İnsanlık tarihine bu farklı bakış, başta “Bilgeler Sınıfı Teorisi olarak Hermetik disiplinler” olmak üzere “kayıtlı tarihin etkin analizi”nden doğmuş özgün kavramlarımızı okuyucuyla tanıştırmak amacını da taşımaktadır. Bu çalışma; simya, gnostisizm, şeytancılık, Agarttha ve yeraltı kentleri, düalizm, kutsal kitaplardaki savaş gelenekleri, Tapınak Şövalyeleri ya da hermesçilik gibi, günümüzün gizlici tarih anlayışının tarihsel ve dinsel kavramlarını, maddeci perspektiften hareketle incelemektedir.

Böylece “pozitif tarih bilimi”ne, günümüz dünyasında saygınlığını sarsan okült kavramlarla hesaplaşma olanağı tanınmış olacaktır. »

ISBN: 978-605-5717-05-6

İŞRAK KARŞI
YAYINLARI

KARŞI YAYINLARI 02

İnceleme/Araştırma

Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri
Göktuğ Halis

Genel Yayın Yönetmeni: Özcan Erdoğan

Editör: Cenk Gündoğdu

Düzeltili: Ezgi Okay

Kapak Tasarımı: Murat Akkan

Mizanpaj: Rukiye Selçuk

Copyright © Karşı Yayınları

ISBN 978-605-5717-05-6

Baskı: Ekim 2009

KARŞI YAYINLARI

Silahtarağa Cad. Kurtuluş Apt. No.215 Kat: 2/2
Eyüp/İstanbul

(KARŞI, İkaros Yayınları'nın tescilli markasıdır.)

Tel.: 0212 427 27 68 pbx, 0532 520 37 68

E-Posta

karsiyayinlari@gmail.com

Web:

www.karsiyayinlari.com

Baskı: Engin Matbaacılık, Topkapı/İstanbul

Tel./Faks 0212 612 05 53

**POPÜLER
GİZEMCİLİĞİN
TARİHSEL
ve
DİNSEL
TEMELLERİ**

GÖKTUĞ HALİS

Göktuğ Halis, 1976 yılında Zonguldak'ta doğdu. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre ekonomi gazetele-
rinde çalıştı. Ardından, kadim dinler, okült disiplinler ve "İlkçağ ve Ortaçağ
Batı Felsefesi" tarihine ilişkin araştırmalar yaptı. 2003 yılından itibaren, *Ak-
şam*, *Cumhuriyet*, *Radikal* ve *Varlık* gibi gazete ve dergilerde makale ve kitap
eleştirileri yayımlandı

Akşam-lık dergisinin, 11 Ocak 2004 tarihli sayısında *Da Vinci Şifresi* ki-
tabına ilişkin makalesinde Türkiye'de yeni yeni tanınmaya başlanan ve ta-
rihsel verilerdeki boşluklardan hareketle oluşturulmuş spekülasyonlu çabaları
eleştirdi. Yazar, Dan Brown'un tezlerinin "sanıldığına aksine" hiç de özgün
olmadığını belirterek, yazarın "din tarihine ilişkin spekülasyonları popüler
hale getirdiği"nin altını çizdi. 18 Nisan 2004 tarihli *Akşam-lık* dergisinde ise,
Halis'in, Türkçe'ye *Tapınak Şövalyeleri-Savaşçı Keşişler Tarikatı* ismiyle
çevrilen *Kutsal Kan Kutsal Kase* kitabının, Umberto Eco'nun *Foucault Sar-
kacı* romanıyla karşılaştırmalı eleştirisi yayınlandı. Yazar Ağustos 2004 tari-
hinde *Varlık* dergisinde yayınlanan *Gizli Bilimlerin Alternatif Tarihi* isimli
makalesinde, pozitif tarihe alternatif olarak güçlü dayanağa sahip olan "okült"
tarih anlayışının ana çerçevesini çizerek, konuya ilişkin yüzeysel çalışmaların
eleştirisini kaleme aldı.

Okült tarih anlayışına yönelik popüler ilgiyi "kararlılıkla" takip eden ya-
zar, son yıllarını Tapınak Şövalyeleri'nin doğru anlaşılması ve pozitivist tarih
çalışmaları ile "gizemci çalışmalar" arasındaki ilişkinin doğru şekilde konum-
landırılmasına adanmış. Haçlı Seferleri ve spesifik olarak Tapınak Şövalyeleri'ni
konu alan makaleleri değişik dergi, gazete ve internet sitelerinde yayımlanan
yazarın ilk kitabı *Tapınakçılar: Tarih ve Spekülasyon* Kasım 2006'da Toroslu
Kitaplığı'na yayımlandı. Tapınak Şövalyeleri'ne ilişkin "spekülasyonlu" çıkarım-
ların tarihsel eleştirisini içeren çalışmayı Tapınak Şövalyeleri Tarikatının en-
gizisyon ve Papalık Komisyonlarınca yargılanma sürecini ele aldığı *Tapınak
Şövalyelerinin Düşüşü: Yargılanma Süreci ve İnfazlar* isimli ikinci kitabı iz-
ledi. Kitap Kasım 2008'de Erko Yayıncılık tarafından yayımlandı.

Göktuğ Halis'in elinizdeki *Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Te-
melleri* isimli bu kitabı, kökenleri Mısır, Mezopotamya, İran ve Yunan gibi
kadim kültürle uzanan gizem kültürlerinin tarihsel ve dinsel temellerini ir-
deleyerek, bu yapıların içeriğinin günümüz dünyasında, popüler kültürün de
etkisiyle, nasıl yitirildiğini analiz etmeye çalışıyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	10
I. BÖLÜM	
KÖKEN	
MADDİ TARİH, GİZEM, BİLİM.....	16
Toplayıcı-avcılardan Hermetizme	
a-İlk insandan sınıflı topluma	
b-Bilgeler sınıfı teorisi	
c-Bilim, okült, felsefe	
d-Hermetizm ve tarihsel temel	
e-Hermesçi metinler ve teoloji	
f-Tarihsel süreç	
g-Semavi dinlerde Hermes	
h-Gizli bilimlerin kurucusu ve din	
II. BÖLÜM	
AÇILIM	
SİMYA, TANRI ARAYIŞI ve GNOSTİSİZM.....	43
Antik Dünyadan Ortaçağa	
a-Simya'nın temel kavramları	
b-Gnosis ve içe dönüş...	
c-Kuram	
d-Hıristiyanlık ve Gnostik akımları	
III. BÖLÜM	
BÜYÜME	
ZERDÜŞT'TEN HAÇLILAR ÇAĞINA SIR AVCILARI.....	61
Kadim sırlar, sınıf savaşı ve nihai kötülük	
a-Tanrı'yla diyalog ve siyasal mücadele	
b-İyi ve kötünün mücadelesi...	
c-Gizlici eğilimler ve ikili dünya kurgusu	
d-Şeytan ve dinler tarihindeki yeri	
e-Eski Ahid ve Şeytan	
f-Yetkin kötülüğün kökenleri	
g-İki Ahid arası metinler	

IV. BÖLÜM	
YÜKSELİŞ	
ŞEYTAN'IN SAVAŞI ve GİZEMCİLİK.....	84
Eski Ahid'den tapınak şövalyelerine	
a-İsa'ya rağmen...	
b-Aziz Augustinus ve Savaşçı Papalar	
c-Kur'an-ı Kerim ve savaş	
d-Mesih'in Askerleri Şeytan'a dönüşürken	
e-Şeytana tapan rahipler	

V. BÖLÜM	
SONA DOĞRU	
YERALTI KENTLERİ ve HÜKÜM GELENEĞİ.....	104
Dünyayı yöneten bilgiler	
a-Yeraltı kentleri ve düzen arayışı	
b-Bir gizemci ve Agarttha	
c-Anarşi ve Sinarşi	
d-Agarttha nerededir?	
e-Altın Çağ'ın şehri: Agarttha	
f-Yerleşim ve görevler	
g-Dev kütüphanesi	
h-Eğitim ve ortak dil	

BÖLÜM VI	
TÜKENİŞ	
GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA GİZEMCİLİK.....	116
Tarihi mitoloji ile biçimlemek	
a-Kendini savunamayan tarihin yenilgisi	
b-Hiçbir şey söylemeyen yapıtların büyüklük iddiaları	
c-Ortak kökenden alınan güç	

ÖNSÖZ

Umberto Eco, eşsiz romanı *Foucault Sarkacı*’nda, *Tapınak Şövalyeleri*’nin gizemlerinin peşine düşerek ucu bucağı olmayan çöllerde kendisine çıkış yolu arayan ana karakterlerden birisine **“Tarihe nereden bakarsanız bakın, kendinizi destekleyecek bir sürü veri bulursunuz...”** dedirtmektedir. Bu ifade ilk adımda, bir disiplin olarak tarihin güvenilir olmayan zeminine gönderme yapmaktadır. Çünkü tarihçi her zaman ve her mekânda, daima **“ayıklama”** yapan ve kendi sınıfsal ideolojisinin motive ettiğinin peşinden giden kişidir. Kimi verileri değersiz kılan, kimi verileri anlamsızlaştıran ikincil bulgulara gereğinden fazla değer veren, çok daha önemlisi kimi bulguları yok sayan bir tarihçi **“kaçınılmaz”**, subjektif saptırma **“doğal”**, tarihin objektif bir biçimde değerlendirilmesi ise hayaldir.

Eco’nun vurgusunun ikinci adımı bizi, tarihçinin **“tarihsel gerçeği yaratması”** olgusuna götürür.

“Bizim amacımız Tapınak Şövalyeleri’nin tarihini anlamak değil, onu yaratmaktır!” diyen kahramanımızın vurgusu, hem şövalyelere yönelik **“hayali külliyyatın fırsatlarına”** gönderme yapar, hem de kaotik bir temele sahip tarih alanına gelişigüzel dalmak isteyen kişiye manevi bir rahatlık sunar. Tarih, artık masa başında, mantık yürüterek, gizlici eğilimler tarafından beslenen okuma ve anlama yöntemlerinden hareketle **“oluşturulan”**, **“biçimlenen”** ya da **“yaratılan”** bir disipline dönüştüğü ölçüde, **“herkes için mümkün bir uğraş”** hâline gelir.

“Gizemci tarih anlayışı” günümüz popüler kültürüyle dirsek teması kurmuştur. İçeriği tartışmalı olmakla birlikte **“gizli bilgiler”** daima toplumun geneline kapalı kapılar arkasında kendisine yer bulmuştur. Ama günümüz dünyası gün geçtikçe daha da yoğun

olarak hissedilen “manevi ihtiyaçlar” doğrultusunda, belli ölçülerde bu yöntemleri herkes için kullanılabilir hâle getirmiştir. Tarihsel ya da bilimsel olguları gizlici-okült perspektiften değerlendiren devasa bir kllyat ansızın oluşuvermiştir. ***Da Vinci şifresi, Holy Blood Holy Grail, Secret, Tapınak şövalyelerinin Gizli Tarihi*** ya da ***l Deniz Yazmaları Gerçeği*** gibi onlarca baskı yapan kitaplardan, st düzey gişe başarısına ulaşmış sinema filmlerine kadar uzanan geniş bir yelpaze, söz konusu tarih anlayışının iddiasını ortaya koymaktadır. Kitleseel ilgi elbette özellikle içinde yaşadığımız dünyadaki sanat ve kültür ürünleri baz alındığında, “**tehlikeli**” bir girdidir. Ancak görünen odur ki, “gizemci tarih anlayışının” aniden, önüne geçilemez bir biçimde kitleselleşmesi; katı, kuru ve heyecansız bir tarih anlayışı ile genel arasındaki mesafenin büyüklüğünü vurgulayan bir yn de içermektedir. Bu bir tarafa, dünyaya aktif bir şekilde “katılımı ve katkıyı” mümkün kıldığı ölçüde, kolay okunur ve anlaşılır bir tarih anlayışı, akademik düzeyde ele alınan bir tarih anlayışına nazaran ciddi avantajlar taşımaktadır.

Modern dünyadaki bayağı uygulamalar bir tarafa bırakılırsa, gizem, ezoterizm, mistisizm, okült ya da batını; ismine ne dersek diyelim, modern öncesi toplumlar için büyük öneme sahip eğilimler tarafından temsil edilen tarih anlayışı günümüzde de güçlü dayanaklar kazanmaya başlamıştır. Okült disiplinlerin felsefi açıdan taşıdığı g, pozitif tarih anlayışına alternatif olabilecek düzeyde güçlü bir tarih kurgusunu biçimleme noktasında onu iddialı konuma getirmektedir. Dolayısıyla pozitif tarihin, bilinenlerden hareketle oluşturulmuş tarih anlayışı, bilinenlerin sınırlılığı duvarına çarptığında, gizem tarihinin g kendini alabildiğine gösterir. Belirsizliklerden ve tarihsel veri boşluklarından hareketle, her an genişleyen ve güçlenen tarih anlayışı, rneğin Nuh Tufanını ya da Atlantis ve Mu söylencesini günümüze dek taşıyan haddi kendisindedir bulabilmektedir.

Öyleyse, gizlici tarih anlayışını pozitif perspektiften eleştirmek

önemli güçlükleri göze almak demektir. Yine de tarihe yönelik bu bakışın “pozitif” eleştirisi denenmelidir. Ufukta gözüken tehlike ile karşılaştırıldığında, belki Irak Savaşı’nı Tevrat’taki “adanmış topraklar” söylencesinin sonucu olarak algılamak ya da Ergenekon Soruşturması’nı, Türkiye’de “anayasal” düzeni değiştirmek isteyen Agarttha efsanesine bağlamak alabildiğine önemsizdir. Zira kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yeniden şekil alan modern politik kuramlar çok uzun zamandan beri “kitlelerin” ülke yönetimine ya da güncel siyasete katılımını “ölçüsüz” biçimde sınırlayabilmenin yöntemleri üzerine ciddi şekilde kafa yormaktadır. Bu gayretlerin sonuçları açıktır; evine kapanmak suretiyle yalnızlaşmış; bir topluma ait olduğu hissini izleyicileriyle “yoğun diyalog” yöntem sayesinde ilişki kuran tv programlar aracılığıyla tatmin eden bireyler yaratılmıştır. Bu anlamda, tarihi ya da güncel olayları, mitolojik ya da efsanevi figürlerle açıklama eğilimi “yalnızca” yeni bir yöntem olarak gözükmektedir.

Kesin olan, insan toplumlarını içten içe kemiren ve “kitleleşme uyuşukluğu” hedefleyen hiçbir yöntemin, kapitalizmin “yok olma” eğilimine böylesine açık katkılar yapmamış olduğudur. İnsanları bir arada tutan tarihsel-kültürel değerleri sanal hâle getirmek, modernize edilmiş, günümüze uyarlanmış mitler ya da efsanelerle doldurulması imkânsız, büyük bir boşluk doğurmaktadır. Bu boşluk, Kral Süleyman söylencesindeki, ölümü gizleyen “asayı” kemiren kurtçuğa da benzetilebilir. Ölümü zaten gerçekleşmiş olan cesedi ayakta tutan ve etraftakilere hâlâ yaşayan bir insan olduğu izlenimini veren asa içten içe minik bir kurtçuk tarafından oyulmaktadır.

Kurtçuğun işi bittiğinde asa kırılacak, kendisine canlı süsü veren peygamber de tüm haşmet iddialarına karşın yere serilecektir.

Göktaş Halis

GİRİŞ

TARİH, MİTOLOJİ VE MODERN DÜNYA

Modern Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri, günümüzde giderek büyüyen “toplumsal bir eğilimin” kökenlerine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu eğilim, Modern Batı Dünyası’nın XVII. yüzyılda başlayan “pozitif bilimler” alanındaki sıçrayışıyla birlikte temelleri atılan teolojik ve bilimsel uğraşlar alanındaki ayrışımın kırılmasıyla ilintilidir.

XVII. yüzyılda fizik, kimya, biyoloji ve astronomi gibi disiplinlerde yaşanan hızlı dönüşüm, başta Aristoteles olmak üzere kilise merkezli “yaşam” algısını, tüm sancılarına rağmen, şiddetle sarsmaya başlar. Biyoloji, yaratılış kuramını, fizik Aristoteles’in hareket yasalarını ve maddenin özündeki dört öge öğretisini, astronomi ise “yer-merkezli” evren teorisini yerle bir ederken, başta XX. yüzyıl olmak üzere aradan geçen uzun dönemde iyiden iyiye yerleşecek bir bölünmeyi neredeyse zorunlu kılmıştı. Artık pozitif bilimler, bir zamanlar dinin hegemonyasında gerçekleşen açıklama eğilimlerinin üzerinde söz sahibiydi. Bilimsel uğraşların *Kitab-ı Mukaddes* ile Aristo ve Platon çalışmalarından ibaret sayıldığı dönem geride kalmıştı.

Böylece pozitif yaşam algısı, aradaki uzlaşmaz çelişiklere karşın, “inanç alanıyla” yan yana yaşamaya başladı. Her şeyden önce güçsüzdü, yüzyıllardır yaşayan yerleşik kurumlarla çatışma bu aşamada mümkün bile değildi. Diğer taraftan bilginin pozitifleşmesi, büyük önem taşıyan içsel bir odak tarafından sınırlandırılıyordu: Bilginin olanakları... İnanç, kendini çevirdiği manevi halkanın ulaşılması imkânsız derinliğinde yaşamaya devam ederken yaratılış, ölüm sonrası hayat, hayata geliş nedenimiz ya da doğanın, tarihin ve evrenin

erekselliği gibi sorunlarda kutsal kitapların otoritesi sürmekteydi. Yalnızca soyut felsefi problemler mi? Hayır, bazı toplumsal disiplinler de hâlâ, dinin etki alanında hayatını sürdürüyordu ki bunların en başında “tarih” gelmekteydi.

Tüm Ortaçağ boyunca Batı dünyası, *Kitab-ı Mukaddes*’i en güçlü referanslı tarih kitabı olarak belledi. Kitap, insanın yaratılışından, İsa’nın doğumuna kadar geçen süre içinde yaşananlar; kültürel veriler, yer ve halk adları, tarihi kişiliklerin hayat öyküleri gibi, bugünün tüm XX. yüzyıl boyunca yerleşen ve nihayetinde üniversitelerde okutulacak şekilde son haline ulaşan “tarih” disiplininin ilgi alanına giren veriler içermektedir. Ancak fark, pozitif tarih anlayışının “somut” olarak tanımladığı verilerden hareket etme desturundan kaynaklanmaktaydı. *Kitab-ı Mukaddes*, bu tip bir eğilimden çok sözel geleneğin ürünü sayılabilecek, efsaneler, mitler ya da kaynağı belirsiz “sentetik” nitelikler taşıyan folklorik verilerden beslenmektedir. Yazılanların “gerçek olup olmadığının” kanıtlanamazlığı bir tarafa, her toplumsal olguya tanrısal bir müdahale eşlik ediyordu. Tanrı’nın ve kutsal olanın “toplumsal olaylar üzerindeki etkisini” reddeden pozitif tarih anlayışı, tıpkı bilimsel disiplinlerin “yaratılış” ve “ölüm sonrası hayat” gibi sorunlar karşısındaki tutumuna benzer şekilde, “bilginin olanakları” duvarına çarptı. *Kitab-ı Mukaddes*, inançlılar için “tarih” kitabı niteliğini, hiçbir zaman kaybetmese de, diğer kütümbunda “pozitif tarih” anlayışının yer aldığı “ikili tarih karşıtlığı” içinde saldırılara muhatap olmaktan kendini kurtaramadı.

İnsanlık çok uzun bir süre tarihi, inanç figürleri ya da mitolojilerle karşılaşmıştır. Bu eğilimin en popüler örneği Homeros Destanlarıdır ki, yalnızca Antik Yunan dünyası değil, kültürel olarak Yunan ile ilişkiye geçen her medeniyet, *İlyada* ve *Odessa Destanları*’nı aynı zamanda tarih kitapları olarak okumuştur. Ancak destanların en önemli parçası, tanrısal müdahalelerdir ki “tarihi”, gerçekleri öğrenmek amacıyla okuyan bireyler tanrıların toplum yaşamına etkin müdahalelerini de “gerçek” olarak algılamak zorunluluğunu taşı-

maktadır. Çünkü mitoloji yalnızca çocuklara uyumadan önce anlatılan hikâyeler değil, bir yönüyle o toplumu geçmişe bağlayan simgeleşmiş gerçeklerdir. Problem, simgelerin ne olduğu ve nasıl deşifre edileceğidir. Yanlış bir yorumda tarih teolojiye karışır, yerleşik dini sistem ideolojisini doğrular hale gelir. Sınıfsız toplumlarda bunun önemi yoktur belki ama toplumsal bölümlenmeyle birlikte, tarihi mitolojilerle açıklamak “bölümlenmenin” korunmasını amaçlayan araçlara dönüşür.

Dinsel eğilim, pozitif disiplinlerle teolojik uğraşların verileri arasında bir çelişki olmadığı iddiasındadır. Papaların evrimi: “Tanrı’nın en büyük oyunu!” olarak nitelemesi bu gerçeği değiştirmez; antropoloji ya da biyolojinin verileriyle, “yaratılış” problemi arasındaki çelişkiyi gidermek için “emirvari” bir çıkıştan daha fazlasına ihtiyaç vardır. Arkeolojik çalışmalar sonrasında, *Kitab-ı Mukaddes*’te adı geçen Sodom ve Gomorra’nın küller altından çıkarılışı da, Ararat Dağı’nda Nuh’un gemisinin kalıntılarının bulunuşu da, doğaüstü eğilimler ve Tanrısal müdahalelerle anlaşılan bir tarih anlayışının somut kanıtları değildir. Bunun için de en azından Rab’ın parmak izinin bulunması gibi delillere ihtiyaç vardır.

Eski toplumlarda mitoloji, yalnızca geçmişle kurulan bağlantının araçları değildir. Bir yüzü güncel dünyaya dönüktür; kaygıları vardır. Her şeyden önce toplumsal olanı düzenler, işbölümünü, yetişen kuşakların eğitimini, yaşlıların gözetimini belirler. Günümüz dünyasının modern hukuk sisteminin yerine yerleşen mitoloji, günümüz insanına ilkel gelen içertliğine rağmen sosyal alanda etkileyici düzeyde başarılı olur. Malinovski, iki yerli grubu arasındaki toprak sürtüşmesinin, modern dünya insanına basit gelebilecek bir “hikâye” yardımıyla nasıl çözümlendiğini anlatmaktadır; *Büyük, Bilim ve Din* kitabında. Buna göre, uzun süren bir göçün ardından eski topraklarına dönen bir grup yerli, topraklarına yerleşmiş ikinci bir yerli grubunu görür. İkinci grupta yer alan yerliler, bu durumdan hoşlanmaz ve bu verimli toprakları terk etmek istemez. Ancak birinci grup,

ansızın tartışmaya vesile olan toprakların gerçekten de kendilerine ait olduğunu ispatlayan bir ya da birkaç “hikâye” anlatmaya girişir. Hikâyeler gerçekten de o yöre ile ilgilidir ve birinci grup yerlinin dünyaya geliş merkezini temsil etmektedir. Hikâyelerin anlatımı bittiğinde, ikinci grup yerliler başka hiçbir tartışmaya girmeden, topraklardan ayrılmak üzere eşyalarını toplamaya girişir. Zira bu toprakların, sonradan gelen yerli grubuna ait olduğuna dair herhangi bir şüpheleri kalmamıştır; mitoloji, günümüz tapu müdürlüklerinde dahi uzun tartışmalar yaratan bir problemi, çok kısa sürede çözme yeteneğine sahiptir.

Mitolojiler, efsaneler, dinsel anlatılar modern dünya ile birlikte, insanlık tarihinin çocukluk çağından itibaren oynadıkları somut rolleri yitirmiştir. Bu kaçınılmazdır çünkü artan nüfus, gelişen sanayi ve teknoloji; kozmopolit bir tabaka yaratmıştır. Yaratılan düzey ve karmaşılaşan toplum sorunları; insan tarafından belirlenen karmaşık hukuk sistemiyle düzenlenmeye çalışılmaktadır. Yeterince başarılı olabilmekte midir? Güncel dünyaya basit bir bakış dahi, yabani dünyadaki düzenleniş karşısındaki güçsüzlüğü açığa çıkartır nitelikler taşımaktadır.

Bununla birlikte kapitalizm, özellikle iki kutuplu dünyanın yıkılışının ardından reddedilen, istenmeyen ya da hurafe olarak ilan edilen yaklaşımlarla dirsek teması içine girmiştir. Modernliğin sonu olarak tanımlanan kültürel aşama, Modern dünyanın kurduğu dizesel ayrışımaların üzerine çizgi çekmekte, resmi ya da ideolojik olarak değil ama kamusal düzeyde geçmişe dönüşü temsil etmektedir. Bu bize, girişimizin hemen ilk paragrafında betimlediğimiz güncel eğilimi vermektedir. Bu eğilim, mitolojilerin, halk efsanelerinin ya da geleneksel kültüre ait öykülerin ansızın tarihi anlama ve tarihi biçimleme noktalarında oynadığı rolün yükselişidir. *Kutsal Kan Kutsal Kâse* ve *Da Vinci Şifresi* gibi kurgusal metinlerden elde edilen verilerin, ansızın “yepyeni bir tarih oluşturma” yönündeki potansiyeli elbette dikkat çekicidir. İsa’nın Soyu ve Magdalena’nın onun karısı

olduğu şeklindeki “tarihsel olarak” asla doğrulanamayacak iddialar, Papalık Tarihi ya da Tapınak Şövalyeleri gibi tarihsel konuların gerçek öyküleri üzerinde şaşırtıcı bir baskı yapabilmektedir. Böylece pozitif tarih anlayışı üzerinde büyük bir baskı oluşmuş; tarihin yeniden kurulması ve oluşturulması yönünde, metafizik zorlama meydana gelmiştir. Böylece tarih yeniden ve daha doğru(!) bir biçimde oluşturulması gereken bir disipline dönüşür. Tarih disiplini için bu, daha önce görülmemiş düzeyde bir düşüştür.

Amerika’nın keşfinden, Fransız İhtilali’ne dek Tapınak Şövalyeleri’nin, tarihi yönlendiren gizli örgütlerin ya da Tanrı’nın etkin müdahalesiyle gerçekleşen olaylar silsilesi, mitolojinin yenisinden “tarihe” dönüştürülüşünün en belirgin örneklerindendir. İnsan medeniyetinin büyüsel savaşlar sonucunda yıkıma uğrayan Atlantis ve Mu kıtalarından son anda kaçmayı başaran bilgiler tarafından yaratıldığı düşüncesi, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar, günümüzde kabul görmektedir. Tıpkı toplayıcı-avcılarda olduğu gibi “geçmişe” öyküler yardımıyla bakılmaktadır. Yalnızca geçmiş mi? Elbette hayır, tıpkı yabanıl dünyada olduğu gibi mitoloji yalnızca tarihe değil, güncel hayata dair de etkin bir güç iddiasıyla karşımızda belirmektedir. Sosyo-ekonomik olgulara yönelik bu tinsel değişim yaşananların anamlanması ya da görüngülerin çözümlenmesi yolunda “mitosların” kullanılmasına tanıklık etmemize yol açar. Kökeni Hindistan’da bulunan bir yeraltı kenti efsanesi olan Agarttha’nın, Türkiye’de bir darbe hazırladığı iddiası, tüm gerçek dışılığına rağmen toplumsal bir tepkinin aracı haline dönüşür. Ergenekon Soruşturması’yla ilgilenen kitleler için ise, politik gerçeklerden ziyade “hayali bir çözüm” ortaya çıkmıştır. Pozitif-toplumsal bilimlerin yozlaştırılması eğilimi yalnızca tarih alanı ile sınırlı değildir. Alternatif tıp alanındaki cıvıklık, tıp bilimine, Secret tarzı kitaplarla açığa çıkan Kuantum Felsefesinin “yanlış” yorumuyla Fizik bilimine saygı yitirilmektedir. Benzer bir sonuç, burada her birini saymamıza imkân olmayan disiplinler için de geçerlidir.

Yabanıl dünyadaki insan, yaşaması ve ayakta kalması için gerekli

olmayan herhangi bir düşünce ya da fikre sahip değildir. Öykülerinin, felsefesinin, inancına eşlik eden anlatıların, mitolojilerinin; her türlü uygulamasının ve hareketinin, hayati bir amaca kilitlendiğine dair somut bulgular vardır. Tarihi ve bugünü mitoloji ile anlamlandırmak ve düzenlemek, sınıfsız bir toplumun “ortak kaygıları” üzerinde, döneme ilişkin olanaksızlıklar da göz önüne alındığında açığa çıkacak “kesin” bir yaşam biçiminin göstergesidir. Bu doku, insanın her uğraşısına eşlik eden ve ana amacı “toplumu” bir arada ve bir bütün olarak tutmayı amaçlayan “kolektif” bilincin hizmetindedir. Öyleyle, günümüz dünyası ile yabancı dünya arasındaki, mitolojinin tarih ve güncel yaşamı açıklamak amacıyla kullanılışı şeklindeki basit benzerliğin ötesine geçen “amaçsal” farklılıklar vardır. Günümüz dünyasında, ideolojik manipülasyon aracı olarak kullanılan bu eğilim, her şeyden önce toplumun bütüncül yaratımı değildir; tamamıyla bilinçli ve tasarımı olmasa da, sosyo-ekonomik yasalarca yönlendirilen sınıfsal yönlendiricileri ve yaratıcıları vardır. Bu doğrultu da, yabancı dünyanın aksine amaç toplumu bir arada ve ortak kaygılar perspektifinde bütün olarak tutmak değil, yerleşmiş sınıfsal ayrımları korumak ve farklı dünyevi tasarımları gerçek kılmaya devam etmektir.

Modern Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri, zamana yayılmış bir proje olarak **Gizli Bilimlerin Alternatif Tarihi-İlk İnsandan Günümüze Bilim ve Okült Karşıtlığı** ismini taşıyacak kitaba yönelik ön-çalışmayı içermektedir. İnsanlık tarihine bu farklı bakış, başta “Bilgeler Sınıfı Teorisi olarak Hermetik disiplinler” olmak üzere “kayıtlı tarihin etkin analizinden” doğmuş özgün kavramlarımızı okuyucuyla tanıştırmak amacını da taşımaktadır. Çalışma, simya, gnostisizm, şeytancılık, yeraltı kentleri, düalizm, kutsal kitaplardaki savaş gelenekleri ya da kabala gibi, günümüzün gizlici tarih anlayışının tarihsel ve dinsel kavramlarını, maddeci perspektiften hareketle açıklama iddiasındadır.

Böylece “tarih bilimine” günümüz dünyasında saygınlığını sar-san okült kavramlarla hesaplaşma olanağı tanınmış olacaktır.

I. B Ö L Ü M

KÖKEN

Toplayıcı-avcılardan Hermetizme MADDİ TARİH, GİZEM ve BİLİM

a-İlk insandan sınıflı topluma

İnsanın doğadan kopuşu “ilk andan itibaren” sancılıdır. Evrim itkisiyle ikinci bir doğa yaratma yolunda edime geçen insanoğlunun tarihi, ana doğanın işleyiş zincirlerinden bir tanesinin kırılışından sonra yaşananların tarihidir. Bu kırılış, adına “kültür” denilen, insanın ve kendisi gibi olanlarla birlikte oluşturduğu toplululuğun, doğa ile çatışma sürecinde ulaştığı aşama ve seviyeyle ilintilidir. Kültürün yükselişi, her zaman ve her yerde, doğanın gücünün yitişi anlamına gelir; iki odak arasında uzlaşması imkânsız çatışmalar, çok erken zamanlardan itibaren hissedilmeye başlanır. Öyleyse insanın evrimi, tüm diğer varlıkların aksine doğaya karşıt, onu dışlayan ve yok etme eğilimi gösteren bir dizgenin ifadesidir. Bu hâliyle karşımızda doğanın “biricik” çocuğu durmaktadır. Ancak bu “biriciklik” insan için “üstünlük” algısını güçlendirir olmaktan çok, “düşüş” sanısını destekleyen travmatik sonuçlarıyla ilgi çekicidir. Modern dünyaya ve onun dinsel temeli olarak görülebilecek tek tanrılı dinlere kadar, hiçbir toplum, insanı “doğanın efendisi” ya da diğer canlılar üzerindeki “otorite” olarak tanımlamamıştır. Sözlü kültür üzerine yapılan araştırmalar, yabanıl toplumlarda insanın sürekli “kaybettiğini” arayan güçsüz bir varlık olarak resmedildiğine tanıklık eder. Yazılı tarihin ilk belgeleri ise, insanı eninde sonunda “tanrısal” olarak nitelenen bir düzlemde kopmuş, sürülmüş ya da dışlanmış göstermektedir. Yaratılış veya ortaya çıkış amacı da, sanıldığı gibi “kutsal”

ya da “görkemli” değildir: *Tevrat*’taki “Cennet Bahçesi’nin” gözetimi görevinin evrildiği kaynak metinlerde insanın “hizmetli”, “görevli” ya da “köle” şeklinde nitelendirildiği görülür. Yazılı tarih öncesindeki konumlanma ise çok daha korkunçtur. Toplayıcı-avcı mitolojileri, doğadan kopmuş insanın “çaresiz” çırpınışını yansıtır. Hayvanlar, bitkiler, sular, gökyüzü, göksel küreler, mevsimler; kısacası bir bütün olarak doğa insana sırtını dönmüş gözükmektedir. İnsanın tüm çırpınışı; görüngülerin ötesinde var olan gerçeklik düzeyini yeniden yakalayabilmek amacına kanalize olmuştur.

Bu amaç insanı hiçbir zaman yalnız bırakmayan “sürgün” ya da “düşüş” psikolojisine rağmen, fizik ötesi kanalları zorlamasına vesile olur. Çünkü görünürdeki maddi âlem ile ilişkide bir problem yoktur; sorun doğa ile ilişkinin derinliğinde ortaya çıkmaktadır. İnsanın bir zamanlar kendisine açık olan bir bilgi türünün bundan böyle kendisinden esirgendiğine dair inancı, bize, “okült” girişimlerin temelini oluşturan kaygıyı verir.

Geçmişin değeri tartışılmazdır; daima özlenen, beklenen, arzulanan bir yaşam biçimi; geçmişin iyiliği temasına yönelik genel bir güncel kabul oluşturmaya yeterlidir. Geçmişle olan bu bağlantının korunması yolunda hikâyeler, efsaneler ve mitler oluşturulur; bunlar dikkatle korunur. Toplayıcı-avcı topluluklara dek geriye giden bir sistematığın, “korunmakta olan” bir bilginin varlığını içermesi dikkat çekicidir. “Gizlici ve seçkinci” bir eğilimin ilk örneğini açığa vuran bu önlem, antropolojiden çok, modern toplayıcı-avcılar üzerinde yapılan araştırmalarca ortaya koyulmuştur.¹ Bu kurgu, başat olarak mitos öykülerinde belirginleşmektedir ki, “soyun varoluş öyküsünün sembollerle yüklü sözel anlatıları” o topluluğu “özel” kılmaktadır. Çok sayıda kabile, kökenlerini şekillendirirken “ma-

1 Etnolojinin bu anlamdaki çıkarımları, tinsel bulguların yarına taşınması noktasındaki imkânsızlık nedeniyle arkeolojik olarak desteklenememektedir... Bu nedenle modern antropologlar inanç bulgularının imkânsızlığının altını çizirken, günümüz toplayıcı-avcı toplulukları üzerinde yürütülen araştırmalara mecburdur. Elbette günümüzde insan beyninin hacimsel gelişimi ana hatlarıyla çıkarılabilmektedir. Ancak söz konusu sorun hacim ile ilgili olmaktan çok, bu sınırlarla şekillenen yapının ne anlam ifade ettiğidir. Leakey ve Lewin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Bu beyinler kanla dolu damarları nabız gibi atarken acaba neler düşünüyordu? Sahipleri için nasıl bir yaşam biçimi düzenlemişlerdi? Bu sorulara kısa sürede ayrıntılı cevap bulmak kolay olmayacak...” LEAKEY Richard, LEWIN Roger. *Göl İnsanları*, s. 131, Tübitak Yay.

ğara", "yeraltı", "gökyüzü" yahut "hayvanlara" bağlayan özgün hikâyeleri, dansları, uygulamaları ya da törenleriyle "özgün bir kültürel yaratımın" işaretlerini vermektedir. Tüm bu unsurlar o toplumu oluşturan bireylerin "kimilerince" üstlenilen kamusal bellek aracılığıyla korunsun da, "toplum adına koruma" amacı, sınıfsal bir yapılanmanın önündeki temel engeldir; nitekim zamanı geldiğinde başkalarına aktarılır. İlk insan topluluklarının bu aşamasında belki "her yetişen nesil"e anlatılan ve onların da bu kaynağa dair kesin bir bilgiye sahip olması sağlanan "mitos", aynı zamanda "tarih" niteliği de taşımaktadır ve yazının söz konusu olmadığı dönemlerde, toplumu bir arada tutan kuralların da belirleyicisidir.² Mitlerin bilgisine dair bu yaygınlık ve kamusal hassasiyet, toplumun sosyo-ekonomik düzeyi sebebiyle dayatılmış bir "geçmiş öğretisini" şekillendirmektedir. Ancak bu yaygınlık ve hassasiyetin "sınıflaşma" ile birlikte yitirilişi, kamusal "hafıza" rolünün "seçkin" bir amaca ve konumlanmaya adapte oluşunu doğurur. Böylece çok geçmeden karşımızda, tarihsel ve dinsel anlatıları "kendilerine mal" eden ve toplumsal bir aradalığın yitirildiği bir dönemde, bu bilgiyi tanrısal figürlere hizmet ve onlarla özdeşleşme aracılığıyla "toplumdan koparan" din adamları sınıfı belirir.

Büyü uygulaması ilk insan için, doğaya karşı girilen yaşam mücadelesi ile anlamlıdır. Mücadelesinin ilk kategorisi, bugünün bilim ve teknik uygulamalarında karşılığını bulan, akılcı donanımdır. Bu donanımı ihmal etmeyen ilk insan için büyü, bu sınırın dışındaki "akıl dışı" alana hükmetme gayreti ile ilgilidir. Tohumunu toprağa zamanında atan, avındaki başarı için yeterli teknik donanımı yanına almayı ihmal etmeyen, rüzgârları izleyen ve su akıntılarını takip etmeden balık avına çıkmayan, bu nitelikleriyle modern insana

2 Yazının söz konusu olmadığı bir çağda, sözel anlatıların tarihsel veya ahlaki niteliğinin ötesinde pratik yararları da bulunmaktadır. Bu yararları dikkat çeken Malinovski, mitos sayesinde inancın şifrelendiğini, ilkel inancın toplumsal yapılanmaya adapte olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan pratik yararlar da sayılmalıdır ki, bunun temelinde "topluluğu bir arada tutan" ve amaçsal birliği güçlendiren nitelikler gelmektedir. MALİNOVSKİ, Büyü, Bilim ve Din, s. 99. Kabcı Yay.

özgü akılcı davranışlar takınan bireylere, tüm bunları yapmadan yalnızca büyü yoluyla avının ya da mahsulünün başarılı geçeceğini anlatmaya imkan yoktur. Büyü uygulaması, bireyin bilimsel uygulama alanlarının ötesinde bir destek mekânizması, ikna tasavvurudur. Büyü yoluyla birey, akıl dışı alanlarda hüküm sürebilir.

Toplumsal katmanlaşmanın gelişimiyle birlikte yaşanan tarihsel ve dinsel değerlerin taşıyıcısı olan mitlerin sınıfsal mülkiyeti, tarihsel olarak Mısır coğrafyasında takip edilebilir netliğe kavuşur. Başlangıçta, “yerleşik toplumlarla toplayıcı-avcılar arasındaki çatışmaya dair tarihsel deliller, yukarı ve aşağı bölgelerin birleşimiyle birlikte keskin bir dinsel “sentezin” ortaya çıktığını ortaya koymaktadır.³ Ancak bu sentez, sözcüğün gerçek anlamına uygun bir içerikle “önce olanın tamamıyla yitimi” olarak yorumlanamaz. Ortaya çıkan yüksek kültür, açık bir şekilde ayrıksı kabile kültürünün izlerini taşımaktadır. Hayvan başlı Tanrı tasavvurları ve Nil ile özdeşleşen “yaşam verici” bağlantısından “kutsal mekânların (ilerleyen dönemlerdeki kentlerin) tanrısal verilerle doldurulmasına varan” çok sayıda anlatım doğal hayata bağlılığı açık bir şekilde süren Mısır’ın, kaynağı koruduğunu gösterir. Tek fark değişen koşullara uyumla beraber, sınıflı yapının, (toplumsal konumlanmanın) korunarak içsel bir tutarlılıkla, ilkel kültürün derinleştirilmiş ve genişletilmiş olduğudur. Bu kopuşun en temel görünümü, büyü ve gizem uygulamalarının pratik değerinden uzaklaşması ve toplumun genel bilincinde yaşamaya devam eden “mitos” anlatılarının belli bir sınıfın aidiyetine dahil olarak, “korunması”, onlara mal edilmesiyle gerçekleşmiştir. İlkel toplumun varoluş mücadelesinde büyük bir rol oynayan “büyü” unsuru yaşamın devamı niteliği itibarıyla Mısır’da yoğunluklu olarak “ölü” uygulamalarına yansır. İlk insanın ölümsüzlük kurgusunu devam ettiren bir Mısırlı, büyü-

3 Antik Mısır’a dair tarihsel kayıtlar, ilkel inanışların niteliği hakkında somut bilgiler verecek düzeyde değildir. Yine de günümüzden yedi bin yıl önceki Mısır’da bu inançların yaygınlığı ancak “akıl yürütmelerle” çıkarsanabilir. DOĞRUL, Ö. Rıza . *Dinler Tarihi*, s. 42, İnkılap Yay.

yü, ölünün yolculuğuna destek mekânizması olarak sunmakta ve kurgulamaktadır. Sınıflı toplumun girdileri itibariyle, bu uygulamaların, öte dünyadaki sınıfsal ayrımı korumaya gayret gösterdiğini söylemek mümkündür.⁴

Kadim medeniyetlerde her varlığın meydana geldiği “ortak töz” fikrinin şaşırtıcı bir yaygınlığı bulunmaktadır. Kuşkusuz bu, duyularla algılanan gerçeğin “tekliğinin” ötesine geçen bir akıl yürütmenin ürünü gibi gözükse de, felsefi bir çıkarım olarak “ortak töz” fikrine ulaşabilmenin kanalları karmaşık değildir. Hayaller, rüyalar, halüsinasyonlar, hastalıklar sırasındaki zihinsel bulanıklık, esriklik yaratan maddelerin etkinliği görünenin ötesinde ikincil bir gerçeklik düzeyi bulunduğu yolunda ilkel insanı kışkırtmış olmalıdır. Bu yapı “doğayı kendisinden hareketle” açıklama eğilimi taşıyan bireylerin deneyimsel temelini teşkil etmiştir. Bu deneyimsel temel, insanın güçsüzlüğü karşısında “ilahi” nitelikler taşıyan hayvanların kutsallaşması sonucunu doğal olarak doğurmuştur. Doğal yaşamdaki güçsüzlüğünün farkında olan ilk insan, kendisini hayvanlarla özdeşim kurmaya ikna eder, onun gibi davranmaya çalışır. Görünenin ötesindeki gerçeklik alanı, iki varlık arasındaki ruhsal iletişim kanalının kurgulanmasında böylelikle etkin bir rol oynar ve hayvan ruhunun kendisini ve soyunu korumada etkili olacağına inanmaya yönelir. Her şey ortak kökenden geliyorsa, bir insan bir kayayı bir hayvanı anlayabilir, geçmişin sağlamaştırdığı

4 *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, ölüm sonrasındaki hayatı düzenleyen ve ölüye yol gösteren “büyü” uygulamalarını içerir. Hemen hemen her Mısırlı için “geçerli olan” ölüm, yine de toplumun her kesimi için “eşit” şekilde karşılanmaz. Sınıfsal konum, özellikle bunalmış dönemlerdeki yozlaşmalarla “ölüm törenlerinin” ve uygulamalarının farklılığını yaratır. CHAMPDOR, Albert. *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, s. 72, Ruh ve Madde Yay. Soylu sınıfın mumyalama işlemleri, aylarca sürerken, kimi kayıtlar “yoksullar için toplu mumyalama” işlemlerinin gerçekleştirildiğini ortaya koyar. Çöldeki bir çukura atılmadan önce bu bedenlere *Ölümler Kitabı*’ndan bir muska ilâştirmek yine de yaygın bir gelenektir. Ölü’yü koruyan uygulamalar kadar, özellikle ölünün yeniden canlanarak yaşananları ziyaret etmesi korkusu da, “gündelik hayata” yönelik koruyucu “muska”ları yaygın hâle getirmiştir. Mısırlıların ölümlere gösterdiği ilginin kökeninde, onların ihtiyaçlarının karşılanması ve dolayısıyla geriye dönme olasılıklarının ortadan kaldırılması amacı yatmaktadır.

uygulamalarla, onlara nüfuz edebilir ve onu yönlendirebilir. Büyü toplayıcı-avcı toplumlarından itibaren açık “bir ilişki biçimidir” ve modern dünyanın aksine etkin ve doğrudandır. Geçmiş, ataların ruhlarını her an hatırlayan, onlardan destek bekleyen uygulamaların gösterdiği gibi, geçmiş-şimdi ve gelecek düzlemini, modern insan gibi ayırmayan zihin için, mekânsal bütünlük tartışılmazdır. Her varlığın ortak tözü, ortak geçmişi, ortak cevherlerinin var olduğu tasavvuru, okült için eşsiz bir fırsattır. Böylece geleceği görme, yıldızları gözleme ve onlardan etkilenme, büyülerle rüzgârları harekete geçirme fantazyaya olmaktan uzak hâle gelir.

Mısır ortak töz fikrini, çeşitli kentlerle farklılaşan teolojilerde odak hâline getirmeyi ve felsefi olgunluğuna ulaştırmayı başarmıştır. Tepecik ya da ilksel okyanus temaları, her şeyi var eden ortak bir kurgunun izlenmesi bağlamında, okült disiplinlerin, Mezopotamya ve Mısır gibi kadim kültürlerde biçimlenişinin nedenlerini açıklamaktadır. Ortak töz **Kabalacı’yı** kendinden hareketle Tanrı’ya, **Simyacı’yı** da, madenin olgunlaşmasından hareketle kendi olgunlaşmasına götüren anlayışlarda kendini göstermektedir. Bu sayede geleceği gören kâhin, yıldızlardan hareketle toplumunun hayatını yönlendiren **astrologlar** saygı görürler.

b-Bilgeler sınıfı teorisi

Gizlici tarih anlayışının en temel tarihsel dayanakları, kadim metinler, kutsal kitaplar ya da halk söylenceleri, her zaman ve her yerde **“saklanması ve korunması gereken bilgi”** temasından beslenir. Batı dünyası için söz konusu temanın en yaygını *Kitab-ı Mukaddes* sayfalarında yer almaktadır. Adem ve Havva’nın **“bilgi”** ağacından beslenmesinin Tanrı’da büyük öfke doğurduğu bilinmektedir. Bahçedeki tüm ağaçların meyvelerini serbest kılan ama yalnızca **“bilgi”** meyvesini yasaklayan Tanrı’nın, “insan Tanrı’ya mekânsal olarak yakinken bile” ondan göksel varlıkların niteliklerini esirgediği açıktır. “İyi ve kötüyü bilme ağacının” meyve-

sinden yemek, bir tanrısal komuta uymamak insanın “cennetten sürülüşünün temel nedeni” olarak gözükse de, Tanrı’nın korkusu bu uzaklaştırmanın diğer sebebidir: Göksel varlıklara ait bir diğer nitelik olan “uzun yaşama” olanağı veren ağacın meyvelerinden yeme korkusu...⁵

“**Bilgi**” korunması ve dışsal olana, yabancı olana karşı muhafaza edilesi bir tema olarak “**en değerli**” niteliğini taşır. *Tevrat*’taki hikâyede “toprakten var edilen” bir varlığın “yersel temeli”, “ötekinin” temel simgesidir. Toprak, balçık ya da ıslak kumun, “ışıkten var edilen”, nurdan yapılan göksel varlıklar karşısında “aşağı düzeyden” çok “dışarıda kalması gerekeni” vurguladığı açıktır. Öyleyse “insan” bilginin korunacağı öznedir. Tanrı’nın, gökyüzüne özgü kıldığı ve yersel varlıklardan sakındığı bilgi kurgusu, İki Ahit Arası Metinlerden birisi olarak bilinen Enoch Kitabı’nda da kendisini gösterir. Kitaba göre, Göksel Bilgileri açık ettikleri için çok sayıda melek cennetten sürülmüştür. Bunlar düşmüş meleklerdir. Tanrı’nın tavrı öylesine nettir ki, bugünün medeniyet kavramının altında yatan temel, göklere aittir ve açık edilen sırlar şiddetle cezalandırılmaktadır. ⁶ Düzen, kaotizme karşı niteliğiyle tanrısalılığı simgelerken, bu doku çok sayıda mitolojik oluşumun temelini teşkil etmiştir.

İlerleyen yüzyıllarda “şeytan” fikrine evrilecek “öteki”, doğa karşısında ortaklaşa ve ayrıcalıksız mücadeleye dayanan dönemin

5 “Ve Rab Allah dedi: İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri gibi oldu; ve şimdi elini uzatmasın ve hayat ağacından almasın ve yemesin ve ebediyen yaşamasın diye-böylece Rab Allah onu Aden bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek için çıkardı...” *Kitab-ı Mukaddes*, s. 4. Tekvin Bap 3, 22-23. Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Şubat 2005.

6 Düşüş hikâyelerinin bu aşamasında söz konusu olan, Tanrı’ya karşı çıkmaktan ziyade “gösterilen bir zayıflık” öyksüdür. Bu zayıflık, göksel varlıkların, insanlara aşık olmalarıdır. Ancak bu cinsel suç vurgusu, çok geçmeden Adem-Havva örneğinde olduğu gibi “bilginin” açığa serilişi temasına dönüşebilmektedir. Başta Azazel olmak üzere düşmüş melekler, son sözde sırları açık etme suçunu işlemiştir. Azazel adı verilen ve kimi metinlerde Şeytan’a yakın bir kötülük simgesi olarak göze çarpan karakter, bu düşmüş meleklerden birisidir. Suçu, insanlara “kılıç, bıçak, kalkan, zırh yapmasını öğretmek, bilezik, süs eşyaları ve boyama sanatını göstermek olmuştur. “Onun yüzünden dünya” alabildiğine kötü bir hâle gelmiştir. Diğer meleklerden bazıları’nın suçları ise şu şekilde anlatılır: “Akibeel işaretleri, Tamiel astronomiyi, Asaradel Ay’ın hareketlerini ...” *MESSADIE*, Gerard. *Şeytanın Genel Tarihi*, s. 402, Kabalci Yay.

sona erişileyle şekillenmiştir. İstilalar, savaşlar ve şiddetle anlaşılan deneyimler bir soyun diğeri karşısındaki bu tavrını anlaşılar kılmaktadır. Bir toplum için felaket anlamına gelebilecek “kültürel yozlaşma”, insanları bir arada tutan özgün değer, geçmişle kurulan bağlantının ve ortak bir gelecek biçimleme umudunun kökenlerinin sarsılmasıdır. Bu geçmiş unutulduğu taktirde “toplum” bu geçmişi koruyan başka bir topluma adapte olmak, onun içinde erim ek zorundadır. Ancak daha da ilginç olan, “öteki” saptamasının, aynı toplum içinde yerleşmesidir. Bu ise sınıflaşmanın ürünüdür ki, “başka bir toplumun kültürel asimilasyonu ile kıyaslanabilecek bir tehditin” kaçınılmaz sonucudur. Sınıflı toplumlardaki hegemonik konumlanmayı koruyan ideolojik mekânizmaya yönelik içsel girişimin merkezi olarak gözüken alt sınıflar “öteki”nin bir diğer adresidir. Öyleyse belirtebiliriz ki, toplumsal varoluşun tarihsel-dinsel simgelerinden hareketle oluşan okült daima “**halkı**”, geniş kitleleri ve dışarıdan geleni kötüleyen, seçkinci bir duruşun ürünüdür. Örneğin Mısır’da Tanrı Theth tarafından yazıldığı varsayılan kitaplar ekseninde gerçekleşen gizlici rahip çabaları, sıklıkla halk ayaklanmaları, dış istilalar ve toplumsal karışıklıklara neden olan “**geniş kitlelerin**” hırslarını değerlendirecek zaman ve deneyime sahip olmuştur. Tanrı-Kral’ların mezarlarını soyan, en kutsal hazineleri yağmalayan ve tanrısal düzene alabildiğine tehditkar yaklaşan halk kitleleri okült akımların metinlerine “**kötücül**” öğeler olarak aktarılmıştır. Hermesçi Külliyyatın köken teşkil ettiği bu vurgu istisnasız Simya, Kabala, Astroloji, Kehanet gibi çok sayıda akımda bizzat takip edilebilmektedir. Söylenceler akımları güçlendirir ve hak etmediği değerleri ele geçirmeye çalışan kitlelere tehditler savrulur.

Sınıfsal bölünmenin en tepesindeki rahipler sınıfı için, toplumları altüst eden ve yenisi kurulana kadar düzeni yok eden hareketlerin, kaos güçlerini simgelediği açıktır. Çeşitli inanç sistemlerinde kendini gösteren Gnostik ve düalist yapılarda da takip edildiği ölçüde, bu kurgunun temeli, kendilerine ait dünyada ve sınıfsal bölünmelerin orta yerinde toplumsal dokunun kaymağını yemeye

devam eden sınıfların “alt sınıflar”a duyduğu öfke vardır. Bunlar olsa olsa “Demiurgos” gibi dünyevi hırsların, aşağılık değerlerin savunucusu olan, eninde sonunda şeytan ile özdeşleşen bir tepki doğurmuştur. Tarihsel kayıtlarda “Gnostik” kalkışmalar “alt sınıfların ürünü” gibi gözükse de felsefenin ana yapısı, “halkın bütünü”nün içeriye nüfuz etmesi” imkânsız bir şekilde dışarıda bırakılışına dayanmaktadır.

Thethçu Kuram seçkincidir. Defalarca saldırıya uğrayan Mısır dininin M.Ö. VI-M.S II. yüzyıllar arasına yerleştirilen gerçek çöküş sürecinde, Theth rahiplerinin binlerce yıldır dilden dile aktarılan öğretilerini yazıya dökme çabaları kurgulanabilse bile bu, tarihsel gerçeklik açısından pek de net değildir. Tarihçinin spekülasyon hakkını kullanarak belirtebiliriz ki, Thethçu kurama dayanak teşkil eden metinler, statik değildir. Çeşitli toplumsal olaylarla yeni yapılar kazanmış ve Mısır dininin çözülüş sürecinde de, Zerdüşt ve Yunan gibi, çeşitli dinlerin etkisine maruz kalmıştır. Ancak tüm bu dışsal öğeler ayırt edildiğinde, Corpus Hermeticum ya da Hermes Külliyyatı, Mısır dinini simgelemekte ve kökeni, M.Ö. III-IV. bine dek giden büyük bir felsefi okulun ürünü olarak gözükmektedir. ⁷ Tüm Ortaçağ boyunca Doğu ve Batı dünyasına egemen olan okült disiplinler, Hermetik uğraşlar olarak kaynağını bu odakta bulmaktadır.

7 Hermesçi metinlerin tarihleri konusunda neredeyse ilk çağlardan günümüze dek süren tartışmalar yaşanmıştır. Ortaçağ Hristiyan Avrupası'nda genel kanı Hermes'in Yunan kültüründen önceye dayandığı, buna karşın Eski Ahid'den ve Musa'dan sonra yaşadığı yönündedir. Bu doğaldır çünkü, Yeni Ahit'deki teolojiyle açık benzerlik Mısır'ın İncil'in kökenini teşkil ettiği şeklindeki imayı, üstü kapalı da olsa içermektedir. Diğer taraftan Avrupa Merkezci teoriler, özellikle XIX. yüzyıldaki şekillenmelerle birlikte Hermesçi Metinleri, M.S. II-III. yüzyıllara dek yükseltmiştir. Bununla birlikte bu ideolojik manipölasyon, Hermes-Theth özdeşliği ve Theth kültürünün M.Ö. III-IV. binlere dek geriye giden yaygınlığıyla sarsılmaktadır. Martin Bernal, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “ Geleneksel Theth ibadeti, Helenistik dönemdeki İranlı ve Helen Theth kültleri ve Hermesçi Metinlerdeki felsefe arasına kesin çizgiler çekmek o kadar kolay değildir... Ayrıca “Theth Yazıları” düşüncesinin çok eski olduğu açıktır. XVIII. Sülale zamanında revaçta olan *Ölümler Kitabı* içinde sık sık geçmektedir... BERNAL, Martin. *Kara Atena*, s. 217-218. Kaynak Yay.

c-Bilim, Okült, Felsefe

Batı biliminin kökenlerine yaptığımız yolculuk, günümüzde yaşamaya devam eden Mısırcı felsefi dizgelerin etkisinin tüm bu dönüşüme damgasını vurduğunu gösterecektir. Tüm Ortaçağ boyunca bilimsel uğraşların Kutsal Kitap metinleriyle sınıldığı ve kontrol edildiğı, felsefi gerçekliğin ise Aristoteles ve Platon metinlerinden hareketle, iman tartışmalarına yoğunlaştığı düşünülürse “yeniden doğuş” döneminin söz konusu kaynağı dikkat çektiğı açıktır. Rönesans’ı Yunan ve Roma ihtişamına endekslemek ve “yeniden doğuş”u bu medeniyetin yeniden doğuşu olarak sunmak alabildiğine yanlıştır. Zira Yunan’ın bilimi ve felsefesi gibi, Yunan gizemciliğı de açık bir şekilde Mısır merkezlidir.

Rönesansa yol açacak olan çeviriler çağı, Avrupa medeniyetinin kayıp bilgelik ile yeniden buluşmasına olanak vermiştir. Buradan hareketle Kadim Mısır’ın felsefe ve dinini inceleme imkânı bulan Avrupa’nın, modern dünyanın bilimine yön verecek kaynaklarının bu vahadan beslenmesi neredeyse kaçınılmazdır. Copernicus’un güneş merkezli evren teorisi, ispat olanağının teknik olarak mümkün olmadığı bir aşamada gerçekleşmiştir. Bruno’nun kamutanrı-cılığının kökenindeki Mısırcı doku kilisenin, Mısır’ın Aristoteles tarzı bir ehilleştirmeye uygun olmayan Pagan kültürlere tepkisinin hâlâ yaşamakta olduğunu göstermektedir. Hermes, bir peygamber olarak Yahudi-Hristiyan ve Müslüman geleneğinde belli evimeri-zasyonlarla karşılanırsa da, karakter sınırlı anlamlarla karşılanmayacak oranda önemli bir kültürel kaynağı simgelediğı oranda çekilmezdir. Kepler’in bir güç ve yaşam kaynağı olarak Güneş’i baz alarak gezegen hareketlerini yönlendiren kuramından, Galileo’nun kuramlarına dek, modern bilim, yeniden tanımaya başladığı yüksek felsefi düzeyin gölgesinde serinlerken mutlu gözükmektedir. Tüm bu süreçte en dikkat çekici karakter Newton’dur ki, “çekim”

sözcüğünün “büyülü bir dünyayı kabul eden” Rönesans Naturalizmine geriye dönüşü simgeleyen bu büyük bilim adamı, Mekânikçi filozofların eleştirisine maruz kalmıştır.

Günümüzdeki okült eğilimler, popüler kültürün elindeki ideolojik mekânizmalar olarak şekillenmektedir. Bilim ve din arasındaki antagonist çatışmanın yerini ideolojik bir söylev paylaşımına bırakmasıyla birlikte, Hermetik eğilimler, ana bağlamlarından kopartılarak, ucuz tüketim ürünleri hâline getirilmektedir. Kuşkusuz zaman değişmiş, koşullar farklılaşmıştır; okült doku artık tek bir sınıfın malı değildir. Bununla birlikte hâlâ, toplumsal dengeleri gözetken, alt-üst oluşları engelleyen potansiyel taşımaktadır. İdeolojik işlevler bir kenara bırakıldığında ise günümüzde yaşayan gizemci ekoller, başta Mısır olmak üzere Pagan kültürlerine işaret etmektedir. Öyleyse biraz abartarak, günümüzdeki popüler gizem uğraşlarının nezdinde, Mısır dininin hâlen yaşamakta olduğunu söylemek mümkündür...

d-Hermetizm ve tarihsel temel

Kadim Mısır dini, kentlere dayanan farklı teolojilerle dikkat çekmektedir. Bu zengin ama bir bütün olarak disipline edilebilmesi imkânsız dağınıklığın içindeki en sistemli teolojinin Memfis'te kurulmuş olduğu söylenebilir.

I. Hanedanlığın başkentinde yaşayan yapı, Tanrı Ptah'ın merkezinde yükselir. Söz konusu teoloji Tanrı Ptah'a verilen öncü rol ile anlamlıdır. Örneğin Heliopolis kentinin teolojisindeki Atum'un, Ptah karşısında güç kaybettiği görülür. Kurguda Ptah, ilksel okyanus Nun ile özdeşleşir; tanrısal sözü ile Atum-Re ve diğer tanrıları var eder...

“Büyük taht üzerindeki Ptah,

Ptah-Nun, Atum'a baba olan baba

Ptah Naunet, Amun'u doğuran ana;
 Büyük Ptah, odor Dokuzlunun yüreği ve dili
 Tanrıları doğuran..." *

M.Ö. 3000'lere dek geriye giden bu yapı, özellikle Kitab-ı Mukaddes'e etkileri bağlamında önemli tartışmalar içermiştir. Ptah'ın yaratım yönteminin "söz" oluşu ve her şeyi yarattıktan sonra dinlenmeye çekilmesi henüz başlangıçta saptanabilecek, ortaklıklardır. Söz ile yaratma eylemine paralel olarak oluşan bir diğer önemli figür, süreç içerisinde çok daha uzun süreli ve büyük bir tartışmanın merkezine oturacaktır. "Theth"...

Theth, Memfis Teolojisi içerisinde Tanrı Ptah'ın dili ya da kalbi (özdeş olduğu şekliyle zihni) olarak şekillenir. Zamanla Theth figürü güç kazanır ve yazının mucidi, matematiğin başlatıcısı ve tılsımlı sözlerin ustası, Tanrıların birbiriyle ve insanlar ile ilişkisini kuran, retorikçi ve dünyanın yaratıcısı olarak çok sayıda kültür ve din sisteminde karşımıza çıkar. İletişimi kurma ve aracılık rolleri Theth'un, ölümler dünyasının yol göstericisi Anubis ile yan yana anılmasını getirir. M.Ö. 3000'li yıllara dayanan "**Piramit Metinleri**"nde bu iki Tanrı'nın ölümlerin yargılanması işiyle birlikte ilgilendikleri görülürken, Yunan Hermesçiliğinin etkisiyle iki Tanrı'nın birleşmesi gerçekleşir.

Kökene ilişkin yolculuk, Theth-Hermes tapımının seçkinci, halka kapalı bir bütün olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu kaçınılmazdır; toplumun sınıfsal yapısı "tüm soyutluğuyla paha

8 Ptah kaostan düzen çıkartan ve yazgıları belirleyen gücüyle Babil Tanrı'sı Marduk'la kıyaslanabilir. Zira iki Tanrı'nın da ülkelerini bölgelere ayırarak, onların yaşam şekillerini ve yöneticilerini atayarak, maddi düzleme aktif müdahale ettiği gözükmektedir. HOOKE, Samuel. *Ortaadoğu Mitolojisi* s. 87-88. İmge K. Diğer taraftan Memfis Teolojisi, XIX. yüzyıl Avrupası'ndaki ideolojik-tarih yazımı sürecinde aşağılanan ve "soyut-felsefi" düşünme yeteneğinden yoksun Mısırlılar saptamasını çürüten nitelikler taşımaktadır. "Ptah dünyayı zihninin evi olan kalbinde yaratır. Dilinin yardımıyla, yani söz ile, onu gerçek kılar..." BERNAL, Martin. *Kara Atena*. s. 219. Kaynak Yay. Görüldüğü gibi söz konusu yapı Mısırlıların "en basit soyut düşüncelerden bi-haber olan insanlar topluluğu olmaktan ziyade, Tevrat ve İncil gibi modern dünyanın teolojilerini "felsefi düzeye" etkileyen bir yaratımın mimarları olduğunu gösterir.

biçilmez değerler olan bilgilerin” rahipler sınıfının elinde bulunmasını zorunlu kılar. Bu bilgiler iktidarı korur, aidiyete toplumsal iktidar payesi verir. Oldukça erken tarihlerde dahi Memphis ve Teb’deki tapınaklarında Hermes’in öğretisi rahipler arasında “gizlici” nitelikleriyle yerleşiktir. Üyelerin sırlardan derece derece haberdar olabilmelerini sağlayan hiyerarşik bir düzlem içeren yapı, sıradan insanlara kapalı bilgi yöntemleriyle muhatap olur: İç yolculuk, sezgi ve kavramsal bilgidir. XVIII. sülale zamanında revafta olan *Ölümler Kitabı* içinde sık sık Theth ismi geçmektedir.⁹ XIX. sülale zamanına ait incelemelerde “Kütüphanede bulunan Theth’un yazıları” na ilişkin vurgular atlanmamalıdır. İskenderiyeli Clemens, Hermes okulunun uygulamalarından bahsederken, katılımcıların Hermes’e ait olduğu söylenen 42 kitap tarafından aydınlatıldığını belirtmektedir.

e-Hermesçi metinler ve teoloji

Günümüze dek yaşayan “Hermetik” öğretiler, Mısırlı rahiplerin kurduğu ilk uygulamalarda köklerini bulsa da, toplumsal olayların etkisiyle farklı yönler doğru kırılma göstermiştir. Özellikle Mısır dininin “çöküş” dönemi olarak adlandırılan ve içine farklı kültürlerin nüfuzuyla anlaşılan süreçte gerçekleşen bu kırılmaları iki yönde incelemek mümkündür. İlk olarak “özgün kültürü korumaya yönelik” girişimler anılmalıdır ki, bunlar, başta Yunan, Zerdüş ya da Hristiyan kültürlerinin toplumu sarmalayan etkisi-

9 Theth figürü, çok geçmeden büyük bir güç ve prestij kazanmıştır. *Mısır Ölümler Kitabı*’nda Theth, Anubis ile birlikte ölünün yolculuğunun en kritik aşaması olan “Kalbin Tartılması” işlemine tanıklık eder. Kefelerden birisine, ölünün iradesi ve ahlaki vicdanını temsilen kalbin, diğerine ise bir “tüyün” konulduğu bu işlemde, ölünün hayatını doğru yaşadığının onayı, kefenin dengede olması ya da kalp karşısında tüyün ağır basmasıyla mümkündür. Şayet bu gerçekleşirse, Theth misyonunun yerine getirir ve Osiris’e şu şekilde seslenir: “Ölü terazide tartıldı... Kalbi doğrudur çünkü bu kalp tüyden daha ağır değil...” CHAMPDOR, Mısır’ın Ölümler Kitabı. Ruh ve Madde s. 39... Theth, aynı zamanda bir kayıt tutucudur ve bu sahnede, yargılanma onun tarafından yazıya geçirilir.

ne karşın “orijinal Mısır” dinini korumaya yöneliktir. Bu hassasiyet, görkemli Mısır tarihinin en “seçkinci” öğretisinin işidir; zira Hermes-Theth okulu, “dışarıdan gelenden korunması gereken bilgi” teması ekseninde hatırı sayılır bir deneyime sahiptir. İkinci olarak, yabancı kültürel baskıyı, “sentetik” bir kültür oluşturma yolunda kullanma eğilimi gelmektedir. Bu ise, “orjinal Mısır dini” içindeki öğelerin korunmasına hassasiyet göstermekle birlikte, ana yapının “yabancı kültürel” öğelerle zenginleştirilmesi ve yeni bilgiler ışığında yeniden yorumlanmasını içerir. Bu çabanın en önemli sonuçları, zamanla farklı kültürlerle kayan, ama bu yön değiştirmeyi “bünyesindeki” Mısırcı öğelerle gerçekleştiren Yeni-Platonculuk ve Gnostisizm gibi akımlardır. M.S. 130-230 arasında, tarih sahnesinden “şaşırtıcı” bir biçimde silinen Mısır kültürü, günümüze dek “Hermesçi Metinler” olarak yaşayagelen dizgeler içinde kodlanmış şekliyle saklı durmaktadır. Elbette burada “gizemli”, “içrek” ya da “saklı” bir şey yoktur; söz konusu iki farklı eğilimin “iç içe geçişiyle” birlikte oluşan metinler bütünü, Kadim Mısır’a dair bilgileri dağınık ve sistemsiz olarak içermesinden kaynaklanan sorunlar söz konusudur.¹⁰

M.Ö. VI-M.S. II. yüzyıl aralığına tarihlenen Hermesçi Metinler her şeyden önce Hermes-Theth tapımının “kutsal yazıtları” olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.¹¹ Yapıtların hemen hemen ta-

10 Theth sistematigi, çöküş dönemindeki etkiler bir tarafa, çok eskiye dayanan kökenlerin üzerinde yükselmektedir. Hermes dini, büyük oranda Mısırlıdır. “Corpus Hermeticum” metinlerinin de doğruladığı ölçüde, bu ön kabul gerçekleşmeden, Hermesçiliğin doğru anlaşılması mümkün olmayabilir. Okulun “Hermesçilik” olarak adlandırılması, sözcüğün Yunanlı kökenindenyle henüz başlangıçta bu “yanlış anlaşılma” potansiyelini güçlendirir. Bununla birlikte, Mısır’ın özellikle arka arkaya gelen Pers-Yunan-Roma işgalleri dönemlerinde ana dini unsurların kendilerini korumakla birlikte, sentetik bir kültüre maruz kaldığı söylenebilir. İç içe geçmiş dini unsurlar bulunmaktadır ve bu koşullarda, hegemonik güç olarak Yunan’ın tanımlamalarının ilerleyen süreçte söz konusu kültürün Yunan kökenli olması kuşkusunu yaratması mümkün ama yanıltıcıdır.

11 Başta Reitzenstein ve Geffcken olmak üzere kimi bilgiler, Hermesçiliği dinsel bir tarikat olarak görmüş Corpus Hermeticum’u bu tarikatın kutsal kitabı olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz gibi, bu saptamayı yapmamızı engelleyen bazı sorunlar var. Örneğin, iki farklı ve birbirinin tam zıttı nitelikler içeren bir öğretiler söz konusu olan... Ayrıca eserler, inanca ilişkin çoğu pratik bilgiden de yoksundur. ELIADE, M. *Dinsel*

mamı, Hermes'e veya ondan hareketle oluşturulmuş okullara aitse de, metinlerin "yazılış" tarihleri hakkında kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır. "Toplumsal karmaşa" sürecin tarihsel bağlamda sağlıklı bir şekilde takip edilebilmesinin önündeki temel engeldir. Öyle ki bu tartışmalar modern dünyaya dek uzanır ve özellikle Batılı düşünürleri, "Hermesçi Metinlerin" tarihlendirilme sorununa iter. XVII. yüzyılın en önemli metin eleştirmenlerinden birisi olan Casaubon'un Kitab-ı Mukaddes'in "Hermesçi Metinler"den daha eski olduğu iddiasıyla büyük bir ivme kazanan tartışma, elbette Avrupa kültürünün ideolojik bir tarih yaratımı çabasına duyduğu ihtiyaç hesaba katılmadan net olarak anlaşılamaz. Önce olanın, köken olduğu yolundaki tutuma paralel olarak, *Kitab-ı Mukaddes*'in ya da batı felsefesinin temel dayanak noktaları olan Pythagoras ya da Platon'un fikirlerinin kökenlerini Mısır'da bulmak batı merkezci fikir için katlanılabılır değildir. Metinlerin tarihlendirilmesi noktasındaki en önemli kaynak 1868 yılında ilk kez Paris'te yayımlanan "Turis Papirüsü"dür. Metin içinde Theth Kitabı'na ilişkin imalar bulunmaktadır ve bunlardan hareketle Hermes Külliyyatı'nın kökeninin Platon'la kıyaslanmayacak derecede eskiye dayandığı ortaya çıkar. Buna göre, 32 Mısır medeniyetinde kutsal sayılan tüm ilimlerin kökeninde Theth Kitabı işaret edilir.¹² Aynı metine göre, 7 özgür sanat da Hermes-Theth tarafından bulunmuştur. Bu dağınık metinlerin kim tarafından ve ne zaman bir araya getirildiği bilinmemekle birlikte bu başarıda Yunan kültürü hesaba katılmalıdır. Helenistik dönemin çok sayıda yazarı, Hermesçi metinler hakkında kafa yormuştur, özellikle Mısır'ın çok sayıda kanlı ayaklanma ve yağma eylemlerine sahne olduğu bu dönemde, bu ilgi Hermetik metinlerin günümüze ulaşması açısından önemli kazanım sunmuştur. M.Ö. I. yüzyıl ve M.S. II. yüzyılı kapsayan süreç, söz konusu külliyyat açısından kritiktir. Nitekim bu süreçte, Yunanca ve Grekçeye

İnançlar ve Düşünceler Tarihi, cilt 2 s. 339, Kabcacı Yay.

12-Kaynak: <http://www.hermetics.org/hermetik.html/>

çeviriler sistemli olarak yapıldığından, bugüne ulaşan metinlerin büyük bir kısmının Yunanca ve Latince olması şaşırtıcı değildir. Kim tarafından aktarılırsa aktarılsın, Hermesçi külliyyat, Hermes Trismegistos tarafından vahyedilmiş olarak kabul edilir.¹³

Hangi tarihlendirmeyi kabul edersek edelim zamandizinsel açıdan en eski metinlerin “Halk Hermesçiliği” ya da “Popüler Hermesçilik” olarak bilinen sınıflamaya ait olduğunu söylemek yanlış olmaz. Hermetik külliyyatın bu ilk grubu, başta astroloji, büyü, gizli bilimler ve simya gibi çalışmaları içermektedir. “Corpus Hermeticum” olarak adlandırabileceğimiz “Seçkin Hermesçi” külliyyat ise göreceli olarak geç dönemlere ait kabul edilir ve konuları itibariyle felsefi ve dini nitelikler taşır.¹⁴ O hâlde Corpus Hermeticum’da iki farklı ve birbiriyle uzlaşamaz teolojinin yaşamakta olduğunu saptamak mümkündür ki, bu ikili bölümlenmenin seçkinci ve kamusal kaynaklar arasındaki yaşam görüşü farklılaşmasının ürünü olduğu neredeyse kesindir. Bunlardan ilki, iyimser bakış açısıyla, evrenin Tanrı’dan taşıdığı parça itibariyle ona duyulan saygıyı biçimlerden insanın Tanrı’ya “huşu” yoluyla ulaşabileceği fikrini savunur. İnsan temel görevini, yersel olanları yönetmek ve göksel olanlara hayranlık duyarak onları tanımak olarak tanımlayan felsefe, yaratılışın zorunlu tamamlayıcısı rolünü sıradan bireyler için mümkün hâlde getirir. Toplumsal görüşü temsil eden ve seçkinci öğelerle açıkça tezat oluşturan bu kurgu, olasılıkla “seçkin sınıf” dışında kalan halk kitleleri içindeki hakim görüşün yansıması olarak anlam taşımaktadır. Yıkım dönemlerinin analizi, sıradan halk üzerinde “içe dönüş”le anlaşılan kutsal bir yaşam geleneğini dayatırken, karşıt tarafta “istilalar ve yabancı kültür etkisiyle” tehdit edilen

13 M. ELIADE. A.g.e. cilt 2 sf 238

14 ELIADE, Mircea. a.g.e Cilt 2, s. 236. Corpus Hermeticum, “Asklepius, Kore Kosmou, Poimandres ve Theth Kitabı” isimleriyle anılan kimi metinleri içermektedir. Kimi metinlerde yazın tarzı olarak, Platon’un diyalog yöntemi takip edilebilmiştir; ancak bu etki aldatıcıdır. Zira, Hermesçi Metinler’in önemli bir kısmının Platon’dan önceki dönemlere ait olduğu, hatta Zerdüşt etkisinin Mısır dinine sızmasına yol açacak olan M.Ö. VI. yüzyıldaki Pers işgaline dek geriyeye götürülebileceği dahi düşünülmektedir.

sınıfsal çıkarları hazmetmesi kolay olmayan “yüksek sınıf” bilinci bulunmaktadır. Dünya bu kesim için, çok daha kötü gözüküyor olmalıdır. “Karşımızda kötücül öğelerle anlaşılan karmaşık bir tablo biçimlenmektedir. Felsefe öncelikle “dünyayı yaratan, maddi evrenin yaratıcısı Demiurgos tasavvuru ile ondan daha güçlü, **“gizli Tanrı”** figürü içermektedir. Gizli Tanrı, Demiurgos tarafından yaratılan maddi âleme hapsolmuştur ve yeniden kendine ulaşmak için maddeden kurtulmaya ihtiyacı vardır.”¹⁵

İç dünyaya dönme ve inziva-i perhizler, iki kesim için de geçerli yöntemdir. Sıradan insanların aksine **“Demiurgos”**un ötesindeki “gizli Tanrı”ya ulaşmak noktasında bilgenin olmazsa olmaz yöntemidir. Bu tavır özellikle, aracı sınıfların reddi ve Tanrı’ya doğrudan ulaşma noktasındaki etkin edimiyle bireyin tanrısal tözünün ön kabulü itibariyle Hristiyanlık dinine zıttır. Zerdüşt ve Mani etkisiyle biçimlenen inanç sistematüğünü yaşayan Cathar’ların kilisenin düzenlediği bir Haçlı Seferi’yle yok edildiği düşünüldüğünde, bu teorik çatışmanın boyutu hakkında daha fazla fikir sahibi olabiliriz. Bu arada Yahudiliğin ezoterik kolu Kabala, Üstad’ın Tanrı’nın Sarayı’na yolculuğunu mümkün kılışı itibariyle Hermesçi dokuyla benzerlik içermektedir. Ancak, gerek M.Ö. VI. yüzyılda

15 Hermetik dinin ana yapıları, iyimser ve kötümser perspektiften şu şekilde toparlanabilir:

-İyimser Hermetik felsefenin savunusu:

• Alem iyidir, çünkü Tanrı’dandır. Görünmeyen Tanrı, doğa aracılığıyla kendisini gösterir.

• Alemin güzelliğine yönelik ilgi ve takdir, sahibini ulvi bir aşamaya ulaştırır.

• Tanrı bir’dir ve her şeyi yaratan odur.

• Bu felsefenin ilk ayağı Tanrı’yı, ikinci ayağı Doğa’yı kapıyorsa, üçüncü ayakta da insan bulunur. İnsanın amacı, son halkayı tamamlamak, huşu ile evreni takdir etmektir. İbadet gereklidir insan için.

-Kötümser felsefenin savunusu ise şöyledir:

• Alem, doğa, madde kötüdür.

• İlk Tanrı’nın işi değildir. İlk Tanrı, aşkındır, varlığın sınırları içinde gizlenmiştir. Dolayısıyla Tanrı’ya ulaşmak isteyen doğayı terk etmelidir.

• Dünya kötülüklerle dolu olduğundan, bu dünyaya yabancı olmak gerekmektedir.

• Nefislerinden kurtulmayan kişilerin ona ulaşma şansı da bulunmamaktadır. Her şeyden önce erdemli bir ruha sahip olmak gerekmektedir.

Mısır'ın karşılaştığı Pers işgalinden sonraki gelişmeler ve gerekse Kabala'nın Yahudilerin Babil Sürgünü'nden kurtuluşları sürecindeki deneyimleri itibarıyla, Tanrı ile doğrudan görüşme, iletişim kurma ve bilgiye ulaşma sistematığının Zerdüşt etkisiyle önemli bir atılım gerçekleştirdiğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

f-Tarihsel Süreç

Mısır dini, gerek iç karışıklıklar ve gerekse dış istilalarla sık sık önemli baskılarla karşılaşmıştı. Mısır'ın görkemli dokusunu, yalnızca maddi anlamda değil toplum psikolojisi düzeyinde de etkileyen yıkım dönemleri, nihai çöküş sürecine dek olgunlaşacak bir eğilimin ortaya çıkışında etkin rol oynamıştır.

M.Ö. 2200 yılında yaşanan iç savaş, Mısır'ın görkemli medeniyetini sarsacak sonuçlarıyla dikkat çekicidir. İnsanlar daha önce Tanrı olarak gördükleri Firavunlara isyan eder, kutsal mabetler yağmalanır ve ölü soygunculuğu başlar.

"Bütün geleneksel kurumların yıkılması bir yandan bilinemezlik ve kötümserlik, diğer yandan da derin umutsuzluğu gizlemeyi başaramayan bir zevk yüceltimi şeklinde yansır.. Tanrısal krallığın yaşadığı fetret dönemi kaçınılmaz olarak, ölümlü dinsel değerini yitirmesine yol açar. Firavun bedenlenmiş bir tanrı olarak davranmadığı için, her şey yenisinden sorgulanır." ¹⁶

M.Ö. 1674 yılına denk gelen Hyksos istilasına ise Mısır dini üzerinde büyük bir kırılma yaratır. Mısır dininin kendisine yönelik yükseklik sanısını darmadağın eden bu etki, istilacıların kısa sürede ülkeden kovulmasına karşın üstesinden gelinemeyen travmanın ilk açık nedenidir. Her şeyden önce milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı

16 (Alıntı: bkz.) M. ELIADE, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* Cilt 1. s. 128 Kabalcı Yay. En temel dönüşüm ve dinsel öğelerin en uç düzeyde aşağılanması, bin bir itinayla yürütülen ölü törenlerinde gözükmiştir. İç karışıklıklarda hayatını kaybeden insanların büyük çoğunluğu, gelişigüzel şekillerde Nil nehrine atılmış, böylece nehir, bir mezar haline dönüşmüştür.

unsurları yerleşirken, “içtekinin yüceliği” fikrinin yitilişiyle birlikte “yabancı kültürlere” olumsuz yönelim artar. Çok sayıda yabancı Tanrı ile tanışılır ve Mısır dini bu Tanrı’ların gündelik yaşama girişi karşısında özgünlüğünü yitirmeye başlar. Bununla birlikte Mısır dini ve kültürü için bu tip etkiler, temelden sarsıcı bir güce sahip değildir. Din tüm yabancı sızmalara karşın özgün ve yerel olmaya devam etmiştir, özündeki Mısırlı menşeyi korumuştur. Bu durum Hristiyanlığın doğuşuna dek belli ölçülerde devam etmiştir.¹⁷

İsa’nın doğumunu eksen aldığımızda, öncesi ve sonrasıyla birkaç yüzyıllık dönemde Mısır, kozmopolit bir çerçeve içine dahil edilebilir. Yerel dinin bin yıllar boyunca değişime uğrayan “içsel karmaşık yapısı”na Yunan ve Roma kültürü başta olmak üzere, Doğu felsefeleri ve özellikle Hristiyanlığın güçlü etkisini eklediğimizde, ani dönüşümün itici unsurları belirir. Bu dönüşüm döneminde tüm özgün yapı gibi, Theth kültürünün de değişime uğramaması neredeyse imkânsızdır. Ana yapı neye dönüşürse dönüşsün, Hermesçi okulun ana dayanağı ve kökeni Mısır’a aittir. Güçlü felsefi yapısı ve binlerce yıllık tarihiyle okul, İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerindeki felsefi-ezoterik yorumların ana etkileyicisi olarak gözükmemektedir. İnsanın Tanrı’dan bir parça taşıdığı ve buradan hareketle yaratıcı varlığa ulaşılabilceği düşüncesi, Hermesçi felsefenin temel düşüncesidir ki bu, çöküş döneminde dahi varlığını koruyagelen bir güce sahiptir. Bununla birlikte toplumsal bunalımlarla birlikte ana felsefenin aidiyeti konusunda açık çelişkiler doğmuştur. Başlangıçta Tanrı ile iletişimi “rahipler” sınıfına ya da

17 Mısır’ın özgün dini, binlerce yıldır devam eden toplumsal çalkantılar, istilalar, savaşlar, ekonomik bunalımlar gibi sosyo-ekonomik olgularla gücünü yitirdiği oranda çökmeye mahkumdur. Tam da bu anda Nil ülkesi, daha önceki hiçbir düşmanla kıyaslanamayacak büyük bir güç taşıyan yeni bir düşmanla karşılaştı: Hristiyanlık. Bin yıllardır Tanrı-kral devletinin baskısı altında inleyen “ezilenler”, yoksulluğun üstünlüğünü vurgulayan yeni dinin cazibesine kapıldı. Böylece Mısır, tüm Roma vilayetlerinden daha önce yeni dini kabul etti. Bernal, bu durumu şöyle ifade ediyor: “Hristiyanlık, Filistin’den gelmiş olmasına ve bilinçli bir şekilde uluslararası nitelik taşımasına rağmen, putperest bir dine sahip olan Helenleşmiş kozmopolit yukarı sınıflara karşı, yoksul ve orta sınıf Mısırlıları temsil etmeye başladı...” BERNAL, A.g.e. s. 198

seçkin bir azınlığa bağlayan yapı, ezilen sınıfların müdahâlesiyle “demokratik” hâle gelmiştir.

Hermes okulunun “gizlici” yönündeki bu dağılmaya paralel olarak seçkin sınıfın yeraltına çekilme eğilimi doğal bir tepkidir. Aşağılanan sınıfların, kendilerine ait olmayan bilgileri yağmalaması yahut “mitik inisiyatifler”e ortak olma eğilimi, bilgiler ya da rahipler sınıfına dayanılmaz gelmektedir. Ancak bu sınıf açık bir şekilde “ayrıcılıklarını” koruyan toplumsal yapılanmanın dağıldığını, daha açık bir deyişle “zamanın değiştiğini” anladığından “bilgiye, hak etmediği hâlde yönelen alt sınıfların” lanetlendiği açık bir gelenek yaratmıştır. Korku edebiyatı, elbette maddi düzlemde güçsüzlüğün eseri olmakla birlikte, “hâlâ yaşamakta olan değerler”i hedef almaktadır. Bu hedef zaman ve mekân göre farklılaşmakta; ama “büyüsel” güçlerle dünyayı yönetmek hedefiyle “bayağı arzularına esir olmuş” bireyleri, “sırlardan” uzak tutmaya gayret göstermektedir. ¹⁸ Korunması gereken sırlar ya da tanrısal bilgiler mecazı, alt sınıflar açısından “dünyanın büyü aracılığıyla” yönetilmesi ve “iktidara ortak” olma gayesinin açık hedefidir. Hermesçi Metinler, kaotik bir tablonun tam ortasında “doğanın gizlerini açıklayan ve doğanın gizli güçlerine sahip olmayı” hedefleyen bireyler için “paha biçilmez” gözükmektedir. ¹⁹ Ancak bu bir soyutlamadır. Büyüsel nitelikteki güçlerin hedeflenmesinin ötesinde arzulanan gerçek, “sınıfsal mücadelenin” yasalarıyla anlamlıdır ve lüks içinde yaşa-

¹⁸ Yeraltına çekiliş her şeyden önce bir eğretilerdir. Büyük yeraltı kentleri söylenceleri, özellikle “gözden uzak yapılanmaları ve konumlanmaları” açıklayan içeriğiyle gündelik hayata yerleşmiştir. Bu eğretilenin zirvesi olan Agarttha, tüm dünyayı yeraltındaki büyük kentlerde yöneten “Dünyanın Kralı” ve onun altındaki bilgiler sınıfına dair mitolojik bir betimlemesidir. Sık sık kölelerin ve alt sınıfların isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalmış olan bilgelersonunda çareyi tehditler savurmakta bulmuştur: “Bu arada , vay haline toprağı eşelemeye koyulan düşüncesizlerin! Onlar bu işten sadece kesin bir düş kırıklığı kaçınılmaz bir yıkım elde ettiler. Bu gezegen kütüphanesinin kataloğunun tüm bilgisine sadece Agarttha’nın Ruhani lideri ve onun başlıca yardımcıları sahiptir...” Agarta, s. 14., Bilim Araştırma Merkezi, Mayıs 1979

¹⁹ ELIADE, M., A.g.e. cilt 2 s. 337

yan bir sınıfa duyulan öfkedir. Sınıfsal savaşımın bu iki cephesinde de varlığını sürdüren “öfke”, Hermesçi okulun ikili bölümlenmesinde açıkça okunur. Halk Hermesçiliği, büyüsel güçlerle dünyanın gizemlerinin nasıl ele geçirilebileceğinden bahsederken, seçkin okul “felsefi”-dini meseleler içermektedir. Bu karşıtlık, günümüze dek uzanan yönler taşımaktadır.

Yaşananların gösterdiği ölçüde, insanın eksikliği, kutsal değerlere saygısızlığı ve maddi ölçütlere verdiği paye Hermesçiliğe, daha sonradan Platon’da da takip edeceğimiz düalist teorinin dayanağını sağlar. Düalist teori aynı zamanda kötümserdir. Bilgiler için “gnosis”i, sıradan insanlar için ise “yalnızca görünenin bilgisini” getiren ayrışım, böylelikle daha iyi anlaşılır. Halkın yıkım dönemlerinden çıkardığı sonuç, sıradan insanların maddi dünyanın yaratıcısı Demiurgos’un dışındaki bilgiye sahip olamayacakları yönündedir. Bir tanrı istemediği sürece, insan, doğanın bilgisine, gizlere nasıl ulaşabilir ki? İnsan tüm yıkım dönemlerinde olduğu gibi güçsüzlüğünün üzerine gidiyordu. “Gizli Tanrı” ya da “adı ağza alınmayacak olana” yönelik yüce duyguların ve bilgilerin koruyucusu olarak “bilgeler” bir yönüyle geride kalanı savunma işlevini üstlendi. Kimden savunma? Değer bilmez, sahip oldukları yüceliklere saygı duymayan sıradan insanlara ve kadim bilgileri yok etmek amacıyla sıradan insanlar arasına gizlice sızan düşmanlara karşı... Eskatik yaşam Hermes öğretisinde bu anlamda kaçınılmazdır.

g-Tek tanrılı dinlerde Hermes

Theth’tan hareketle oluşturulmuş görkemli yapı, Hristiyanlığın ilk üç yüzyılında tamamen ayakları üzerine oturmuştu. İsmi-ni Yunan Tanrısı Hermes’ten almasına rağmen köken Mısır’a aitti. Özellikle Hermetik Metinler, üç semavi din üzerinde tartışmasız bir etki yaptı. Bu ilk adımda Hermes’e biçilen rollerin kadim Mısır dinindeki rollerini anımsamakta fayda var:

- Tanrıların babası ve yüce zihin, gizli Tanrı
- Harekete geçirici zihin ya da konuşma eylemi olarak Demiurgos
- İletişim, aracı rolü, Tanrı'nın diğer iki ögesini birleştiren ve ayıran Kutsal Ruh.
- Ölümlere yol gösteren, rehber, evrenin mucizelerini açıklayan haberci, retorikçi.

Dönemin en ilginç geleneği pagan Tanrılarının üslubuna göre yeniden tanımlanmasıdır. Bu bir ehlileştirme işlemidir. Tek Tanrılı inanç sistematiğlerinin etkin bir hâle bürünmesiyle oluşan, kadim dinlerde tanrısal rol oynayan figürlerin kabul edilemez yönlerinin budanmasıdır. Bununla birlikte, tek tanrılı dinlerin, kendilerini kadim kökene bağlama noktasında önemli bir araçtır bu. Örneğin Horus-Perseus denklemi Hristiyanlığa Aziz Yorgi olarak dahil olurken, Tanrıça Neit-Athena, Azize Katerina'ya dönüşür. Bu sonuçtan Hermes de kendisini kurtaramaz. Zamanla Theth, özellikle üç semavi dinin anlayışında olgunlaşacağı şekliyle bir “insan” ve “bilge” hâline bürünür.

Hermes, *Tevrat*'ta altıncı kuşaktan bir peygamber Hanok'a dönüşür. *Kitab-ı Mukaddes*, daha sonraki dönemde İslam inanışında da görebileceğimiz gibi, Tanrı tarafından “ölümden önce” yeryüzünden alınır:

“Yeret 162 yaşındayken oğlu Hanok doğdu./Hanok'un doğumundan sonra Yeret 800 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu./Yeret toplam 962 yıl yaşadıktan sonra öldü./Hanok 65 yaşındayken oğlu Metuşelah doğdu./Metuşelah'ın doğumundan sonra Hanok 300 yıl Tanrı yolunda yürüdü. Başka oğulları, kızları oldu./Hanok toplam 365 yıl yaşadı./Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı. “ 20

Hermes özellikle öğretisi itibarıyla Hristiyanlıkla, içeriği ve şiddeti zamana ve mekâna göre farklılık gösteren çatışma potansiyeli taşıyordu. Hermetik akımlar ve gizlilik, özellikle gnostik yönleriyle Hristiyanlığın ve resmi kurumlarının büyük tepkisini çekmişti. Bunda hiç kuşkusuz, Mısır'a dek geriye giden putperest görüşlerinin büyük önemi bulunmaktaydı. Yine de kimi kaynaklarda Hermes'in Hristiyanlıkta Aziz Kristofer şeklinde yaşamaya devam etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'e göre de Hermes'in Adem ve oğlu Şit'ten sonra gelen üçüncü peygamber İdris olduğunu biliyoruz. İslam kültüründeki İdris ile Hermes arasındaki özdeşimin dayanağı, ilk olarak Yunan kaynaklarıdır. Yunan kültürü hakkında eşsiz bir birikime sahip olan İslam alimleri, Yunan Tanrısı Hermes'in izini, Mısır Tanrısı Theth'a dek sürmüştür. İkinci olarak da, *Kur'an-ı Kerim'deki* ayetlere paralel olarak İslam dini yorumcularının altını çizdiği ölçüde, Kitab-ı Mukaddes'te geçen anlatılarla paralellğin açık düzeyi, özdeşimi doğrulamaktadır. Buna göre, İdris de Enoch gibi, yeryüzünde 365 yıl yaşar, dindarlığı ile yaratanın takdirini kazanır ve ölmeden gökyüzüne çıkartılır. Çok sayıda İslam alimi, Enoch-Hermes-İdris sistematğine dikkat çeker.²¹

Kur'an-ı Kerim'de İdris ismi iki yerde geçer. Bunlardan ilki Meryem Suresi'dir:

"Kitap'ta İdris'i de an; çünkü o, çok doğru bir peygamberdi. Onu yüce bir yere yükseltmiştik."²²

İdris, *Kur'an-ı Kerim'de* ayrıca Enbiya Suresi'nde anılır:

"İsmail'i, İdris'i, Zu'l-Kıf'l'i de an; hepsi de sabredenlerdendi. Onları rahmetimize soktur, çünkü onlar salihlerdendi."²³

21 Ayrıntı için bkz <http://www.hermetics.org/hermetik.html>

22 *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Meryem Suresi, 56, 57, Prof Dr. Süleyman Ateş, Kılıç Kitabevi

23 A.g.e Enbiya Süresi 85-86...

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kutsal Kitap'ta iki noktada gerçekleşen değinime rağmen, İdris Peygamber, İslam alimlerinin üzerinde çalıştığı önemli isimlerden bir tanesidir. Onun hakkında yapılan araştırmalar ilginç bilgiler içermektedir. Kimi kaynaklarda "Hermes" sözcüğünün dönüşüme uğrayarak İslam literatürüne Tanrı'ya ulaşmış kişiye atfedilen "Ermîş" şeklinde girdiği belirtilir. Bir diğer taraftan günümüzde hâlâ yaşamakta olan bir ritüelin temel öznesi "Hızır Peygamber'in", İdris/İlyas birleşiminden doğduğuna dair fikirler bilirdirilir. Kuşkusuz Ortodoks İslam'ın çoğu bilgiyi, kaynağı İsrailiyat olarak nitelemek suretiyle reddettiği görülür.

Yine de İdris'e yönelik "göklerin esrarını bilen" tanımı, kuşkusuz Theth'un kökenine ilişkin bilinenlere uyuyor. Tanrı'nın İdris'i gökyüzüne yanına aldığı inancı ise, İsa'dan önceki Tevrat geleneğinin Müslümanlıkta da sürdürüldüğünü gösterir. İslam Alimleri, İdris'in gökyüzüne alınması olayıyla bir hayli ilgilenmiştir. Bu konuda değişik fikirler bulunsada özellikle, Azrail'i oyuna getirerek cennette kalmayı başardığına benzer mitik anlatılar dışında, İdris'in yükseldiği yer hakkında genel fikirler vardır. Bunlardan en ilginç olanı, gökyüzünün dördüncü katına yükseldiği ve H.z. Muhammed'in Mi'rac gecesi İdris'i burada gördüğüdür.

İdris, İslam sistematığı içinde de her şeyden önce bir kültür kahramanıdır. İslam kaynaklarına göre İdris'ten önce tüm insanların hayvan derisi giyiyor olması, günümüzden beş bin yıl önce yaşayan Hermes'e yüklenen "terzilik" mesleğinin anlamını açıklıyor gibidir. Yedi esnaf derneğinden birisi olan terziliğin Piri olarak İdris'in kabul edilmesinin nedeni budur. Bununla birlikte büyük nitelikler taşımaktadır:

" Bir nebi olarak ilk defa ata binip, Kabil'in müfsid ahfadına karşı, "Allah yolunda" cihada giren de odur. Cebrail'in ilk vahip getirdiği nebi İdris'tir, kendisine 30 suhuf verilmiştir..."²⁴

24 AYDEMİR, Abdullah. *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 43., Türkiye Diyanet İşleri Vakfı

Güneş kültünün özellikle yaşam verici güç olarak Mısır'da ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu biliniyor. Kimi Hermetik Metinler güneş merkezli kozmolojiler tasarlayarak kadim din ile paralelliği korumuşlardır. Copernicus'un, güneş merkezli bir kuramı savunurken, matematiksel ispatlardan yoksun olması, ünlü bilim adamının döneminin modasına uygun olarak Hermetik Metinler'e ve güneş kültünün önemi bağlamında Mısır'a sırtını dayadığı fikrini güçlendirir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, tek tanrılı dinler kadim dinlerin Tanrıları'nı kabul edilebilir sınırlar içinde yeniden tanımlarken, kuşkusuz en ilginç bütün Theth'a İslam dininde biçilen rollerle ilgilidir. Anlatılan rivayetlerden birisinde İdris, güneşin kızgın harareti kendisini rahatsız edince, Allah'tan her gün bu sıcakta 500 senelik yol yürüyen güneş meleğinin de işine gelecek şekilde, sıcakın hafifletilmesini ister. Güneş meleği, onu güneşin doğduğu yere kadar götürür ve orada Azrail ile görüştürür. Ama Azrail, İdris'i isteğini yapacak güçte değildir. Buna karşın ölüm meleğinin kendisinin ölüm gününü bildirmesine izin verilir. Ölüm meleği ise listesini açıp bakar, fakat İdris'in ölüm tarihini bulamaz ve bunu İdris'in tam güneş doğarken ölmesi gerekeceği şeklinde izah eder.

İdris'in söz konusu rivayette de gözüktüğü gibi, güneş ile olan yakınlığı kadim din unsurlarının, semavi dinlerde yaşamaya devam ettiğinin önemli örneklerinden birisidir. Bununla birlikte ortodoks İslam'ın bu tip vurgularda haklılık payı bulması pek mümkün değildir. Tefsirler de dahil olmak üzere bazı İslami kaynaklarda, İdris'in güneş mülkünün sahibi olduğu vurgusunun gerçeklik payı yoktur ve bu vurguların kökeninde (ölmeden önce cennete giren Hanok, ebedi hayata ermiş kişi gibi) İsrailiyat bulunmaktadır.

h-Gizli bilimlerin kurucusu ve din

Helenistik dönem yazarları için Theth tüm ilimlerin koruyucusuydu. Korkunç bir büyücü, yazı sanatının (dönem itibarıyla hiye-

rogliflerin) kurucusuydu. Söz'ün gücüyle dünyayı yarattandı. Yıkım dönemlerinin karakteristik baskısının ilk ayağında sıradan bireylerin kendilerine duyduğu güçsüzlüğün bulunduğunu saptamıştık. Bununla birlikte, özellikle doğanın gizlerini elde etme yolundaki büyüsel uğraş, Hermetik dokuya dahil olmuştu. Yıldızlardan yararlanma, astroloji, doğa olaylarını sempati ve antipatiyle açıklama eğilimlerinin paralelinde, kötü kaderi değiştirmeye yönelik gayret, gizli ilimlere dair eğilimleri doğurmuştu. Bu uğraşlar özellikle Halk Hermetizminde oldukça yaygındı. Örneğin Kore Kosmou'da (aslını oluşturan metin M.Ö. III. yüzyıla aittir) Ruhların yaratılışı bir simya işlemi olarak betimlenir.

M. Eliade'ye göre içrek hikmetlerin aktarımında yeni bir model bulunmaktadır karşımızda. Hiyerarşik-gizlici bir donanım ilk bakışta gözükme bile, simyacılar benzer erginlenme içeren kapalı grupların varlığı zorunlu olarak değerlendirilmelidir. Her şeye karşın, kendine özgü bir dinsel hava ve ritüel davranışları ayırt edilebilir. Müritler bir tapınakta toplanır, sessizlik kuralına uyar ve vahiyler hakkındaki sırları saklarlar. Din eğitimi törensel bir ciddiyet içinde gerçekleştirilir. Gerekli olan, Corpus Hermeticum'un içeriğinde vahyi anlamaktır, bu anlama çabası ise erginlenme ile eş değerlidir. Gerekli olan tek şey, özenle arındırılmış birkaç mürid ve metinlerin anlamlarını kendilerine aktaracak bir hocadır.

Toparlayalım: Toplumsal olarak büyük dönüşümlerin yaşandığı, eski, yıkılmaz, sonsuza kadar süreceği düşünülen değerlerin darmadağın olduğu bir çağda biçimlenmiştir Hermesçilik. Kökenleri, kadim Mısır dinine, M.Ö. 3000'e dek uzanan Theth kültüne dek gitmektedir. M.Ö. VI ve M.S. II. yüzyıla ait metinler zamansal olarak fikir vermekle birlikte, bu konuda, tıpkı bu metinleri kimin ve ne zaman bir araya getirdiği noktasında olduğu gibi açıklık yoktur. Bununla birlikte Hermesçi Metinler, açık bir şekilde kendilerini Mısırlı görmektedir. Mısır dini, M.S. II-III. yüzyıllar arası hızlı bir biçimde çökerken, Neo-Platonculuk, Gnostisizm ve Hermesçilik'te

yaşamaya devam etmiştir. Ancak Mısır dininin etkisi en yoğun hâliyle Hermesçilik'te yaşamıştır. Hangi felsefi dizgenin diğeri üzerinde çok daha etkin olduğu net değildir. Bununla birlikte, Neo-Platonculuğun kökeninde, Helen felsefesi üzerinde etkili olmaya başlayan Doğu dinlerini bulmak yanlış olmaz. Gnostik felsefe zamanla kendini Hıristiyanlık içinde bulurken, bizzat Hıristiyan kurumlarınca ezilmekten de geriye kalmayacaktır.

Hermesçilik, özellikle gizlilik ve yeraltına çekilmişlik noktasındaki kökeninden hareketle, gnostik ve düalist bir yapı oluşturur. Seçkin bir yapı olan Hermesçilik, kozmosun sırlarına vakıf hocaların, bilgileri "imtina" ile verdiği bir noktaya dayanır. Bu yönleriyle, günümüze dek ulaşan gizlilik eğilimine köken oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir.

II. B Ö L Ü M

AÇILIM

Antik dünyadan ortaçağa SİMYA ve TANRI ARAYIŞINDA GNOSTİSİZM

Karanlığın çağında Batı dünyası kapalı kapıların arkasında “madenleri” altına çevirme amacına adanmış hayatların trajedisine tanıklık eder. Ne var ki bu tanıklık sessiz sedasızdır; kendini kayıtsız bir geleneğe bağlayanların, yazılı bir tarih bırakması anlamsızdır. Sonsuzca yaşamamanın sırrını elde edenin de, hükümdarına ekonomik darboğazın eşiğinden kurtaracak “felsefe taşı” sunan bilge kişiler gibi, kutlu sona ulaşamayan ama hayatını saltık bir arayışın kucağında yitiren zavallıların da yaşadıklarını “soyut bir çok anlamlılık”la şifrelemesi kaçınılmazdır. Öyleyse elimize ulaşan bilgilerin ansızın kısa mitik öykülere dönüşüveren niteliği, bilgiyi koruma ve yığınlardan saklama gayretinin “geleneksel” tavrını yansıttığı söylenebilir. Yüzyıllar geçer ve taştan sarayların münnecimbaşalarına ayrılmış gözden uzak kulelerinin zirvesindeki gizli çalışmaların, “amacını sonsuz yaşam” olarak betimleyen simyanın gizli tarihine yaptığı katkı, hâlâ kestirilebilir olmaktan uzaktır. Tarihin bu bölümünde Batı Ortaçağı’ndaki araştırmacılar başarılı oldu mu bilinmez ama, tarihsel kayıtlar en azından keskin bir araştırma sürecinin ve dışa kapalı bir dayanışmanın “yoğunluğu” hakkında yeterince aydınlatıcıdır.

Hristiyanlığın egemenliği, geçmişin bilgeliğini *Kitab-ı Mukaddes*’e sığdırmaya çalıştığı andan itibaren simyayı “yeraltına çekilmiş” bir bilim olmaya mahkum kılmış gözükmektedir. Ancak bireyler, yalnızca otoriteler istediği için ya da yalnızca din dışı ilan

edildi diye geçmişin bilgeliğini unutacak değildir. Hermes Trismegistus Ortaçağ Avrupa'sının entelektüel yaşamında izleri silinmez Mısırlı bir bilge olarak vardır ve dine uygun belli düzenlemelerle "gizli ilimlerin" babası olarak görülmeye devam etmiştir. Hermes yalnızca bir kişi olarak değil, Antik Mısır'ın bilgeliğine duyulan özlemin sembolü olarak da değer taşır. Avrupa merkezci teorilerin geçit resminin başlamadığı bu çağda Batı dünyası simyanın kökenini Mısır'da görmektedir. Yaşıyla Hermes ile kıyaslanan Musa'nın bilgeliği de açıkça bu yöndedir. Bir Mısırlı gibi eğitilen ve kendi kavmini Mısır'dan çıkaran Musa'nın Altın Buzağı'ya gösterdiği tepki açıkça simyacının yöntemlerini anımsatmaktadır.¹ Musa'nın bilgeliği Mısır'daki eğitimiyle sağlama alınırken onun kadar eski olmasa bile Hermes'in okült uğraşlar konusundaki otoritesi de tartışılır değildir. Batı'nın elindeki simyasal dökümanların hatırı sayılır bölümü kaynak olarak Hermes'e atıf yapmaktadır.² Mısır'ın bilge kişilerine gönderme yapan bu eserler, söz konusu sanatın sırlarının dışa kapalı olarak ifşa edildiğini belirtmektedir.

Bu da kaçınılmaz olarak ikili bir amaç dünyasıyla "bayağılaştırılma" sonucunu doğurmuştur. Simya da öyleyse, diğer Hermetik disiplinler gibi iki farklı perspektifin açılımlarına maruz kalmıştır. Bu yalnızca Ortaçağ Batı ve İslam dünyası için değil, simyanın tarihi için genel olarak geçerli bir saptamadır. Her zaman ve her

1 Ve yaptıkları buzağıyı aldive ateşte yakıtı ve toz oluncaya kadar ezdi ve suyun yüzüne saçıp İsrailoğulları'na içirdi. *Kitab-ı Mukaddes* s. 107. Kitabı Mukaddes Şirketi. Şubat 2005. İstanbul. Kuşkusuz söz konusu hikâye mecazî anlamlar taşımaktadır. Zira bir altının eritilerek ya da toz hâline getirilerek "içirilmesi" ancak içrek yöntemlere gönderme yapmaktadır. Simya jargonundan hareket ederek söylersek, Musa'nın bu işlemi açıkça simyacıları anımsatmaktadır. Kimi okült çalışmalar, Musa'nın Tanrı ile görüştüğü Sina dağının arkeolojik bulguların farklı yorumundan hareketle Antik Mısır'da Simya laboratuvarı olarak işlev gördüğünün altını çizmektedir. Bk. GARDNER Laurence. *Kutsal Ahit Sandığının Kayıp Sırları* VI. bölüm. Alfa Yay.

2 M.S. III. yüzyılda yaşayan Panapolisli Zosimus, simyanın Mısır'ın rahip kral ve rahiplerinin yüce sanatı olduğunu belirtmektedir. Diğer eserler için bk. CROW, W.B. *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*. s. 226-227. Dharmia Yay. Tüm Ortaçağ boyunca Avrupa dünyası Mısır bilgeliğinin Antik Yunan'dan dahi önceye uzanan kadim ve saygıdeğer uğraşların merkezi olduğunu kabul etmiştir.

mekânda, bu uğraşların güç, para, tatmin yahut başarı gibi dünyevi amaçlarla anlaşılan tarafı, Hermetik felsefenin gizlici yüzüne karşıt bir yapı oluşturmuştur.³ Hermesçi uğraşının bilgelikle ilintili yüzü daima ve her yerde “bütüncül” olana kavuşmakla ilintilidir. Simya’nın, yüzyıllar boyunca “adi madenleri altına çevirme” yeteneği olarak sunulduğu, kuşkusuz Hermetik felsefenin savunucularından çok dönemin koşullarını kendi lehine çevirmek isteyen düzenbazların ve çaresizlerin trajedisini yansıtır. Gerçek bir simyacının amacı asla çok zengin olmak, madenleri altına çevirmek veya bu yolla dünyayı ele geçirmek değildir. Bir simyacının felsefi kaygısı, bütünü işleyişini anlamak ve bu bütüne müdahale etme yetkinliğine ulaşmaktır. Modern dünyanın simyayı arsız bir servet anlayışı olarak görmesi en iyi ihtimalle parayı en yüksek değeri yapmış bir zamanın çapsizliğinin işareti olabilir.

Günümüzde modern bilimin, bazı madenleri uygun laboratuvar koşullarında altına dönüştürebilme olanağı vardır.⁴ Ancak örneğin kurşunu, bu tip koşullarda altına dönüştüren bir bilim adamını, bir simyacı olarak nitelememizin önündeki engel tam da Hermetik felsefenin söz konusu içeriği ve anlayışıdır. Modern dünyanın bilim adamı bir simyacının felsefi donanımından yoksundur ve laboratuvar düzlemindeki başarı, kendinden ayrı bir madde üzerinde ulaştığı başarıdır. Katı maddenin yasalarını anlamaya çalışan ve onları anladığı oranda değiştirmeyi başaran bir modern bilim uygulayıcısının, özne-nesne arasında koyduğu temel ayrımın simyacı için

3 1. Bölümde belirttiğimiz gibi bu ikili ve birbirine karşıt kaygı, toplumsal karmaşadan beslenmektedir. Yığınların bu yöndeki kaygısına büyük bir tepki geliştiren bilgiler sınıfı, uğraşlarındaki tanrısal nitelikleri öne çıkararak niteliksel farklılık yaratma peşindedir. Talan edilen sırları, kadim bilgileri ve binlerce yılın kutsal geleneklerini ellerine geçiren yoksullar sınıfının “maddi kazanç” emeli, oluşturulan tarihsel ideolojiyle birlikte “bilgeler sınıfınca” aşağılanmaktadır. Günümüze dek gelen bu eğilime karşın, tüm bu kutsallık kavramları, eninde sonunda “iktidarın” ve refah içinde yaşamının olanaklarıyla yer değiştirmektedir.

4 Günümüzde elementlerin transmutasyonu başarılmış, kimi elementlerin altına dönüşümü, ticari açıdan buna değmese bile gerçekleşmiştir. CROW, W.B. A.g.e , s. 225. Dharma Yay.

anlamı yoktur. Madde üzerinde yaşanan değişim, uygulayıcının benliği üzerinde dönüştürücü ve geliştirici bir etki sağlamıyorsa, simyacı, modern kimyacının aksine, kendisini başarılı saymayacaktır. Öyleyse başlangıç olarak belirtmeliyiz ki bir simyacı için ad maddenin altına dönüşümü sadece araçtır. Evrenin bütünlüğünü kurmuş bir simyacı için doğadaki herhangi bir dönüşüme katılım mümkündür ve bu dönüşüm onun kendi dönüşümüdür. Kurşun altına dönüştükçe, simyacının ruhu da değerli bir aşama kat etmiş olur. Doğal olaylara müdahâledeki bu cüret aslında Hermetik çok sayıda uğraşı, tek tanrılı Dinler bağlamındaki “olumsuz” yargılaşmanın kökenine götürür. Bir simyacı ölümsüzlük, bilgi ve güç gibi konularda uğraşırken kendisine örnek olarak Tanrı’yı alır. Tanrı gibi olmak, ya da onunla bir olmak hiç kuşkusuz modern bir bilim adamının sınırlarını aşan felsefi bir dizgenin parçasıdır. “Büyük Eser” tanımının anlamı budur.

Pozitif bir bilim olarak Kimya’nın kökeni Simya’ya mı dayanmaktadır? İlk bakışta benzerlikler etkileyicidir; bununla birlikte herhangi bir disiplinin içeriği açık bir şekilde “amacına” bağlıysa, Simya ve Kimya’yı aynı çizginin “farklı bir gelişim” aşamasını temsil ettiğini söylemek mümkün değildir. Evrimsel yorum ikincil bir hata daha içermektedir; bu ise Simya çalışmalarının içrek olarak Kimya çalışmalarını zaten barındırmakta olduğudur. Doğal olarak herhangi bir evrimden bahsediyorsak ilkel olanın tamamen ortadan kalktığı ve “yepyeni” olana dönüştüğü bir tarihsel çerçeve çiziyordur demektir ki, Simya-Kimya karşıtlığında bu söz konusu değildir. Kuşkusuz, tarihsel köken olarak Kimya’nın ayrı bir disiplin olarak biçimlenişinde Simya’nın etkisi vardır ama bu yeni adımın, ancak köklü bir kırılma sonrasında olgunlaştığı gerçeğini değiştirmez.

Pozitif bir bilim olarak kimyada da, birkaç temel bileşenin etkileşerek ikincil bir katman üretme eğilimi kabul edilir. Element tabloları bu durumu ayrıntılı olarak gösterir. Bununla birlikte bu ilkesel benzerlik ayrıntılardaki farklılıklarla sarsılır. Modern kim-

yanın yüzün üzerindeki elementine karşılık, simyacınn elinde, hava, toprak, su ve ateşten oluşan dört element vardır. Elementler, Simya jargonunda “**cevherler**” olarak adlandırılır. Çünkü onlar ilkesel ve ideal oluşları bağlamında “**soyut**” unsurlardır. Bir diğer ifadeyle bunların hiçbirisi gerçek hayatta, soyut düzlemde olduğu gibi saf hâlde değildir; kendisine katılmış diğer öğelerle birlikte anlam taşırlar. Bir simyacı için bunlar, “**yaşamın kökeni**” iken, Simyacınn uygulamaları bu cevherlerin **yönetimiyle** ilintilidir. Evrendeki her varlık, söz konusu dört cevherin farklı oranlardaki sentezinden oluşuyorsa, “temel olan üzerindeki hakimiyet” tüm varlıkların yönetim gücü anlamına gelir. Simyacı, sahip olduğu bu bilgiyle, doğanın işleyişine yardımcı olur ve en yüce olasılıkların zamanlamasında belirleyici bir rol oynar. Bu kutsal amaç hiç kuşkusuz sistemli ve hummalı bir çalışmayı içerir. Tüm Hermetik disiplinler gibi Simya da, katıksız ve zorunlu bir çileli çabayı gerektirir. Deney ve modern anlamda laboratuvar çalışması olarak tanımlayabileceğimiz aşama, söz konusu ideal açısından gerekli bir araçtır.

Simya, temel amacı doğrultusunda metaller üzerindeki deneysel çabadan yararlanmak zorundadır. Metallerin içerikleri, tıpkı ana ilkeler olan cevherler gibi soyut düzlemde saf ama maddesel dünyada ancak belli oranlardaki katışımlarla bir araya gelebilen, kükürt, cıva ve tuzdan oluşur. Cıva, gizli ilke olarak ruhu simgelerken, tuz ise maddenin sembolüdür. Kükürt ise ortaya çıkan bütünlükteki enerjiyi, hareket ilkesini temsil eder. Her maddede geçerli olan denge sabitine ulaşmak, Simyacı için “büyük bir güç” iddiası anlamına gelmektedir. Zira bu denge Altın Oran’ı vereceğinden, uygun oranların belirlenimi “tüm evrendeki” metaller üzerindeki hakimiyeti mümkün kılmaktadır.⁵

5 Altın Oran, yüzyıllardır düşünürleri meşgul eden niteliğe sahiptir. Kimi zaman doğada da rastlanan bu denge, “gizemli” bir gücün işareti olarak yorumlanır. En doyurucu tanım Euklides tarafından yapılmıştır: “Bir doğrunun, doğrunun tümünün büyük parçaya oranının, büyük parçanın küçük parçaya oranına eşit olacak biçimde iki parçaya bölünmesi...”

Altın yukarıda da değindiğimiz gibi, sistemli ve güçlü bir semboldür. Simyacı için altına ulaşım, maddi ilkeden çok, bağıntılı olduğu ruhsal dönüşümle ilgilidir. Altın üzerine geliştirilen felsefi dizgenin kökeni Mısır'a dek takip edilebilir. Altının, göz alıcı güzelliği, şekil verilebilir ve paslanmaz niteliklerini, değişim ve mübadele aracı olarak değerini çok sayıda uygarlık gibi anlayan Mısırlılar, "tüm madenlerin en mükemmeli" olarak tanımladıkları Altın'a teolojik değerler yüklemekten de geri kalmamıştır. Altınla Güneş arasındaki özdeşleşme, söz konusu metalin "Mısırlı bir Simyacı" için taşıdığı değer en basit göstergesidir; Güneş her şey var eden Tanrı ise, Altın, yeraltında devam eden yaşamın Tanrı'sıdır. Altın da tıpkı Güneş gibi içinde hiç bitmeyen bir ışık taşır. Ateşli elementin sıradışı yükseklikteki oranı metafiziksel çağrışımları kaçınılmaz olarak besleyecektir. Altın, zamanla Yunan'da özellikle Platon ve Aristo sistematığında, ateşe biçilen değerle ilişkili hâle gelir. Düşünörlere göre, ateş, yerküresel bir element olmasına rağmen, göksel gerçekliğe en çok yaklaşan elementtir. Bu nedenle içinde hiç sönmeyen bir ateş barındıran altının göksel kürelerin en muhteşemi güneş ile özdeşimi neredeyse kaçınılmazdır.

Altının içerdiği ateş, her şeyi canlı bilen Mısırlının düşünsel dizgesinde büyük bir fırsat bulmuştur. Her varlığı canlı olarak gören ve doğa ile diyalogu korumak isteyen bireyler için, "**yer-kürenin rahmi**"nde büyüyen metallerin varlığı garip değildir. Tüm canlılar gibi metaller de, yavaş ama kesintisiz bir biçimde mükemmelliğe doğru yol almaktadır. Altın, yerin altında hayatını sürdüren her varlık için geçerli olan olgunlaşma sürecinin son aşamasıdır. Simyacının amacı bu olgunlaşmanın hızlandırılmasıdır. Kuşkusuz bu kuru, mekânîk bir çabuklaştırma işlemi değil, çok sayıda "**önlemi**" zorunlu olarak dayatan ruhani bir müdahâledir. Toprağın doğal gidişatına yönelik bu girişimin açık tehlikelerine

karşı önlem almayan bireyler, şiddetle cezalandırılır.⁶

Böylece simyacı, din adamları gibi kutsal bir çabayı üstlenir. İlksel yaşam enerjilerinin idaresiyle dünyayı dürterek, sonu çabuklaştırır. Bir metalin mükemmelliğe ulaşımı sürecini hızlandırmak, kaçınılmaz olarak kişinin kendi ruhsal mükemmelliğiyle ilişkilendirilebilir. Çünkü doğal kusurlar, rahatsızlıklar, bir metalin temel amacına ulaşmasını engelliyorken nasıl simyacı ona yol gösteriyorsa, dünyevi bir bataktaki sarsılan ruhu için de aynı kurtuluş mümkündür. Metal, simyacının laboratuvarında mükemmelliğe ulaşırken, simyacının ruhu yaşamıyla bu mükemmelliğin takipçisidir. Her ikisi de sonu gelmez ateşlerde yanmak zorundadır mükemmellik için.

a-Simya'nın temel kavramları

Altının göksel bir küreyle ilişkilendirilerek konumlandırılması, diğer elementler için de geçerlilik taşıyan bir hiyerarşik yerleşimin ilk yönüdür. Astroloji ve simyayı birbirine bağlayan bu yapıda, güneş altın'ı, ay gümüş'ü simgelerken, göklerdeki diğer 5 gezegenle birlikte, ortaya 7 metal 7 yıldız simetrisi çıkar. Makro-micro kozmos ilişkisini oluşturan bu dizgeye göre en hızlı gezegen Merkür cıva, Venüs bakır, Mars demir, Jüpiter kalay, Satürn ise kurşun ile ilişkilendirilir. Bunlardan Jüpiter ve Venüs benzeşiminin neden olduğu bilinmese bile bilinen, elementlerin gelişiminin hamisi olunan göksel küre tarafından yönlendirildiğidir. Her gezegen kendi ayırt edici erdemini yerleştirdiği metalin yeraltındaki gelişiminden sorumlu yönetici konumundadır.

⁶ "Ana karnında, başka bir deyişle yeraltında gizli kalan maden filizleri, döl yatağında ki embriyon gibi yavaş yavaş büyüyordu sanki. Maden eritme ocağı bir embriyonu alıp büyümesini hızlandırıyor, madenlerin görünmeden, bilinmeden büyüdükları toprağın büyük döl yatağının yerine geçiyordu. Demek ki böyle bir metalurji işlemi, dünyayı yaşıyan bir bütün olarak düşünüp cansız nesnelere doğma, büyüme, ölme ve büyük bir olasılıkla dirilme yetisi atfeden kişilere göre basit bir teknik işlem olamazdı..." ELIA-DE, Mircea. *Babil Simyası* s. 80. Kbalcı, Yay.

Simyanın felsefi bir dizge olarak geniş çizgileri kendisini en belirgin şekliyle Felsefe Taşı kavramında gösterir. Adi madenlerin altına dönüştürülmesi amacıyla büyük bir değer taşıyan felsefe taşı, çok farklı yorum ve açıklamalarla karşılanmıştır. XVI. yüzyıldan kalma bir metin felsefe taşını şu şekilde anlatır:

“Genç ya da yaşlı, tüm insanlara tanıdık gelir, Tanrı’nın yarattığı her şeyde bulunur, ama hepsi tarafından hor görülür. Zengin fakir herkesin elinden her gün geçer. Hizmetçiler tarafından sokağa silkelenir. Oysa kimse değerini bilmez. İnsan ruhundan sonra, yeryüzündeki en güzel ve krallarla prensleri alaşağı etme gücüne sahiptir...”⁷

Simyacı için temel amaç, mükemmelliğe ulaşmaksa, araç felsefe taşıdır. Kurgu, özellikle Ortaçağ Batı dünyasında “Hıristiyanlığın mitik figürleri”yle kaynaşım gösterir. Kimi yerlerde, Altın olmasa bile, tıpkı Tanrı’nın dokunuşu gibi dokunduğu varlıkları iyileştiren İsa’nın Kanının aktığı kupaya (Graal) dönüşür. Kusurları gideren bu güç, cennet çağının habercisidir. Ender olarak kaya veya taş ile özdeşleşir. Kimi metinlerde “kırmızı bir toz” şeklinde tanımlanırken, kimi anlatılarda “nüfuz edici su” olduğu gözükür. Bazen ilaç, bazen ölümsüzlük besini olarak tanımlanan felsefe taşı, bazı ilginç simgelerle de ifade edilir: “Bir şişenin içinde kalmış, kırmızı renkte bir Kral” olarak. M. Maier’in verdiği örnek ise çok daha ilginçtir:

“Bir erkek ve kadından önce bir çember, sonra bir kare, sonra bir üçgen, son olarak da bir çember yaparsan Felsefe taşını elde edersin...”⁸

Simyacının dilindeki kapalılık ve simgesellik şaşırtıcı değildir. Ortalama anlayışın eleştirisi bir tarafa, gereklidir. Seçkin öğreti-

7 BURTON, Dan. *Büyü, Gizem ve Bilim-Batı Uygarlığında Okült.* sf 102. Varlık Yay.

8 A.g.e. s. 102

lerin ve uygulamaların neredeyse tamamında kendini gösteren bu soyut dil, **“kendisini korumaya çalışan”** tanrısal bilginin yöntemlerinden birisi olarak gözükmemektedir. Tanrısal olmayan yaratıların, tanrısal bilgiyi arzulamalarındaki histeri doğal, ama bu bilgiyi ele geçirme yolundaki **“gayretleri”**, korkunçtur. Öyleyse kat-i ve kuralları net olarak belirlenmiş okulların yalnızca öğretmen-öğrenci ilişkisiyle yürüttükleri sırlar, olası sızmalara karşın, kendi içindeki soyut dil ve çok anlamlılıkla korunmalıdır. Bilgeler sınıfının bu önlemi eninde sonunda, yığınların **“bu çok anlamlılığı”** çözmekte başarısız olacağı ön kabülünden hareketle oluşturulmuştur. Bu kanı, kimi yorumlarda pozitif bilimin deneyimlerine doğrulanmıştır. Kimya, mantığı ve yöntemleriyle Simya’nın bir hayli uzağındadır. Modern bilim adamının, kesin konuşan tarzı yerine simyacı, olasılıkları hesaba katan bir tutum takınır ve hakikatin ikinci elden anlaşılamazlığını savunur. Ona göre gerçeklik istense bile asla anlatılamazdır. Kitlelere, hatta yolun başındaki ustalara dahi bu bilgelik götürülemez. Açık ifadelerde gözleri kamaştırır, büyük yıkımlar getirir, hazırlıksız kişilere zarar verebilir.

Simyacı için yolun başı kuşkusuz önemli bir ayırtırmadan geçer. Laboratuvarında yola çıkış noktası **“ilk”** maddedir. İlk maddeye ilişkin tasavvurların farklı oluşu, işleme geçmeden önce nereden başlanması gerektiği konusunda çok sayıda farklı tutuma yol açar. Çok sayıdaki girişimdeki başarısızlık ise, genellikle İlk Madde’nin bulunamayışıyla açıklanır. Dışkı, çamur, tükürük ya da toz gibi çok sayıda madde kullanılmıştır. Aristoteles’in kimi çıkarımları, özellikle **“biçimden yoksun madde”** çok sayıda simyacıyı etkilemiş olmalıdır. Özelliksizliği saptanmış bir maddenin ilk aşamada öldürülmesi gerekir. Siyah aşama, ya da maddenin öldürülmesi aşaması Nigredo olarak adlandırılır. Maddenin ölümü, bir sonraki aşamada maddenin diriltilmesi olarak da bilinen beyaz aşama, yani Albedo ya, oradan da Kırmızı aşama, yani maddenin beslenmesi, Rubedo aşamasına geçecektir. Hristiyan felsefesindeki yaşamın ölümünden

doğma diyalektiği, simyacıların çoğunu, İsa örneğinden hareketle etkilemiş olmalıdır. Maddenin ölümü, yani tüm özelliklerinden arındırılması onun içindeki ilahi kıvılcımı, ilk koşullandırıcıyı, ya da ilkten öncekinin açığa çıkmasını sağlamaktadır. Serbest kalan ilahi kıvılcım, simyacının avuçlarına düşecektir.

Bir maddenin öldüğünden emin olmanın çeşitli yöntemleri vardır. Madde yakıldıktan, toz hâline getirildikten, cıva ile karıştırıldıktan sonra, kara bir madde yumrusu olarak karşımıza çıktığından, ceset gibi kokar. Kurt tarafından kemirilen ölü kral, çarpmıha gerilen yılan ya da parçalanmış ceset gibi çok sayıda simgesi bulunmaktadır. Madde öldürüldükten sonra, yeniden doğum aşaması gelir. İlk madde, bir sıvı solüsyona batırılır. Doğru yapılmışsa işlem, kara yumruyu beyaz bir taşla dönüştürürdü. (Vahiy kitabında üstüne yeni bir isim yazılmış beyaz taş olarak görülebilir). Lekesi veya karası olmayan gerçek kristal taş diye adlandırır Michael Maier. (Simgesi ay altında yıkanan insan) Simya bu aşama içinde bizzat yer alır, bu kez mistik diriliş ve yeniden doğuşa geçerdi. Son aşama, beyaz taşın altına, yani felsefe taşına dönüştürüldüğü aşamaydı. Rubedo aşaması... Kurban kanı ve olgunlaşmayı akla getirir. Beyaz taşın simyacı tarafından beslenmesiyle oluşurdu. Beslenme sırasında bal veya insan kanı gibi şeylerle karıştırılabilir. Anlaşılan taşın, uzun süren işlemler sırasında güce ihtiyacı vardı. Taş, bu nedenle beslenmekteydi. Beyaz taş sonunda felsefe taşı ile ilişkilendirilen kırmızı bir toza dönüşürdü.

Simyacının ulaştığı ölümsüzlük aşamasının temel maddesi olan felsefe taşı, çileli bir yolculuğun sonucudur. Simyacı için asla bir ayrıcalık değildir, ölümle kesilmemiş bir yaşam bütünlüğü simyacı için daha sistematik bir bilgi olanağına açılan bir kapıdır. Bu anlamda, kişisel hayatını zengin ve muhteşem kılacak “felsefe taşı formülü”ne sahip olmasına karşın, gerekli gördüğü haller dışında onu, adi madenleri altına dönüştürme yolunda kullanmaz. Simyacı için felsefe taşı, maddi bedeninin engellerinin aşılması yolunda kulla-

nılır. Bunun en önemli aşaması ise, yaşlanmayı ve çürümeyi engelleyen ab-ı hayat iksiri kullanımıdır. İnsanı ölümsüzlüğe ulaştıracak “taş”, “iksir” ya da “toz” kalıbı, kimi metinlerde “gizli bilgi”ye dönüştürmektedir. İnsan zihnini kurcalayan en eski sorunlardan birisi olarak ölüm, çok sayıda mit ve efsaneyi kışkırtmış gözükmektedir.⁹

Simya, tüm Hermetik disiplinler gibi çeşitli kaygılarla gizli bir disiplin hâline geldi. Bu kaygılar, büyük olasılıkla “Simya”nın bir disiplin olarak yaşadığı kadim dünyanın büyük medeniyetlerinin dağılışı sürecinde belirlendi. Otantik kültürün verileriyle oturan ve kuşaktan kuşağa aktarılan yaygın bir inanç uygulaması olarak simya, kozmopolitleşmeyle birlikte “içeriği”ni korumak adına sessizliği seçen uygulayıcıların eseri idi. Kutsal bir uğraşın “dışarıdan gelenlerce” ya da “toplum içi yozlaşmayla” yıkılma tehlikesi, Hermesçi uğraşların tamamında olduğu gibi Simya disiplininin gerçek uygulayıcılarının yeraltına çekildiği söylencesini yarattı. Kültürel verilerin korunma ya da değişen dünyanın tehlikelerine rağmen farklı düzeylerde de olsa yaşatılma geleneğine insanlık tarihinde sıklıkla rastlanmıştır. Bununla birlikte Simya uygulamalarının Mezopotamya ve Mısır gibi geçmiş toplumlardaki uygulamalarının toptan yok olduğunu düşünmek her şeye rağmen mantıklıdır. Sonraki dönem uygulamaları ise açık bir şekilde, içine arzuların ve dünyevi emellerin sızdığı “mitolojik” yaratıkların eseri olmalıdır. Gerçekte ne olduğu ise bir tarihçi açısından “bilinmesi” imkânsız nitelikler taşır. Yeraltına çekiliş söylencesi gerek Simya’nın kazanımlarını mutlaklaştıran sır avcılarının, gerekse gerçek uygulayıcıların etkisiyle kışkırtılan mitsel bir duvarla gölgelenmiştir. Barbarlar için

9 Bu anlamda en etkileyici metinlerden birisi hiç kuşkusuz *Gilgames Destanı*’dır. Ölümsüz tek insan Utnapistim’in yanına, ölümsüzlük iksirini almak için giden kahrmanımız, elde ettiği çareyi “sudan” çıkan bir yılanla kaptırdıktan sonra üzüntü içinde ülkesine dönmek zorunda kalmıştır. Ama ölümsüzlük kaygısı öylesine baskındır ki, Gilgames, sonunda ölümsüzlüğü, yaşayanların zihninde “olumlu” işaretler bırakmak ve yazı sanatına başvurmak yoluyla elde etmeye karar verir. BOTTERO, Jean. *Gilgames Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. Yapı Kredi Yay.

mutlak şekilde arzulanan Altın, büyük ihtimalle gerçek Simyacı için kendi kültürünün saf biçimde uygulanışından ve ritüelin, doğa ile ilişki sürecinde taşıdığı anlam ile ilintilidir. Bu, toplumsallaşmayla birlikte yitirilen “doğa ile doğrudan” ilişki yöntemlerinin yeniden sağlanması amacını göstermektedir. Simya sayesinde insan, yersel yaşam sistematığı ile arasındaki görünen duvarları aşarak onlarla bütünleşme ve onları yönlendirme amacını hayata geçirmektedir. Bu ise, her şeyden önce değişen dünyanın ritminin tehdit ettiği bir yaşam görüşünün nihayetlenmesidir. Bir çaba varsa bile artık gözler önünde yürütülemez. Bundan böyle Simyacı gölgede kalmayı tercih edecektir. Gözler önünden kopuş, evrenin sırlarını arzulayan bireyin kaçınılmaz yöntemidir. Popüler olmamaya özen gösterir, sıradan, herkes gibi bir hayat oluşturarak dikkat çekmemeye çalışır. Paracelsus, St. Germain Kontu, John Dee ya da Nicholas Flammel gibi yarı mistik şahsiyetlerin yanı sıra, Locke, Newton gibi, bilim ve felsefe dünyasının popüler isimlerinin de yer aldığı “simyacı” listeleri inandırıcılıktan uzaktır. Çok sayıda hermetik disiplin gibi, simya da, öğretmen öğrenci ilişkisi temelindeki gizli ve dışa kapalı bir yöntem olarak, kuşaktan kuşağa gizli yöntemlerle aktarılır.

b-Gnosis, tarihsel arka plan ve kuram...

“Bilgi”, insan toplumlarının her gelişim düzeyinde “kutsallaştırılmıştır”. Bu eğilimin toplumsal bölünmeyle birlikte “sınıfsal” aidiyete kavuşması kaçınılmazdır. Toplum içinde ancak belli bireyler için mümkün olan; doğa, Tanrı, yaratıcı ya da evrensel güç ile ilişkiye geçebilme eylemi ise felsefi bir okul olarak Gnostisizm ile olgunlaşır. Böylece, geniş kitleler adına Tanrı ile ilişkiyi yürüten “dokunulmaz” bir sınıf ortaya çıkmış olur. Diğer insanlar için ise yalnızca ibadet etmekten ibaret olan bir yaşam ve ne yapılırsa yapılsın ulaşılamayacak olan sırlar örgüsüne duyulan özlem geliştirilmiş olur.

Gnostisizm, çoğu zaman, disipline olmuş ayrı bir inanç, düşün-

ce sistematiği ya da felsefi bir dizge olarak adlandırılır. Ama bu tanım ayrıntıda hatalıdır. Gnostisizm, bir eğilimdir ve ana inanç sistematiği bulunmadan anlaşılamayacak bir dizgedir. Buna göre, her dinin batını kolları, gnostik nitelikler taşır ve gnostisizm, her dinde var olan eğilimlerin toplamıdır. Tarih boyunca çok sayıda din, bünyesinde Gnostisizmi barındırarak güçlü eğilimler yaşatmıştır. Örneğin Yahudi toplumunun en yaygın örneklerinden birisi olan ESSENİLER, Hristiyanlık'ta Bogomil ve Catharlar, Müslümanlıkta da Şii'liğin kimi kolları, Gnostik felsefi unsurlarla yanyana çattalmıştır.

Her şeye rağmen Gnostisizmin kökenleri hakkında kesin konuşmak mümkün gözükmemektedir. Eldeki tarihsel verilerden hareketle tarihlendirme M.Ö. V-IV. yüzyıllara dek geriye gidebilmektedir. Bununla birlikte nihai olgunlaşmanın daha geç tarihli olanakları, merkezi Mısır'dan Ortadoğu'ya taşımıştır. Bünyesinde başta Mısır, İran, Yunan ve Hristiyanlık gibi felsefelerden parçalar taşıyan Gnostisizm, nihayetinde insan, kurtuluş ve epistemoloji gibi felsefi temalarda özgün yorumlar oluşturmıştır. Gnostisizmin doğuşu Kadim Mısır Kültürü'nün çöküş sürecine tarihlenebilir.¹⁰ Antik Mısır dini çöküş ve yok oluş döneminde dahi, doğmakta olan yeni kültürel oluşumları etkileyecek denli güçlüdür; Gnostisizm aracılığıyla Kadim Mısır dini, Tek Tanrılı Dinlere nüfuz etmiştir. Gnostik eğilim, Mısır dininin çözülüş sürecinde kendisine yaşam alanı bulan ve yıkımdan kendisine güçlü dersler ve öğretiler çıkararak biçimlenen bir yapı olarak Hristiyan vahyine hiç de uygun olmayan çıkışlar barındırmaktadır. Bir başka deyişle antik Mısır dini, Gnostisizm aracılığıyla yeni dinin temellerine güçlü bir dinamit yerleştirmiştir. Zira Theth okulunun eğilimleri doğrudan gnostisizmde cisimleşmiştir: Seçkencilik, sırlara belli bir sınıfa ait

10 Mısır dinini alıntılarından doğan üç düşünce akımı Hermesçilik, neo-Platonculuk ve gnostisizm idi. Hermesçiler kafa tutarcasına Mısırlı olarak kaldılar; neo-Platoncular daha Helenleşerek bağlılıklarını "Tanrısal Platon" üzerinde odaklaştırdılar; gnostikler ise kendilerini Hristiyan olarak gördüler". BERNAL, A.g.e. s. 210.

üyelerin sahip olabileceği inancı ve dışın, yığının, insan toplumunun kötülüğü...

Gnostisizm yalnızca toplumlar arası bölümlenme ve ayrılık vurgusundan ibaret değildir. Toplum içinde de sınıfsal bir kopuş teorisini içerir. Seçkin sınıf ile genel toplum arasında mesafe gören bu anlayışlar ilahi düzeye ulaşım ve yaklaşım yöntemi olarak iki farklı uygulama alanı geliştirmiştir. Bunlardan ilki, Tanrı ve yaratılan ile doğrudan iletişimi ve gnosise ulaşım imkanı besleyen sınıfın "irfan" üzerinden kendini anlamlandırmasıdır. Diğeri ise, dolaylı yollardan bu imkânı içrek olarak barındıran, "iman" yöntemidir. Gnostik felsefede daima irfan, iman'dan üstün tutulmuştur. Tıpkı Theth uygulamaları gibi, geniş kitleler Kutsal Varlıklara ibadet ederken, rahipler Tanrı'yla doğrudan iletişim olanaklarını araştırmak amacıyla kendilerine kapalı bir dünya sürdürmektedir.¹¹

c-Kuram

Görüldüğü gibi, iyi Tanrı, ışık Tanrısı ve insan, kötülük dünyasına maddi âleme hapsolmuştur. Savaşın sonu, şiddetli mücadelelerle belirlenecektir. Şinasi Gündüz'ün de belirttiği gibi iki farklı tip Gnostik inanışta, "kötülük" problemi birbiriyle çelişkili düzen tasavvuruyla aşılır. Sabiilerin de içinde bulunduğu "İran Tipi Gnostisizm" de "kötülüğün" yaratılmasında Tanrı'nın hiçbir suçu bulunmamaktadır. Kötülük tamamen başka bir dünyanın, karanlık Tanrısı'nın eseridir. Suriye-Mısır Gnostisizmi olarak bilinen ve kendi içine Yahudilik ve Hristiyanlığı da alan akıma göre ise, Tanrı, dolaylı yollardan da olsa kötülüğün yaratılmasından mesul-

¹¹ İnsanın Tanrı olabileceği düşüncesi Hristiyanlık felsefesinde İsa ile anlaşılan "özel" bir statüdür. Bununla birlikte bu fikrin demokratikleşmesi ya da toplum içinde belli bireylercetaşınabilecek hâle gelmesi, Teslis İlkesi başta olmak üzere, teolojik problemlerin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Gnostisizm, toplumun belli sınıfları için bu konumlanmayı mümkün kılmaktadır. Bu aykırılık, Bernal'ın dediği gibi, Tanrı ile eşit olmanın ötesine geçen ve Tanrı üzerinde güç sahibi olmaya varan bir dizgeleşme yaratabilmektedir. A.g.e. s. 208.

dur. Belki doğrudan kendisi yaratmamıştır ama ikincil düzeydeki güçler, maddi dünyanın ve dolayısıyla kötülüğün oluşumundan sorumludur. Ne olursa olsun, iyilik ve kötülük mücadelesi iki Gnostik yapıda da kendisini göstermektedir. Bu teorik ayrıntıda geçerli çatışma bir tarafa bırakılırsa tüm Gnostik tarikatlar,

- Dünyanın kötü olduğu ve kurtarılamayacağı;
- İnsan bedeninin madde olduğu için kötülüğe mahkum olduğu ve ruhun bu beden içinde hapis tutulduğu;

konusunda hemfikirdir. Hemen hemen tüm Gnostik akımlar, ortak bir eylem modelini benimsemişlerdir. Asketik yaşam, insanın dünyevi maddi şeylerden kaçışını biçimler. Bu maddiyattan, kötülüğün güç alanından uzaklaşmak ve bedeni terbiye etmek, onu bastırmak, hatta sistemli olarak gücünü azaltarak ruhu güçlendirmekle ilintilidir. Çok ender olarak gözüken kimi modellerde ise tam tersi bir davranış sistematigi geliştirir ve bu sistematik, dünyadaki tüm kötülüklerin işlenmesi gerektiğini öğütler. Bu modellerle yaşanan Mistik deneyimler ise kişinin, bilgiye ulaşmasını sağlayacaktır. Işık Tanrısı insanlara mücadelesinde yardımcı olmak amacıyla belli dönemlerde onlara peygamberler göndermektedir. Kimi Gnostikler, İsa'yı bu mertebeye yerleştirmekte ve Peygamber'in dünyevi kurumlara yönelik eleştirisi ve zenginlik karşıtlığı eğilimini buna delil olarak göstermektedir. Buna karşın, İsa'nın öğretisinin ardından gerçekleşen kurumsallaşma ve zenginlik, gnostiklerin eleştirilerinin yükselmesine vesile olmuştur. Yerleşik Hristiyan kurumsallaşması ve Gnostik Hristiyan kavimleri arasındaki çatışmanın en temel kavramlarından birisi olan, zenginlik ve refah içinde yaşayan kilise hiyerarşisinin "şeytani" olarak nitelenmesi de böylesi bir yorumlamanın sonucudur.

İnsanın yaratılışı, Gnostik kurama göre, dünya ile birlikte iki Tanrı arasındaki sürekli ve amansız bir savaşın sonucunda gerçekleşmiştir. İnsanın bedeni kuşkusuz Kötülük Tanrısı tarafından yaratılmıştır ve onun hilesi, İyilik Tanrısı'na ait nur parçacıklarının

insan bedeni içinde hapsedilmesine neden olmuştur. İnsan, bu nur parçacıklarını gerçek sahibine iade etmekle yükümlüdür. Bunun için de yeryüzündeki davranışları anahtardır. Zerdüşt dini Düalist bir öze sahip olmasa dahi süreç içerisindeki çarpıtmalarda “düalizmin” kökeni olarak değerlendirilmiştir. Zerdüşt dini, eskatik yaşamı ve inzivayı olmayacak şey olarak yorumlarken, zaten Gnostik olmayan bir tavır göstermektedir. Ancak Zerdüşt okulunun insanın amacı sistematigi Gnostik kurama da etki etmiştir. Zerdüşt gibi, Gnostikçiler de bir amaç taşımakta ve bu amaç doğrultusunda gayret göstermektedir. Nur Parçacıklarını ait olduğu yere ulaştırmak...

d-Hıristiyanlık ve Gnostik akımlar

Gnostisizmin, Hıristiyanlıkla özdeşleştirilmesi çoğunlukla, hatalı bir tarihsel bakış açısının ürünüdür. Hıristiyanlığın Heretik akımlarla mücadelesi kapsamında değerlendirilmesi gereken bu tarih, Gnostik felsefenin, Hıristiyan Ortodoks fikirleriyle anlaşılması imkânsız teoloji ve mantık işlemleriyle anlaşılabilir. Hıristiyan Gnostikleri, ciddi kovuşturmalara uğramış, tarihin ilk soykırımı, “Haçlı Mantığı”yla Cathar'lara uygulanmıştır.¹² Hıristiyan Ortodoks teolojisini rahatsız eden doku, dualist dünya görüşüyle de kendisini güçlü kılan elit, gnosisçi sınıfın varlığından ileri gelir. Bu felsefenin açılımları, insanın bedenini günahın, ruhunu ise nur'un parçası saymaktadır. Sabiiler örneğini ele aldığımızda, bu akım, bir

12 Kilisenin ilan ettiği Haçlı Seferiyle Fransa'nın güneyinde yaşamakta olan Catharları yok etmek amacıyla yola çıkmış ordular elbiselerinin üzerinde Haçlı girişimlerinin ayırt edici nitelikleri olan “haç” işaretleri taşıyordu. Onlar da, farklı dinlere karşı yürütülen savaşlarda olduğu gibi maddi ve manevi ödül sistematigine dahil edilmişti. 1207-1208 yıllarında Papa III. Innocentius'un girişimleriyle yollara düşen kitler, hem günahların affı hem de Cathar'lardan alınmış topraklara sahip olma vaadinin güvencesine sahipti. MORRISSON, Cecile. *Haçlılar*, s. 68. Dost Yay. Fransa'nın güneyinde yaşananlar Modern Avrupa Tarihi'nin ilk soykırımı olarak nitelenir zira günümüze dek kalan kimi anekdotlar “katliamın” boyutları hakkında fikir verebilmektedir. Ayrıntı için bk. BAIGENT, LEIGH, LINCOLN. *Savaşçı Keşişler Tarihi*, s. 41. Nokta Yay. 1. Baskı Ocak 2004.

tarafıta ışık, aydınlık, hayat, verimlilik, mükemmellik temsil eden “Işık Âlemi” ile tam tersi değerleri temsil eden “Karanlık Âlemi” arasındaki çatışmayı temel alır. Bu iki alemin kökenleri farklıdır. Ezeli ve Ebedi düzeydeki bu asli prensip, arasındaki farklılığa, düalizme işaret eder. Sabiiler de kurtuluşun, özel, Tanrı’yı bilmeyi olanaklı kılan bilgi yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünürler.

Gnostikler çok kısa bir süre içerisinde Yunan ve Roma otoritelerinden baskı görmeye başlar. Gelişmeye başlayan Hristiyanlık içinde faaliyet gösteren Gnostik akımlar, günümüze dek, hatalı olarak Hristiyanlığa dahil bir kuram olarak gözükmüştür. Hristiyanların ise Gnostiklere nasıl baktığı ve onları nasıl gördüğü konusu tartışmalıdır. Ancak erken dönem Hristiyanlığın, Gnostik akımdan etkilendiği açıkça görülmektedir. Aziz Paulus:

“ Çünkü bedene göre olanlar bedenın şeylerini, fakat ruha göre olanlar ruhun şeylerini düşünürler. Çünkü bedenın düşüncesi ölüm, fakat ruhun düşüncesi, hayat ve selamettir. Çünkü bedenın düşüncesi Allah’a düşmanlıktır. Çünkü Allah’ın şeriatine itaat etmez, hem de edemez ve bedenle olanlar Allah’ı hoşnut edemezler.”¹³

Görüldüğü gibi Aziz Paulus’un teolojisi, yalnızca bu baptaki bilirimlerinde değil, ilerleyen bölümlerdeki açıklamalarıyla Gnostik-düalist kuramdan alıntılarla doludur. Beden ve ruh arasında kesin bir ayırım yapan Paulus, bedeni günah, ıstırap, sapkınlık; ruhu ise kurtuluş, hayat ve iyiliği simgeleyen unsurlar olarak görmektedir.

Yuhanna İncil’indeki benzer eğilimlerden hareketle Hristiyanlık ve dinin Gnostik yorumları arasındaki çatışmanın kökeninin kuramsal değil politik olduğu ortaya çıkar. Mani’nin Zerdüş Rahiplerin insanları sömürmesine karşı çıkarak öldürülüşü gibi, Gnostik kolun eleştirileri de çoğunlukla görkemli yaşama eğilimleri nedeniyle eleştirdikleri kilise kurumlarını şiddete yöneltmiştir. Kuramsal olarak ise uyumlu bir bütün gözükmektedir. İsa gibi, maddi

¹³ *Kitab-ı Mukaddes*. İncil-i Şerif Bölümü, s. 206. Paulus’un Romalılara Mektubu, 8:7.

dünyanın kötücül nitelikleri aşağılanmış, zenginlik hor görülmüş, maddi dünyadan uzak, mükemmel bir dünyanın varolduğuna dair inanç sürdürülmüştür.¹⁴

Gnostik Hristiyanlar, Ortodoks görüşün aksine, Eski ve Yeni Ahit yazıtlarında, gizemli ve saklı öğeler bulunduğunu düşünür. İsa'nın ezoterik öğütler verdiğini iddia eden bu akımlara yönelik kilise tepkisi, diğer taraftan "düşüş" motifi ile ilintilidir. İlk günah sonucunda yeryüzüne gönderilen ve üstün konumlarını yitiren Adem ve Havva söylencesi, Gnostisizmde kötülük ve düşük düzeydeki dünyanın yönetimine atanan bir kilise figürüyle doldurulmaktadır. Ruhani dünyanın amacını üstlenen kilise, maddi dünyada yan yana çalıştığı bir imparator figürüne güç vermekle yükümlüdür. Buna karşın, Gnostisizm, Maddi dünyanın her uzanımını şeytani gördüğünden dolayı, kiliseyi de şeytani olarak tanımlamakta gecikmemiştir.

14 Hristiyanlığın sapkın kavimleri her zaman gösterişli yaşam karşısında "yoksulluğun" ve "düşkünlüğün" savunucuları olarak görülür. Bu görüşleriyle kilisenin aşırı yaşamına tepki hisseden kitleler için cazip yönelim merkezlerini oluşturmuşlardır. Kilise tarafından Fransa'nın güneyindeki sapkınlığı araştırmakla görevlendirilen St. Bernard, yazdığı mektubunda, bölgedeki tek sapkınlığın kilise görevlilerince hayata geçirildiğini dile getirmekte, böylelikle kilise'ye yönelik "kamusal tepkinin" haklılığı üzerine not düşmektedir. Benzer bir durum Bogomilizm hareketi için de geçerlidir. kilise tarafından Bogomiller'e yönelik bir rapor yazmakla görevlendirilen Peder Cosmas, bölgedeki Kilise görevlilerinin zengin yaşalarının "sapkınlığın" hortlamasındaki temel sebep olduğu kanısındadır. ALBAYRAK, Kadir. *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*. s. 48. Kuşkusuz siyasal açıdan gösterilen tepkiler "ezilenler adına" görkemli bir inanç hareketi ortaya çıkarmış gibi gözükmemektedir. Bununla birlikte Gnostisizmin "tam da bir halk" kalkışması olarak nitelenebilmesinin önündeki engel, içsel teorisi ve toplumsal pratiğidir. Gnosis olarak tanımlanan mertebe, teorik olarak herkes için mümkün olsa dahi, böylesi biraşama açık bir şekilde "boş zaman" ve "yeterli bir servet" ilkesine dayanan "içsel araştırma" sürecine dayanmaktadır. Bk. BERNAL, Kara Atena, s. 209. Kaynak. Seçinci olan bu yapı son analizde, iki katmanlı bir felsefe üretmektedir.

III. B Ö L Ü M

BÜYÜME

Kadim sırlar, sınıf savaşı ve nihai kötülük ZERDÜŞT'TEN HAÇLILAR ÇAĞINA

SIR AVCILARI

M.Ö.VII-VI. yüzyıllarda, İran toprakları büyük bir dinsel dönüşüme sahne oldu. M.Ö. 629-552 tarihleri arasına konumlandırılan yaşamıyla Zerdüşť bu dönüşümü yönlendiren temel karakterdi.

Zerdüşť, “kanlı kurban törenlerine” yönelttiğ eleştirisinin, kendisini çok daha büyük ve kökten bir ret hareketine zorunlu kılacağını anlamakta gecikmedi.¹ Çok geçmeden yerleşik “dinsel tasavvuru” ve hiyerarşik-toplumsal konumlanmayı karşısına aldı. Böylesi bir çıkışın tarihsel bedelleri elbette ağırdı. Yerleşik otoritenin tehditlerine bulunduğu yerde direnemedi ve kendini “Tanrı ile diyalog hâlinde” konumlandırdığı şiirleri koltuğunun altında, kaçmak zorunda kaldı. Ancak fikirleri, yozlaşmış dinlerin kaybettiği coşkuyu

¹ Zerdüşť her şeyden önce bir din reformcusu olarak tanımlanmalıdır. Zerdüşť inanışının ana temaları, Veda Dini'nden zaten bulunmaktadır. Örneđin Ahura Mazda figürü Vedacı Panteonun iki büyük tanrısından birisidir. Diğer taraftan özellikle iyi ve kötü Tanrılar arasındaki savaşlar ya da cennet-cehennem karşıtlığı kadim İran'daki inanışlarca kabul edilmiş durumdur. Bununla birlikte Zerdüşť, özellikle yoğun siyasal mücadelelerinin tetiklediği zihinsel formasyonu, hazır halde bulunan bu karşıtlığı keskinleştirmiştir. İnsanlık tarihinde olgunlaşmış ve günümüz tek Tanrılı dinlerinde yaşamaya devam eden ilk gerçek “şeytan” figürünün Zerdüşť dininde ortaya çıktığını savunan G. Messadie, iyi ve kötü arasındaki geçişlerin yeni din ile birlikte tamamen kapandığını belirtmektedir. Gerçekten de Ahriman, eski dinin daevalarını ve kötücül unsurlarını bünyesinde toplayan “açık ve net” bir kötülük sembolüdür. O “karşıtına dönüşmeyen”, dönüşmesine imkân olmayan bir Kötülük Tanrısı'dır. MESSADIE, *Gerard. Şeytanın Genel Tarihi*, s.140-141. Kabalıcı Yay.

fazlasıyla barındırıyordu. İran'da yaşamakta olan yerleşik dini sistematik, Zerdüşt'ün bir militan tavrıyla savaştığı fikirlerin etkisine direnemedi; düşünür kısa zamanda topladığı müridleriyle "toplumsal" bir devrim gerçekleştirdi.

Zerdüşt'ün yaşamına ilişkin bu kısa özet, ancak "genel" niteliğiyle tarihseldir. Zira düşünürün yaşamının ayrıntılı analizini mümkün kılan somut bilgiler alabildiğine azdır. ² Bu belirsizlik, özellikle ölümünün ardından geliştirilen mitolojik anlatılarla birleştiğinde, daha da güçlenir. Sonuç olarak tarihsel bağlamda bulanık bir "gerçek yaşam öyküsü" bulunmaktadır. Bu mitik anlatılardan bir kısmı Peygamber'in gökyüzünde zaten var olduğu, tarihin ortasında ve dünyanın merkezinde doğduğu üzerinedir. Bu kurgu, sonraki dönem mucizeleri ve özellikle Hıristiyanlık mitolojisi üzerinde açıkça izlenebilir etkiler taşımaktadır.

"Gökyüzünde yaratılan bedenin özü yağmurla yere düştü. Bu da bitkilerin boy atmasını sağladı. Peygamberin akrabaları arasında yer alan iki inek, bu bitkilerden yedi: Öz onların sütüne geçti ve bu sütü Zerdüşt'ün annesi babası içti. Ve onlar ilk kez birleştiler ve Kadın Zerdüşt'e hamile kaldı.."

Peygamberin ölümünün ardından doğumuna ilişkin efsaneler aralıksız biçimde devam eder. Bunlardan bir tanesine göre Zerdüşt doğmadan önce, köye büyük bir ısıltı gelir. Korkan köylüler yangın çıktığını düşünerek kaçarlar. Ama döndüklerinde nur içinde bir çocuk bulurlar. Ahriman ve Devler çocuğu doğmadan önce boşuna yok etmeye çalışırlar. Çocuk doğduktan sonra kendisine saldıran

2 Zerdüşt'ün felsefesi ve hayatı hakkında bilgi edinilebilecek yegane kaynak olan *Avesta*, İskender'in fethiyle önemli bir yıkıma uğramış gözükmektedir. Olasılıkla Zerdüşt'ün hayatına dair bilgiler içeren XIII. Bölüm Spēnd Nask'ın kaybı, bu döneme rastlamaktadır. Diğer taraftan bu kayıp Zerdüştiler için pek de "büyük" olmasa gerektir. Zira, kutsal metinlerdeki "mitik" öyküler açıkça "tarih"tir ve yeteri kadar bilgi sağlamaktadır. Ortaklaşa bir eyleme girmiş insan topluluğunun ihtiyaç duyduğu tarih, eninde sonunda yaratılır ve bu girişim "dini" ise, efsaneler "geçmiş" ihtiyacını karşılamaya yeterince muktedir gözükmektedir.

devleri kutsal sözler söyleyerek kaçıırır.³

Mitolojik öğelerin ağırlığıyla biçimlenen bir “özyaşam” öyküsü, Zerdüşt’ten günümüze kalan tarihsel saptamalarla dirsek teması içindedir. Elde bulunan az sayıda tarihsel bilgiden hareket edilecek olursa ilk olarak, Peygamber’in “At Yetiştiricisi” olarak tanımlanan Spitama kabilesinin bir ferdi olduğu söylenebilir. Zerdüşt, kabilesi içinde Zoatar sözcüğüyle ifade edilen, “İlahi Söyleyicisi ya da Kurban Rahibi” görevini yürütmektedir. Kabilesinin geleneksel görevi ve yönelimleri, Zerdüşt’ün ilerleyen dönemlerde “kanlı hayvan kurbanları” törenlerine yönelik şiddetli tepkisinin kökenini oluşturacak duygusal donanımın temelini teşkil eder. Peygamberin, henüz çocukluk döneminde tanıştığı hayvanlara güçlü bir sevgi ve bağlılık geliştirmiş olması muhtemeldir. Bu sevgi, kabile içindeki görevin ve ana inanç sistematığının mantıksızlığıyla yüzleşen genç bir adam için “açıkça motive edici” bir unsur olarak gözükmektedir. Yerleşik kültüre yönelik ilk tepkinin “kurban edici rahip” sınıfına sahip yerleşik çobanlar grubuna yönelik olması da bu anlamda şaşırtıcı değildir. Böylece, parolaları AESMA (Öfke) olan Erkek Cemiyetlerini de karşısına alır Zerdüşt; ki bunlar, kanlı kurban törenleri ve baştan çıkarıcı HAOMA içkisiyle anamlanan ritüeller gerçekleştirmektedir.

Karşı çıkılan kategori, benzer bir karşı çıkış jargonu doğurur. Zerdüşt, dinsel kurumlara bu ilk karşı çıkışında, yine dinsel bir kurgudan yararlanır. Kurban Edici Rahipler sınıfına yönelik tepkisini Kadim Hint’ten aldığı “Ahura Mazda” isimli tanrısal figür aracılığıyla gerçekleştirdiğini dile getirir. Bu tavır, başlangıçta güçsüzdür. Ari dininin koruyucusu olan bu sınıfın tepkisinden korkan Zerdüşt, topraklarından uzağa kaçar. Henüz böylesine erken bir zamanda dahi peygamberin etrafı müritlerle çevrilmiştir. Bu kesime

3 *Avesta*’nın bölümlerinden birisinde de onun Mesihvari bir terimle yüceltilişine rastlarız: “O doğduğunda ve büyürken su ve bitkiler çok sevindi. O doğduğunda ve büyürken su ve bitkiler de büyüdü...” ELIADE, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s. 379. Cilt I. Kabalıcı Yay.

yönelik konuşmalarında mücadelede “düşmanlara ve kötülüğe karşı” silah kullanma yöntemini benimsemeye başladığı ortaya çıkar.

Peygamberin yaşam öyküsündeki belirsizlik, neyse ki felsefesi için geçerli değildir. “Özdeyişler” şeklinde formüle edilebilen metinler olarak GATHA’lar ve bunların din âlimlerince yorumlanması sonucunda yeterli bir tablo oluşturmak mümkündür. Vedalar’la büyük benzerlikler taşıyan ve bu sebeple yer yer, hatalı olarak daha önceki zaman dilimlerine tarihlenen Gathâlâr, eski Hint-Avrupa kutsal şiir geleneği çerçevesine yerleştirilen arkaik dilli metinlerdir.

a-Tanrı’yla diyalog ve siyasal mücadele

Gathâlâr’ın dünyevi boyutu tarihsel-siyasi metinler olarak taşıdığı değerdedir. Bu metinlerde düşünürün gündelik sorunlara geliştirdiği tavır açıkça okunmaktadır. Düşünür, “kötülük” sembolü olarak gözükken eylemlerin cezalandırılmamasına öfkelenir ve Ahura Mazda’ya, “hakkın yerini bulması yolunda çağrılar yapar. **“Bu pis içkiyi ne zaman çarpacaksın?”** sorusunun altında açık bir sabırsızlık ve Tanrı’yu gündelik siyasal problemlerin ortasına “çözüm sağlayıcı güç” olarak davet yatmaktadır. Sınıfsal konumlanma Gathâlâr içinde net bir şekilde kendini gösterir; Peygamber’in yerleşik kurumlara yönelmiş girişiminin kaynağı olarak “yoksulluk” vurgusu toplumsal bir olgu olarak gözükür. **“Niye güçsüz olduğumu biliyorum ey Bilge!... Çünkü küçük bir sürüm ve az adamım var...”**⁴

Bu Tanrı’ya bir sitem değildir ve Zerdüşt, yaratıcı gözündeki değerinin farkındadır. Maddi anlamdaki güçsüzlüğünün üstesinden gelmek için Ahura Mazda’dan destek talep etmekte, sürüsünün ve adamlarının azlığı olgusunu, Tanrı’nın kendisine vereceği kozmogoni sırlarıyla telafi etme gayreti içine girmektedir. Bu üstünlük talepleri, akıl dışı nitelikleriyle “büyüsel” güçlerin değiştirici gücüne

4 Bir diğer çeviri şöyledir: Mazda biliyorum dünyevi gücümün yoksunluğunu/Çünkü sahip olduklarım ve arkadaşlarım az...TARAPORAWELA, Irach J.I, *Zerdüşt Dini: Zerdüşt’ün Gathaları-Üç Unutulmuş Din*. s. 155. Yasna 46-2.Avesta Yay.

atıf yapmaktadır. Kendisinin ve düşmanlarının geleceğini görebilme yetisinde, güneşin ve yıldızların yollarını kimin çizdiğine, aşağıdaki yeri ve bulutlu gökyüzünün düşmeyecek biçimde kim tarafından sabitlendiğinden, iyiye kavuşan ruhun nasıl kaybolacağına kadar zengin bir talepler listesi bulunmaktadır.

Taleplerdeki doğaüstü niteliğe karşın Zerdüşť felsefesinde amaç, “dünyanın iyileştirilmesi”dir. Siyasal mücadeleler içinde aktif bir tavır takınmak zorunda kalan düşünür için dünyanın iyi ve kötü arasındaki karşıtlığın ürünü olduğunu çıkarsamak neredeyse zorunludur. Kendisine somut işaretler isteyen ve Ahura Mazda ile mutlak birlikteliği talep eden Zerdüşť, iyinin alacağı ödöl ve kötünün alacağı ceza ile sürekli meşgul gözükmektedir. ⁵ Bu keskin otoriteye rağmen, Zerdüşť kendisini ve müritlerini Ahura-Mazda karşısında aşağılayıcı bir konuma sokmaktan çekinmiştir. Bu nitelikli tapım, inananları “Tanrı’nın köleleri” olmaktan çok, onu öykünen varlıklar olarak tanımlamaktadır. Bu özellik Zerdüşť’ün müritlerini Tanrı’nın ilk davranışı gibi “iyilik” yoluna çağırışında belirginleşmektedir. İyilik ve özgürlük, Zerdüşť ve inananlarının ilk nitelikleridir.

Zerdüşťlüğün, resmi din hâline gelmesi, ancak mevcut din adamları sınıfının kabulüyle mümkün olabildi. Din adamları sınıfı, başlangıç dönemlerindeki huzursuzluk aşıldığında, reform girişiminin “eski dini tamamen dışlamadığı”nı gördü. Bu elbette bir rahatlık unsuruydu; ama bu kabul pratikteki fırsatlarıyla birlikte değerlendirildiğinde daha da cazip hâle geldi. Zerdüşť girişimi, her şeyden önce “alt sınıfları” dışlayan dini dogmalara karşı yürütölmüş bir mücadeleydi. Herkes için geçerli bir sistematik kurmaya yönelik bu girişim aşağılanan ve horlanan alt sınıfların ilgisini çekmekte gecikmedi. Hatırı sayılır oranda kitle, kısa sürede Zerdüşť’ün müridi hâline geldi. Bunun din adamları sınıfı için cazip tarafı, aristokrasi ile yürütölen iktidar çatışmasında sağlayacağı olanaklardı. Zerdüşť

Dini resmi din olarak kabul edilir edilmez, din adamları sınıfı, yönetime maddi dünyanın yasalarını düzenlemeye aday hâle geldi. Bu Zerdüş öğretisinin tam odağında oturmakta olan bir güç iddiasıydı ve maddi dünya, dinsel açılımlarla tanımlandığı andan itibaren, Rahipler sınıfı maddi dünyayı yönetmeye aday oldu.⁶

b-İyi ve kötünün mücadelesi...

Zerdüş dininin kutsal metinleri olan Gathâlâr, evrenin yaratılışı ve işleyişi hakkında açıklamalar içerir. İyi ve kutsal olan Tanrı'nın dünyayı düşünce yoluyla yaratışından, Tanrı'nın başlangıç ve son nitelikleri taşıdığı şeklindeki vurgulara kadar metinlerin içeriği özgün olmaktan uzaktır. Ahura Mazda olarak tanımlanan iyi ve kutsal Tanrı'ya, kendisiyle benzer özelliklere sahip kutsal varlıklar eşlik etmektedir. Bunlar "Ölümsüz Yardımseverler" olarak adlandırılabilir:

- Aşa (ADALET)
- VOHU-Manah (İyi Düşünce)
- Armaiti (Bağlılık)
- Khşathra (Krallık)
- Haurvatat ve Ameretat (Bütünlük ve ölümsüzlük) -sağlık

Zerdüş felsefesinde, eski dinin en önemli Tanrılarının "maiyet" statüsüne gerilediği görülmektedir. Bunlar "KENDİLİKLER" olarak tanımlanan; kozmik unsurlara yön veren soyut değerlerin semboleri-

5 İran tarihi, din adamları sınıfının aşırı girişimleriyle doludur. Örneğin, Pers İmparatoru Kambyses bir seferine çıkmışken Gautama isminde bir müneccim tahtına el koymuştur. Rahip, soylulara ait sunakları yıktırır. Uygulamaları itibarıyla Zerdüşlük, halka dayanmakta ve daha önce görülmemiş bir demokrasi uygulamaktadır. I. Darius ile birlikte yönetim yeniden aristokrasinin eline geçse de yeni hükümdarın da Ahura Mazda'ya tapınmayı öğütlediği, buna karşın Davealara ibadete izin verdiği görülür. Kuşkusuz bu tip "özgün" girişimlerin kökeni Zerdüş'e kadar takip edilebilir. Zerdüş tarafından yazılmış Avesta'ların beş kitabından birisi olan "Videvdad" metinleri medeni yasayı da ortaya koyma iddiasını taşımaktadır.

6 "Ne zaman bu çürüyen yalanlar yığını yok olacak/Rahiplerin aldattıklarının büyülediği/Kötü hükümdarların ülkelere/Hakim olduğu ve kötü amaçlarını gerçekleştirdiği..." TARAPORAWELA, s. 165. Yasna 48: 10-11)

dir. (Suyu, ateşi, torağı havayı vb) Ahura Mazda, Zerdüşt'ün maiyeti-ni açıklayış sistemi ile birlikte, dünyaya müdahâle eder. Bu Tanrı'nın melekleri aracılığıyla dünyaya müdahâle etmesine benzetilebilir. Ayrıca "Tanrı'sına" bilge diye hitap eden Zerdüşt, aynı zamanda iyi düşünceyi yardımına çağırır. Bilgelik, ilimin, yararlı bilginin değerini temsil eder.

Ahura-Mazda ile özdeşleşen ve onun kişiliğinde sembolize edilen bu nitelikler bir tarafa, Tanrı aynı zamanda İkiz Ruhlar olarak bilinen karşıtlığın da yaratıcısıdır. Bunlardan ilki Spetna Mainyu iyiliğin, Angra Mainyu ise kötülüğün temsilidir. Kuşkusuz tanrısal figürlerin iyi-kötü karşıtlığı Zerdüşt öncesi İran-Hint dinlerinin mirası olarak gözükmektedir. Bununla birlikte Zerdüşt felsefesi, bu tanımlanmaya özgün katkılar yapmıştır. İyi Ruh ve Kötü Ruh arasındaki nihai savaş kurgusunda Zerdüşt, İyi'nin zafer yolunda önce ruh alemini, arkasından da maddi âlemi yarattığını; ama Kötü'nün zamanla maddi âleme yayılarak "savaşım gücünü" dengelediğini belirtir.

Zerdüşt kuramında iyi ve kötü arasındaki savaş "yaygınlığıyla" evrenseldir ve tüm zamana yayılmıştır. İnsan beden ve ruh taşıyan bir varlık olarak, bu çatışmadan bağımsız değildir. Ancak çatışma insan için açık değildir. İnsanlık aleminin "duyusal" yapısına kapalıdır ve ancak inanç ve bilgelik ile algılanabilecek nitelikler taşımaktadır. İnsanlara düşen görev, Ahura-Mazda'ya uygun yaşamak ve Zerdüşt'e inanmaktır. İnsan öylesine mücadele etmeli ve kendisini iyiliğe adanmalıdır ki, bu dünya "kötünün iblislerinden" korunacak bir yer hâline gelmelidir. Bu ise, ahlaki ilkelerle desteklenmiş güçlü ruhlarla sahip olarak insan bedeninin sağlığının yaratılmasıyla mümkündür.⁷

7 Düalist dünya görüşleri çoğunlukla bu sistematığe bağlansa da, Zerdüşt felsefesi düalist değildir. Her şeyden önce Ana tanrısal figür Ahura Mazda'nın karşısında, onunla eşdeğer bir karşı Tanrı bulunmamaktadır. Buradaki yanlış anlaşılma, Ahura-Mazda'nın çoğu zaman iyi ruh ile bir arada düşünülmesinden kaynaklanır. Ahura Mazda, iki "karşıt alt gücü" yaratmış olsa da, ne tercihini iyilikten yana kullanan ruhun ne de diğerinin "karşısı" olarak değerlendirilemez. Tanrı, bu hâliyle kötülüğün yaratılışından da sorumlu tutulamaz. İyilik ve kötülük arasındaki ayrılık başlangıçta oluşmuştur. Bu ayrılık, Ahura Mazda'nın başlattığı ve biri "adaleti" diğeri "aldatmayı" seçen İkiz Ruhların tercihlerinin sonucudur. Geleneksel İran dininin Tanrıları, bu yeni oluşumdan paylarını düşeni doğal olarak almışlardır. Zerdüşt için eski din kötü olduğundan, onlar aldatmayı seçen kesime yerleştirilir, onlara kurban verilmemesi önerilir.

İyi ve kötü arasındaki mücadeleye İyi'nin kazanacağı kesindir. Peygamberin bundan kuşkusu bulunmasa da zaferin ne zaman gerçekleşeceği konusunda emin değildir. Tanrı ile konuşmayı başaran bir bireyin, sayılı üstünlük sanısının ötesinde Peygamber, açık bir şekilde insani zaaflarıyla içten konuşmaktadır. Dünyanın dönüşümünün ve İyi'nin üstünlüğünün yakın bir zamanda gerçekleşmesini umut eder... Bu dönüşüm umudu, yeni yıl törenleriyle biçimlenen Hint-İran dinlerinin aksine "bütüncül" bir alana sıçrama yapmıştır. Eski'nin "kozmogonik" yeniden yapılanma fikri ve doğanın yenilenmesi anlayışı, Zerdüşt felsefesinde varlığın yargılanması ve geriye döndürülemez ahiret inancıyla yer değişir.

c-Gizlici eğilimler ve ikili dünya kurgusu

Gathâlar, her şeyden önce inanç metinleri olarak okunabilir. Peygamber'in Tanrı'ya doğrudan sesleniş öğeleri içeren metinler, kuşaktan kuşağa aktarılacak "akıl dışı" etkinin ana kaynağıdır. İçinde bulunduğu toplumun çarpıklıklarını düzeltme yolunda idealler belirlemiş devrimci bir kişiliğin destek tasavvuru olarak da yorumlanabilecek bu girişim, "bireyin" Tanrı ile doğrudan görüşme yolunun yöntemlerini göstermesi açısından da okült oluşumların dikkatini çekmiştir. Bu yöntemlerin başında "esrime" gelmektedir ki, Avesta geleneği Peygamberin kendisini açıkça bu çabaya verdiği göstermektedir. Ahura-Mazda'nın sözlerini "esrime" hâlindeyken duyan Zerdüşt, diyalogunu da bu hâldeyken sürdürmektedir. Sonraki yüzyıllarda özellikle tek Tanrıcı dini yapılar da, Tanrı ile doğrudan konuşma yöntemlerinden yararlanmışlardır. Üç büyük tek tanrılı dinin peygamberinin mitik hikayeleri, bu görüşmeleri "gizemli" bir perde arkasından yansıtışını içerir. Avesta, ilkel dünyada doğada ve evrenin bütüncüllüğünde aranan "büyüsel-mistik" ve "akıl dışı gücün" kaynağı olarak evreni düşünce yoluyla yaratan üstün bir varlığın görülüşünü onaylamaktadır.

Zerdüştçülük, felsefi ve dini boyutuyla bir "bilgelik" öğretisidir. Erginleyici ve eskatolojik nitelikler taşıyan "ana kuram"a eklemle-

nen bu eğilim, “herkese açık olmayan” ancak; belli kişilerin ulaşabileceği bir merteye içerir. Gizli Öğretilere değinen ve çok yönlü yorumlara açık Yasnalar, Zerdüşt’ün pratik düşmanlarının yaşam biçimlerine ve şiddet içeren eğilimlerine alternatif kurgular olarak tasarlanmıştır. Kanlı ve çılgın dini törenler yerine Zerdüşt, esrikliği içeren ayinler önerirken, kurban terimi, düşünce terimi ile yer değiştirir. Tinsel dönüşüm temasını öne çıkaran yeni ritüeller, yönetici rahibe de merteye kazandırır. Rahip bu uygulamada iç aydınlanmasının ve ilhamdan hareketle yaşanan esrimenin odak noktası hâline gelir. Kurban rahibi tinsel özünü bedensel doğasında ayırır ve iki özün sentezinden önceki saflık aşamasına ulaşır. Bu aynı zamanda AHRİMAN’ın saldırısından önceki saflığa ulaşmak anlamına gelecektir. Ritüel aracılığıyla rahip, kendisini kurban ederek, dünyanın yeniden kurulmasına yardımcı olur. Bu esriklik aşamasında Zerdüşt uygulamaları, kutsal içki Haoma’dan yararlanmayı da ihmal etmez. Ancak daha önceki kültürün aşırılıklara vesile olan Haoma’sı, içrek ve manevi düzeyi yüksek bir aşamaya hizmet eder hâle gelir. Rahip, tinsel zirveye ölümsüzlük içkisi Haoma sayesinde ulaşır. Bu içki, alevli, ışıltılı ve canlandırıcıdır. Zerdüşt ayini, eskinin kanlı kurban törenlerinin dünyayı onarma veya tamir etme gayesinin, barışçıl bir zihinsel yükselişle yeniden tanımlanmasıdır. Beden ruhtan ayrılır, özler ayrılmışken dünya yeniden yaratılır. Öyleyse, tıpkı yabancı dünyada olduğu gibi Zerdüşt felsefesinde de bilgiler sınıfının girişimleri ile oluşturulan ritüellerin doğanın ve evrenin iyiliğine açıkça katkı yaptığı düşüncesi hakimdir.

İkinci dünya görüşü üzerinde yükselen felsefe, sonraki yüzyıllardaki kalıplaşma ile birlikte “yalnızca bilgelerin” ulaşabileceği bir mertebenin varlığını onaylamaktadır. Avesta’da ilkeleri ana hatlarıyla çizilmiş olan bu bölümlenme, “kötüyle mücadele” geleneğinin dünyevi alanda da sürmesi gerekliliği çerçevesinde “siyasi” otoriteye gözünü dikmiş din adamları sınıfının da etkisiyle keskinleşir. Tıpkı Hermesçi okulun verdiği tepki gibi, başlangıçta “yoksul

yığınlar” adına hareket ettiğini iddia eden felsefe, yığınları gerçek gnosisden uzaklaştıran bir kalıplaşma içerisine girmiştir.

d-Şeytan ve dinler tarihindeki yeri

Yaban dünyada insani zaatlar, toplumsal çabaya eşlik eden ama- ca eklenmiş “umutla” dengelenirdi. Yabani bir hayvanın peşin- den koşan her birey, soyun hayatını sürdürme yolundaki toplumsal amacın parçası hâline gelmenin bilinciyle davranırdı. Başarının tüm görkemiyle her bireye ait olduğu bu dönem, yıkımları ve fela- ketleri de “herkes” için kılmanın manevi alt yapısını hazırlamak- tıydı. Yaşanan bir sakatlık, hastalık, yaşlılık, güçten düşme ve hatta ölüm “toplumsal bilincin” ortaklaşa edim eğilimini güçlendirmek- teydi. Hep beraber üzülen, acıyı yaşayana hep beraber sahip çıkan zihinsel donanım, hayatın içinde tesadüf ya da talih gibi kavramla- rı görmeyen “bütüncül” bir dünya görüşünün “kötücül” nitelikleri dayanışma sistematigiyle karşılama eğilimini ortaya koymaktıydı. Bu dayanışma, kendisini doğanın parçası olarak gören, maddi ve tinsel bütünlükteki kendi konumunu ritüeller aracılığıyla koru- maya kararlı gözüken bireyler için; mutlak bir “kötü” kavramının oluşmasına engel oluşturmaktıydı. Her kuramsal açılım insanın “hayatta kalma gayesine” kilitlenmiştir; o hâlde “mutlak bir kötü” tasavvurunun toplayıcı-avcılarda bulunmayışı, böylesi bir yaratı- mın “gerekli” olmayışına bağlanabilir. Bir diğer deyişle, insan zihni mutlak kötülüğü kurgulayacak ya da onu duyumsayacak zihinsel ve duyusal donanıma sahip değildir; böylesi bir kurgu için gerekli dinamikler toplumda ve doğada gözükmemektedir.

Elbette doğa, modern anlamda düşmanlarla doludur. Vahşi hay- van saldırılarından doğal yıkımlara, oradan hastalık ve ölümlere uzanan geniş bir yelpaze insan zihnini kötülük kurgusu yolunda tetiklemeye oldukça müsaittir. Ama ilgi çekici olan, modern an- lamın aksine yabanıl dünyadaki bu öğelerin “düşman” olarak görülmemesidir. Yaşanan örtük bir kardeşliğin hüküm sürdüğü

doğanın yasalarının işlemesinden ibarettir. Elde edilen hayvanın ruhuna adanan şükran şarkılarından, toprak anaya hediye edilen kanlı törenlere dek çok sayıda uygulama, kötücül öğelerin uygun koşullarda yumuşayarak “iyi”ye dönüşebileceğini gösterir. Bu intikam almak için geriye dönen ölülerin ruhları için dahi geçerlidir: Yılın belli dönemlerinde düzenlenen ayinlere her zaman davet edilen ruhlar, kendilerine düşeni aldıkları sürece sorun yoktur. Kadim Mısır, ölülerin ancak “ihtiyaç duyduklarını alamadıklarında” geriye döndükleri inancıyla doludur. Diğer taraftan doğanın yıkıcı güçleri, Enuma Eliş Destanı’nda olduğu gibi, belli şiiirlerle yıkımlarından vazgeçebilmektedir.

İyiye geçiş yap(a)mayan, dönüşümsüz ve tamamlanmış bir kötülük figürü, insanın doğa ile olandan çok, toplumla ilişkisinden kaynaklanmış gibidir. Kadim Mısır’ın zengin tapınaklarında bereket ve bolluk içinde yaşayan rahipler sınıfı için, ayak takımının ayaklanmalarıyla sarsılan “sınıfsal konumuna” sıkı sıkıya bağlı bilinçler için “kötülüğün” dönüş yolu yok gibidir. Benzer bir durum, dışarıdan gelen “barbar” akınları için de geçerlidir elbette. Kurulmuş düzeni sarsan her girişim, eski düzenin tepesindekiler için kesin bir kötülük açılımıdır. Tarihte günümüzdeki anlamına en yakın Şeytani figür olarak beliren Ahriman, Zerdüş’tün keskin toplumsal mücadelesinde “öteki” olanın açık temsilidir. “Kötüyü seçen”, kötüyü yapan bu bireyler karşısında Zerdüş, dünyanın güzelleşebilmesi için yapılacak aktif mücadelenin ana dayanağına “iyi”yi seçen bireyleri yerleştirmektedir. Zerdüş elbette iyinin kazanacağına emindir ancak bunun ne zaman gerçekleşeceğini bilmemektedir. Ancak her şey bir tarafa Ahriman, Ahura-Mazda’nın yolunun “bir parçasıdır” ve “kötülük”ten çok yaşamın ikili gerçeklik düzeyinin sembolüdür. Sonraki dönem çarpıtmaları bir kenara bırakılırsa bizzat Zerdüş tarafından açıklanan ikiz ruhlardan Ahriman’ın yaşam olmayanı temsil ettiğiidir. Böylece iki ruh, yaşamın aynı sonsuz kaynağının iki karşıt kutbu ve Ahura Mazda’nın arzusunun ilk

hizmetkarlarıdır.

Zerdüşt'e rağmen, kötünün, "günümüz tek tanrılı dini sistemlerinde yer aldığı şekilde" olgunlaşması için zamana gereksinim duyulmuştur. Mısır, Mezopotamya, Afrika ya da Yunan gibi çok sayıda dini ve felsefi dizgede, "kötülük" anlayışının edindiği yer asla tek tanrılı inanışların düzeyinde olmamıştır. Bu kültürler karşısında, tek tanrılı dinlerin kuramsal üstünlük iddiaları pek de yerinde değildir; zira geçmişte "kötülük" tamamen bilinmez değildir. Ruhani varlıklar, cinler ya da hayaletler gibi çok sayıda figürü kötülük ögesi olarak içeren kadim dinsel yapıların günümüzden tek farkı insani kararsızlık içinde değerlendirilen, iyi ve kötü arasındaki sınırlar arasında yolculuk yapabilen bir esneme potansiyeli içermesidir. Ancak gerçek bir kötücül öge, Yahudi toplumunun yabancı asimilasyon tehlikesini "Şeytanlaştırma" çabasından sonra mümkün olabilmektedir.

e-Eski Ahid ve Şeytan

Şeytan, ilk olarak Eski Ahid'in Tekvin bölümündeki "kötücül" eylemiyle belleklere kazınmıştır. Peki, o hâlde Eski Ahid Şeytan ve mutlak kötülüğün kaynağı mıdır? Görünürde evet. Ama hikâyede anlatılanlar hemen başlangıçta kuşku tohumları ekmeye yetecek derecede boşluklar içermektedir. Tüm kitap boyunca şeytan isminin yalnızca iki kere geçmesi ve bu niceliksel yetersizlik bir kenara ismine "şeytan" adı verilen varlığın tanrısal amaç tarafından kendisine biçilen rolleri oynadığı gerçeği, "kötülük" üzerinde daha yetkin bir düşünmenin gerçekleşmesi zorunluluğunu dayatır.

Her şeyden önce Eski Ahid'de Cennetten Kovuluş mitindeki karakter şeytan değil Yılan'dır.⁸ Yılan'ın şeytan ile özdeşleşimi ikincil kaynakların ürünüdür zira anlatıda Yılan'ın şeytan olduğuna dair

⁸ *Kitab-ı Mukaddes* Tekvin Bap-3. Söz konusu bölümün hemen başında yılan, Allah'ın yaptığı tüm kır kayvanları içinde en hilekar olanı şeklinde tanımlanır. Kuşkusuz hilekarlık şeytan için "azımsanabilecek" bir tanımlamadır.

bir ifade bulunmamaktadır. Buna rağmen, Yılan yaptıklarıyla “kötülük” unsuru olarak ilk şekillenişini yaşamaktadır. Her şeyden önce bir kışkırtıcıdır ve önce Havva’yı kandırır, ardından kadının Adem’i kandırışını bizzat yönlendirir.⁹ Sonunda bu üç figürün de Tanrı tarafından cezalandırıldığı ve her birine uygun cezalar verilerek Cennet’ten sürüldüğü görülür.

Cennetten Kovuluş mitinin “Eski Ahid” versiyonu¹⁰ çok sayıda soru işareti barındırır: Kötülüğün ne olduğunu bilmeyen yaratıların, kandırılma eylemi sonrasında işledikleri bir günahın bedelini ödemeleri noktasındaki tanrısal kararlılık, ilk adımda acımasızlık şeklinde nitelenmeyi hak etmektedir. Tanrı, bu öyküde hiç de affedici değildir. “Günah” işlemekle suçlanan insanlar alabildiğine bilgisiz gözükmemektedir; onlar yalnızca iki ağacın meyvelerini yememek konusunda uyarılmışlardır. Bu uyarı ise öylesine yavandır ki, her türlü psikolojik saldırıya açık bir alanda yaşamak zorunda kalan iki saf ve bilgisiz insanın savunmasızlığıyla kıyaslandığında “etkili olması” neredeyse mucizevidir. Tanrı’nın yaratılarına asgari düzeyde güvenli bir ortam bile sunmadığı kesindir. Tanrı kuşkusuz “uyarılarını” mutlak kılmakta, buna uyulmayışın nedenleri üzerinde kafa yormak istememektedir. Belki suçu işleyenler eylemin suçu doğuracağına dair bilgisizliklerine sığınabilir... Ancak bunun Tanrı için bir önemi olmadığı, Tanrı’nın hafifletici unsurları özellikle kendi ihmalini hesaba katmayışıyla kesin olarak ortaya konmuş olur.

Bir diğer taraftan “Yılan’ın” durumu çok daha ilgi çekicidir. Kötülüğünden mi böylesi bir eyleme giriştiği, yoksa bir misyonu mu olduğu çeşitli din tarihçilerince tartışılmıştır. Eski Ahid’in iler-

9 Ve yılan kadına dedi: (Allah’ın yasakladığı meyveden yerseniz, onun dediği gibi) Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki ondan yediğiniz gün o vakit gözleriniz açılacak, ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız... *Kitab-ı Mukaddes*, s. 3. Tekvin Bap 3:5...

10 Versiyon sözcüğünden kasıt, anlatının tarihsel olarak *Kitab-ı Mukaddes*’ten çok daha eskiye dayanmasıdır. Bölüm özellikle Mezopotamya’ya ait mitsel anlatılardan izler taşımaktadır.

leyen bölümlerinde takip ettiğimiz gibi bir misyonu var ise ve bu misyon Tanrı kaynaklıysa, aldığı cezanın açıklaması yoktur. Ama hayır, söz konusu girişimi yalnızca kendi tasarladıysa, bir diğer deyişle kötülük onda içkinse, Tanrı tarafından yaratılan bir varlığın “yetkin-yegün bir kötülüğü içermesi”, yaratılardan çok yaratanın sorumluluğunu göstermekte gibidir.¹¹

Eski Ahid’in Tanrısı bir gazap ve yıkım Tanrısı mıdır? Kuşkusuz bu kitabın kendi mantığı içinde değerlendirilmelidir. Ancak açık olan ilerleyen yüzyıllarda Ortodoks ve Katolik Hristiyanlığın sapkın olarak kabul edeceği kimi Gnostik Hristiyan kavimlerinin, gerçek Şeytanın Eski Ahid Tanrısı olduğunu söyleyecek kadar ileriye gidebildikleridir. Kilise ile sürekli ve kesintisiz bir gerilimin içinde yaşayan Gnostik akımlar da, siyasal mücadelede “ötekini” Şeytan olarak nitelemiştir. Öyleyse “Şeytan” her şeyden önce siyasal-sınıfsal mücadelenin tetiklediği sonuç; daha sonra da “mitik” niteliğiyle kuşakların zihninde içrek olarak saklanan, geçmişe dair bir uyarıdır.

f-Yetkin kötülüğün kökenleri

Ne olursa olsun Şeytan figürünün kökenini herhangi bir kültürde bulmaya çalışmaktansa, göreceli bir kaynaşımın ve tarihsel evrimin gerçekleştiğini düşünmek mantıklıdır. Yazılı medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Mezopotamya ve Mısır kültürlerinde “yegün bir kötülük” sembolü bulunmasa da, özellikle İki Ahid Arası metinlerde olgunlaşacak “ana figür”e etkileri bağlamında eşsiz fırsatlar sunmaktadır. Ancak ne Osiris’i öldüren Mısır’ın Seth’i ne

11 I. Yüzyıl düşünürlerinden Markion, Cennet’te geçen bu öyküdeki tutarsızlıklardan şikayetçidir: “Eğer yaratıcı Tanrı var ettiği dünyada bulunan kötülüğü önceden kestiremediyse cahildir; bunu kestirip önleyemediyse kötüdür; önlemek isteyip de yapamıyorsa acizdir.” Markion’a göre, Eski Ahid’in Tanrısı açıkça maddi dünyayı yaratan Kötülük Tanrısı’dır. ALBAYRAK, Kadir. *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*, s. 86-87. Emre. Messadie ise, bu durumu şöyle açıklar: “Yılan kılığına girmiş olan Şeytan ise Cennet’te işi neydi? Bu Tanrı’nın kötülüğü de yarattığı ve Cennet’e sürdüğü anlamına mı gelir? ...” *Şeytanın Genel Tarihi* s. 388...

de Babil'in yaşlı Tanrı'sı Tiamat, "mutlak" bir kötülük kavramını karşılayacak niteliklere sahip değildir. Öyleyse, keskin ve geriye dönüşsüz bir kötülük figürü için çok daha keskin toplumsal çatışmalara ihtiyaç vardır. Tekvin bölümündeki "Cennet" ve kovuluş öyküsü, ana hatlarıyla tüm Antik Mezopotamya kültüründe, değişik biçimleriyle var olmuştur.¹² *Kitab-ı Mukaddes*'in bu bölümü, yine de "sürgüne vesile olan yetkin bir kötülük" bağlamında yetersiz bir tablo sunsa da, çok geçmeden beliren fırsatlar "açık bir şekilde" İsrailoğullarının zihinsel yaratımını tetikleyecek kötücül varlıkları içerişiyse değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu saptamaya rağmen bazı salt kötücül karakterlerin Mezopotamya kaynaklı olduğu saptanabilir. Çocuk hırsız, loğusalı kadınların düşmanı Lilith, ölüm cini MEVETVEBA, hastalıkların cini DEVER, cinlerin yaratıcısı BELIAL'ın kökenleri için doğru adres burasıdır.

Bu alıntılara rağmen, Eski Ahid'de Şeytan'ın bugünkü anlamıyla formüle edilmediğini düşünmek akla yatkındır. Kutsal kitap boyunca yalnızca birkaç yerde ismi geçen Şeytan ve yer yer kötülük yapan ruhlara ilişkin anlatılar Tanrı'nın iradesinin ürünleri olduğunu ortaya koymaktadır. Şeytan'ın isminin geçtiği bölümlerden birisi EYUB Kitabı'dır. Burada Şeytan'ın göksel konseyin üyesi olduğu görülür. Bu bir tarafa onun önemli bir danışmanı ve yol göstericisi olarak gözükmektedir.

*"Ve Allah oğulları Rabbin önünde kendilerini takdim etmeye geldikleri gün vaki oldu ki, onların arasında Şeytan da geldi. Ve RAB Şeytana dedi: Nereden geliyorsun? Ve Şeytan Rabbe cevap verip dedi, Dünyada dolaşımdan ve orada gezinmekten. Ve Rab Şeytana dedi: Kulum Eyub'a iyice baktım mı? Çünkü dünyada onun gibisi yok, kamil ve doğru adamı."*¹³

12 Erken tarihli Sümer öykülerinde dahi "bir Tanrı bahçesi kavramı bulunmaktadır. Burası hastalığı ve ölmün bulunmadığı, yabancı hayvanlar arasında uyumun hüküm sürdüğü bir yerdir. Noah Kramer'in *Emmerkar Destanı* ismini verdiği Sümer şiiri, Tevrat öncesindeki cennet yaşamını ayrıntılarıyla tasvir etmektedir. Şiir için bk. HOOKE, S.H. *Ortadoğu Mitolojisi*, s. 157. İmge K.

13 *Kitab-ı Mukaddes*, s. 618. EYUB Bap I:VI-XII...

Şeytan ile Allah arasındaki diyalogun devamı, kötülüğün tanrısal bir hizmete adandığını doğrular. Şeytan açık bir şekilde Tanrı'nın dinlediği danışmanlarından birisidir ve Tanrı'nın kendisine “iyi” sandığı kulunu “fakir kıldığı takdirde” aynı iyiliği gösterip göstermeyeceğini denemesini ister.

“Ve Şeytan Rabbe cevap verip dedi: Eyup Allah'tan boşuna mı korkuyor? Onun etrafına, evinin etrafına ve nesi varsa hepsinin etrafına sen çepeçevre çit çevirmedin mi? Ellerin işini sen bereketledin ve onun malı memlekette çoğaldı. Fakat şimdi elini uzat da nesi varsa hepsine dokun ve yüzüne karşı sana lanet edecektir. Ve Rab Şeytan'a dedi: İşte bütün nesi varsa senin elinde; ancak kendisine elini uzatma. Ve Şeytan Rabbin önünden çıktı...”

Tanrı'nın kötülük yapan ruhlarla ilişkisi bağlamındaki temel ayırım, Eski Ahid'in eski ve yeni tarihli bölümleridir. Meseller kitabı gibi, erken tarihli bölümlerde kötülüğü icra eden ruhların tanrısal bir iradenin aracı olduğu söylenebilir. Diğer bir örnek ise M.Ö. VIII-VI. yüzyıllarda yazıldığı tahmin edilen İŞAYA kitabıdır. Burada da kötücül karakterler Tanrı'nın düşmanı olarak gözükmeyiz. Hakimler 22-57'de de Tanrı'nın kötü ruhları kullanarak amacına ulaştığı görülür:

“Ve Abimelek üç yıl İsrail'e reis oldu. Ve Allah Abimelek'le Şekem erleri arasında kötü bir ruh gönderdi...”¹⁴

Anlatıdan anlaşıldığı kadarıyla Şekemler yalancı ve namussuz insanlardır. YERUBABEL'in 70 çocuğunu katletmişlerdir ve bir kölenin oğlunu ABİMELEK'i KRAL seçmişlerdir. ABİMELEK'i kullanan TANRI, ülkeyi yok etmiştir. İblis görevlileri YEHOVA'nın intikamlarını kat'i bir şekilde yerine getirmektedir. Ve Tanrı bazı bölümlerde ileriye giderek, kötülük sembolü olarak kabul edilen Azazel için kurbandan pay istemektedir.

¹⁴ MESSADIE, G. A.g.e. s. 394-395.

Tanrı'yı insana kötülük timsali olarak görünen varlıklarla dirsek teması halinde gösteren kurgu, İsrailoğulları'nın artan toplumsal karmaşa ile düştüğü özgüven bunalımıyla birlikte sarsılmaya başlar. Geç tarihli kitaplar, Tanrı'nın kötü ruhlar üzerindeki otorite ve iradesinin tartışılmakta olduğunu gösterir. Söz konusu evrim ilginçtir. Şeytan, modern zihnin aradığı "bir tartışma sürecinde aradığı tutarlılık" ilkesinin dışına düşen bir nitelik farklılaşması yaşamaktadır. Tanrı'nın göksel divanındaki yerinden, Tanrı'ya karşı gelen ve ona rağmen eylemlilikler gerçekleştiren bir simge... Bununla birlikte, çok önemli bir nokta daha belirginleşmektedir: İnsana iyi ya da kötü olarak gözüken eylemliliklerin temel kaynağı, erken tarihli yazıtlarda Tanrı iken, şimdi iyi ve kötü arasındaki sınır keskinleşmeye başlamıştır.

Ancak bu yalnızca başlangıçtır. Eski Ahid teolojisi her şeye rağmen, iyi-kötü düalizminin sistemli bütünü olarak değerlendirilemez. Bu belki de Yeni-Ahid'in keskin karşıtlığıyla kıyaslandığında çok daha belirgin biçimde ortaya çıkar. Peki ne olmuştur? İki kitap arasında geçen zaman dilimi, keskin bir kötülük figürünün biçimlenmesine nasıl vesile olmuş, insan şeytana neden ihtiyaç duymuştur? Bir başka ifadeyle "şeytan" neden bu zamanda kendisini göstermiştir?

g-İki Ahit Arası Metinler

İki Ahid arasındaki geçiş, özellikle ara dönem metinleri hesaba katılmadan anlaşılabilir olmaktan uzaktır. Zira İsrailoğulları toplumu maddi düzlemdeki çalkantılarda açıkça Şeytanı görmüş, kimileri günümüze dek gelen metinlerde bu temayı işlemiştir. Seçilmiş kavimin üstünlük sanısını darmadağın eden girişimler, "hak etmediğine uzananın lanetlenme geleneğini tarihten alan "kesim tarafından" Şeytan figürüyle özdeşleştirilir. İnsan nasıl emire uymadığı için sürülmüşse, Şeytan da, Tekvin bölümündeki yılan gibi lanetlenmiş olmalıdır. Bu çağda, özgün Yahudi kültürünü tehdit

eden yabancı ögeler, Yunan, Roma, Babil ve diğer Pagan unsurlar ve özellikle de sürgün tam da gerçeğin mite dönüştüğü kavşakta dikilmektedir. İhtiyaç duyulan teorik yapı açık bir şekilde belirgindir; sürgün sonrası edebiyatı gerek Tevrat'ın eski bölümlerinden ve gerekse "Pagan unsurlar"dan, içinde bulunduğu durumu özetleyecek figürleri olgunlaştıracak zamandan alabildiğine yararlanmıştır.

"Yusuf'un Duası" ismini taşıyan erken tarihli metinlerden itibaren, büyük meleklerin kötü niteliklerle donanmış olduğu gözükür. Ana suç kıskançlık ve gururdur. Gurur, Şeytan'ın ana niteliğidir ve İslam geleneğinde de "çamur ve ateş" hiyerarşisindeki çarpıklığı ileriye sürerek Adem'e secde etme noktasında Allah'a karşı geldiği görülür.¹⁵ Şeytan'ın Tanrı ile diyalogları ne olursa olsun kesin bir köleliğe işaret etmez. Hakkını arayan bir varlık olarak Şeytan, mantıklı şeyler söylemekte ancak Tanrı'nın polemikten kaçma tutarlılığı doğrultusunda, "herhangi bir yanıt almaktan çok", kovulmakta olduğu dikkat çekmektedir. Şeytan, cennetten, göksel divandan, Tanrı katından; adına ne dersek diyelim, üstün bir yerden kovulur ve sonunda sürgün onun için de geçerli hâle gelir. Sürülmüş melekler teması başta Şeytan olmak üzere onunla birlikte hareket eden ya da onun niteliklerini paylaşan figürlerce oluşturulur. Yusuf'un Duası kitabında melekler, belki şaşırtıcı ve küçültücüdür ama yalnızca birbirlerini veya insanları kışkırdıkları için kavgaya etmektedir. Tanrı da bir komedi filmi kurgusu gibi, bu kavgalara müdahâle eden ebeveyn konumuna gerilemiştir.

Kuşkusuz her metin, böylesine "bayağılıklar" içermez. Metinlerden bir tanesi insanın atası olan Adem'in, Tanrı'nın suretinden yaratılışını içerir; her şeyden önce insan kendine Tanrısallık bağı çizdiği için ciddidir. Diğer taraftan üstünlük iddiası, daha önceki

15 Bakara Suresi 34. ayette tüm meleklerin Adem'e secde ettiğini, ama İblis'in buna yanaşmadığı anlatılır. Çünkü o "böbürlenmişti". Sad Suresi'nde ise bu böbürlenmenin nedeninin ne olduğu açıklanır. Allah, İblis'e kendi elleriyle yarattığına secde etmekten alıkoyan şeyin ne olduğunu sorduğunda: "Dedi: Ben ondan iyiyim. Beni ateşten yarattın onu çamurdan yarattın." Bunun üzerine Allah, İblis'i divanından kovmaktadır. *Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali*, s. 456. Prof. Dr. Süleyman Ateş. Kılıç Kitabevi.

mitolojilerin “mütevazi” insan figürünün yerine “secdeye” varan tabloyla taçlandırılır. Başmelek Mikail, Tanrı’nın suretinden yaratılmış Adem’i meleklerin önüne çıkarır ve “Tanrı’nın emrettiği gibi secde edin!” der. Hikaye Tanrı’ya, ortalıkta gözükmeişi ve tartışmaların tarafı olmayışı nedeniyle, gizli bir itibar vermiş gözükmektedir. Ancak bu itibar, Mikail’in Şeytan’a “secde etmediği gerekçeyle kızmasına ve tartışmanın büyüyerek savaşa dönüşmesine engel olacak düzeyde değildir. İlginç olan şeytanın, tıpkı Kur’an-ı Kerim’deki gibi “altta olana tabi olmayacağını” ve ona secde etmeyeceğini bildirdiğinde, yalnız olmamasıdır. Kitap böylece şeytanı, bir isyan tertipleycisi rolüne sokar. Mikail isyanı bastırmaya çalışır ve Şeytan’ı yola getirmek için çeşitli yöntemler kullanır. Tanrı’nın olan bitenden hiç hoşlanmayacağını belirten Mikail, güçlü bir ifade gücüyle “iyicil meleklerin aklına gelmeyecek bir cüretle yüzleşmek zorunda kalır:

“Tanrı bana kızarsa, o zaman ben de göklere çıkacağım, tahtımı TANRI’nın yıldızlarından daha yükseğe koyacağım, kendimi Yüceler Yücesi ile eşit kılacağım”.

Şeytan bir kez daha yeryüzüne sürgüne gönderilmiştir.¹⁶

Her ne sebeple olursa olsun, kurgu “Şeytan’ın” aramızda olduğudur... Şeytan’ın yeryüzüne yani aramıza neden sürüldüğü ise teolojik ayrıntılardır. İşte bir diğer İki Ahid Arası Metin olan Enoch Kitabı, bu ayrıntılarla doludur ve anlattığına göre, meleklerin cennetten sürülüş nedeni “şehvettir”. M.Ö. III-II. yüzyıllar arasına tarihlenen kitap, ayrıca Tekvin’deki Tanrı oğulları ve insan kızları arasındaki evliliğin sonuçlarına dair boşluğun da doldurulmasını amaçlamış olmalıdır. İçerdiği bölümlerle meleklerin sürülüşü ve Nefilimler olgusuna açıklık getirir. Buna göre, “Adem ile Havva’nın kovulma-

¹⁶ Mikail kötüye karşı mücadelede güvenilir bir figürdür. Kumran metinlerinde de sık sık adı geçen karakter, Işık Prensi olarak gözükür. O, Belial’e karşı savaşımın önderlerindendir ve Tanrı’nın düşmanlarından intikam alırken resmedilir. VERMES, Geza. *Ölü Deniz Parşömenleri-Kumran Yazıtları* s. 109. Nokta Yaz.

rından kısa bir süre sonra, iki yüz melek yeryüzüne doğru bakıp da güzel kadınları görünce cinsel açıdan uyarılır. Peki kimdir bunlar: Meleklerin başında Samyaza bulunur ve beraberinde -el takısıyla biten görkemli isimleri sürükler: URAKABARAMEEL, AKİBEEL, TAMİEL, RABUEL, DANEL, AZKEEL... Cennetteki yerlerini bırakıp yeryüzüne gelen melekler kendilerine birer eş seçip onlardan çocuk sahibi olur ama çocukları devlere dönüşür. Bazılarının boyu 160 metreyi bulmuştur. İlk başlarda insanlar bu devleri besler ama doymak bilmez iştahları yüzünden, bu durum çok uzun süremez. Devler açlıkla karşılaşır ve bunun sonucunda “dizginlenemeyen bir oburluk” ortaya çıkar. Şehvet, kibir ve kıskançlıktan sonra, dördüncü ölümcül günah da yeni bir yıkımla sonuçlanacaktır. Oluk oluk akan kan ve leşlerle birlikte diğer kötülüklerin yeryüzünü kirletmesi sonucunda Tanrı, devlerin üstüne büyük bir Tufan gönderir. Kötü melekler için ise ceza henüz bitmemiştir; onlar daha sonra cezalandırılmak üzere ağlarla yakalanır. Enoch ise, meleklerin göksel konseydeki davaları sırasında onları Tanrı katında savunmak üzere cennete çıkar. Yaptığı tüm savunmaya karşın, başarılı olamaz.

Enoch Kitabı'nın “kötülüğün”, günahın ya da sürgünün ana nedeni olarak “şehveti” göstermesi Tekvin anlatısıyla tutarlıdır. Şeytan burada da, simgelerle gizlenmesine rağmen açıkça bilinen bir gerçeği kışkırtmıştır. Adem ve Havva arasındaki cinsel ilişkinin bir felakete dönüşmesi elbette açığa çıkan bir başka simge ile değerlendirildiğinde daha da anlamlıdır. Göklere ait bilgi ve gücün, yersel olana açık edilmesi. Şeytan her şeyden önce, “bilgiyi yersel olana” verdiği için cezalandırılmıştır. İroni, bilgelik ve göksel bilgi tahakkümüyle köleleri sömüren “tapınak rahipleri” düzenini yıkan isyanlar Şeytani olarak görülür. Göksel Sırlar'ın deşifresi, İki Ahid Arası Metinlerde en büyük günahlardan birisi olarak tanımlanmaktadır. Bir zamanlar Tanrı katındaki prestijini yitiren ve hatta Tanrı tarafından kendisine de kurbandan pay verilmesi istenen Azazel , ansızın kötücül bir figüre dönüşür... Kuşkusuz

Enoch Kitabı'nda AZAZEL' in kınanma nedeni açıklanır. Çünkü o gökyüzünde olup biten her şeyi yeryüzünde açık etmiştir. Tanrı, BAŞBELEK RAFAEL'i, Azazel'i yakalayıp, taşa tutup öldürmekle, karanlıklara atmakla görevlendirmiştir. Azazel yazgısına hiç de bilinmeyen bir nedenle karşı koymuş gibi gözüküyor. Anladığımız kadarıyla suçu insanlara kılıç, bıçak, kalkan, zırh ve ayna yapmayı, bilezik ve süs eşyaları biçimlemeyi, resim sanatını, kaşları boyamayı ve değerli taşları kullanmayı öğretmiştir. Öyleyse dünyanın kötülüğünde payı vardır. Tıpkı Azazel gibi, diğer cinler de göksel sırları deşifre ettikleri için cezalandırılır. BARKAYAL insanlara yıldızları gözetleme sanatını öğretir... AKİBEEL ise işaretleri, TAMIEL astronomiyi ASARADEL ise Ayın hareketlerini öğretti.

Enoch Kitabı çok büyük ihtimalle Esseniler'e aittir. Gnostik yapı alabildiğine açıktır. Şeytan'ın politik rolü, Zerdüşt'te olduğu gibi net olarak okunabilir. Pagan kültürlerinin, Yahudiliği neredeyse tamamen etkisi altına aldığı bir çağın izlerini taşıyan bu öteleme, İsrail'in şöhretini ve itibarını geriye getirecek Mesih beklentisinin sorunlu bir umutsuzluğa dönüşümünün simgesi gibidir. Babil'in ardından ansızın M.Ö.332 yılında gelen İskender hakimiyeti ve Mısır Hellen İmparatorluğu tahakkümü "seçilmiş kavim" in psikolojisinden efsanevi umutları söküp almıştır. Böylesi koşullarda dünyanın kötücül niteliği üzerine düşünmek çok daha mümkündür.

Kendilerini gerçek Yahudiler olarak gören Esseni cemaati Metinleri'nin kimi noktalarında Belial, açıkça politik düşmanlara yönelik tanımlama olarak biçimlenmektedir. Bazı metinlerde Tanrı tarafından günahkar kahinleri cezalandırmak amacıyla görevlendirildiği iddia edilen Kittim isimli kişi, olasılıkla Esseni cemaati'ne karşı takındığı sonraki dönem tutumları nedeniyle Savaş Kuralı Beyanatı'nda, sonunda Işığın Oğulları tarafından yenilgiye uğrattılacak, Satan ya da Beliyal'in ittifakçısı olarak nitelenir.¹⁷ Görüldüğü gibi yalnızca dış etki değil, iç mücadeleler de başta Esseni'ler olmak

17 VERMES, A.g.e. s. 80.

üzere toplum psikolojisi üzerinde yıkım eğilimli figürleri tetiklemiştir. Yahudi toplumunun “geleneksel değerlerinin” savunucuları ile “Pagan sentezini kabul eden” sınıflar arasındaki iç çatışmalar, Şeytan figürünü neredeyse kaçınılmaz kılmış gibidir. I. yüzyılın başında, Adalet Yorumcusu Esseni’nin Kudüs’ün büyük rahibi tarafından öldürülmesi bu anlamda büyük bir öneme sahiptir. Roma ve Yunan etkisine karşı, köktendinciliği motive edecek, şeytan figürü işlevsel bir sıçrama da yaratabilecektir. Tanrı artık, kavmiyle konuşmamaktadır. Çünkü Büyük Rahip Jason döneminde Kudüs tamamen Helenleşmiştir. Zengin Yahudiler, sünneti dahi uygulamamaktadır. Jason’un yerine gelen MENELAS ile Jason arasındaki iç savaşın Selefki Kralı 4. Antiokhurs’u Yahudi geleneklerini tamamen yasaklamaya itmesi ise neredeyse son noktadır.

Tüm bu çatışmalar içerisinde ortaya Esseniler çıkar. Tarihsel olarak yaşananlara gösterilen en köklü tepki bu kavime aittir. Helenleşmiş yönetimi reddeden ve Tora’ya bağlı olmayan bir rejime karşı duydukları büyük öfkeyi parola hâline getirerek çöle çekilirler. Şeytan ve değişik isimleri ne Ölü Deniz Yazmaları’nda ne de İki Ahit Arası Metinlerde kesin bir kötülükle özdeşleşmeden bir kez bile ele alınmaz. Şeytan figürü kati bir kararlılıkla, düşman olarak nitelenir ve TANRI’dan artık tamamen ayrıdır. Doğrudan İki Ahit Arası Metinlerde en az yirmialtı, eşanlamlısı, Belial ya da Beliar’a ise yetmiş gönderme vardır. Şeytan için çalışan aracı meleklerin sayısı ise çok daha üst düzeydedir.¹⁸

Öyleyse belirtebiliriz ki artık, bir Şeytan’a ihtiyaç vardır ve bu çağda da mit, tıpkı ilkel çağlarda olduğu gibi “yaşamının” temel unsurudur. Zerdüş, Sümer ve Mısır gibi antik kültürlerde örtük hâlde bulunan bir kötülük figürü, yağmalanan ve alt üst edilen top-

¹⁸ İki Ahid Arası Metinlerde, Şeytan’ın diğer adlarıyla birlikte liste uzayıp gitmektedir. Karanlıklar P. nsi’ne atfedilen diğer isimlerden Baal dört kez, Mastema ise sekiz kez tekrarlanmaktadır. Messadie, “Şeytanın adlarının belirtildiği yerleri açıklamaya yönelik bir girişimin” ayrı bir kitap oluşturmaya yeteceği kanaatindedir. MESSADIE, A.g.e. s. 409.

lumsal dengenin, ötekini “kötücül kılması” zorunluluğunun ürünüdür. Ortak bir tavır takınma yolunda bir araya gelmiş bireyler, bu öge ile birbirine yaklaşır, kendinden olmayana karşı bir mücadele tertip eder. Şeytan’ın “bilgiyi gaspeden” ve bunu “daha aşağı olana” armağan eden bir varlık olarak tasvir edilmesi tüm simgeselliğiyle manidardır. Çünkü, üst sınıflar her zaman ve her mekânda, “kutsallaştırılan” bilgi ile şifrelenen bir toplumsal katmanlaşmanın ürünüdür. Bir toplum dışarıdan gelen bir saldırı ile karşılaştığında ya da bir sınıf alt sınıflardan kaynaklanan bir devrim hareketiyle yüzleştğinde ani ve toptan bir teori reddedişin eşiğindedir. Bu yapı zamana yayılıp sistemleşme şansına kavuşursa, “karşıtın” mitik bir Şeytana dönüşmesinin önünde hiçbir şey yoktur. Toplumsal konumlanmanın bu aşamasında kötülük sembolü, açık bir şekilde subjektif ve elitisttir.

Yoksul sınıfların tarihi eylemle yazılır. Onların hatıraları, Kumran Yazıtları gibi kayda geçirilmiş istisnai birkaç örnek bir tarafa bırakılırsa, toplumsal bellekte saklanmayacak denli huzursuzdur. Belli başlı kavramlar ve mücadele gelenekleri en fazla, teorik-tarihsel kalıplarla anlaşılmaya çalışılır. Onlar için Şeytan, mitik bir hikâye olarak, savaşıma gücünü ayakta tutacak bir moral ve tanımlama unsurudur. Hermetik felsefenin tarihi ise tam aksine kayıtlara geçirilmiş ve sistemli bir teoriye ulaşmış üst sınıf kaygılarını yansıtır. Bu kaygıların analitik incelemesi sonucunda ulaşılan sonuç ise “mücadelenin nasıl sürdürüleceğine” dair ipuçları içerir. Yani savaş sürmektedir. Peki bu mücadele hangi alanlarda nasıl gerçekleşir? Bu ise, günümüze dek okült disiplinlerin konusunu oluşturan bir başka alana “savaş” alanına yönelmemiz sonucunu doğurur.

IV. B Ö L Ü M

YÜKSELİŞ

Eski Ahid'den tapınak şövalyelerine ŞEYTAN'IN SAVAŞI ve GİZEMCİLİK

Yeni Papa XVI. Benediktus koltuğuna oturur oturmaz, Bizans İmparatoru II. Mihail Paleologos ile bir Farisi arasında geçen ve XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başına tarihlenen bir diyalogdan yaptığı alıntılarla dünya gündeminin ilk sırasına oturmuştu. Papa, söz konusu tarihsel diyalogun Prof. Theodore Khoury tarafından çevrilen bölümlerinin, kendisini Tanrı'nın doğası üzerine düşünmeye sevk ettiğini belirterek açıyordu konuşmasını. İmparator II. Mihail'i "bilge" olarak niteleyen Papa Benediktus buradan hareketle, imparatorun bildirimlerinde "marjinal" kalan, cihat ya da kutsal savaş konularına, "din ve akıl" çerçevesinde değinmeye karar vermişti...Papa'nın dikkat çektiği husus, üç tektanrılı din için de uzun süredir, belli dönemlerde yoğunluğu artış göstermek üzere, sürekli olarak teorik tartışmalara gebe olan, "din için savaş" sistematığıydı. Arkasına, İsa'nın kayıtsız şartsız barış vaaz eden dininin gücünü alan Katolik lider, İslam dininin bu konudaki karşıt tutumunu eleştirmiş, tıpkı İmparator gibi şiddetin Tanrı'nın ve ruhun doğasına zıt olduğu düşüncesini benimsemişti.¹

¹ İmparator Poleologostartıştığı kişiye şu sözleri söylemişti: "Hadi bana Muhammed' in yeni olarak ne getirdiğini göster! Bu konuda, kendisinin vaaz ettiği dini kılıç ile yayma emri türünden kötü ve insanlık dışı şeylerden başka bir şey bulamazsın" Konuşma metni için bkz. *Hürriyet* 15 Eylül 2006...

Peki Tanrı'nın doğasına zıt olan nedir? Hiçkuşkusuz İki Ahid geleneği, bu sorunun yanıtı olarak "şeytan"ı öne çıkarmaktadır. Papa, Muhammed'in savaş emirlerini "şeytani" olarak nitelemektedir. O hâlde birisini "şeytani" olarak nitelemek için, tıpkı antik dünyada olduğu gibi, "kendisinden" olmaması yeterlidir. Teorik tartışmanın geriye kalan kısımları ayrıntıdır. Benediktus'un konuşmasının ayrıntısına dalındığında, Muhammed'in insanlık dışı emirleri ya da şeytani eğilimleri olarak görülen "tema"nın "dinin kılıç ile yayılması" ya da tarihe "Kutsal Savaş", "Din İçin Savaş" ve "Cihat" olarak geçen tanımlar olması ilk bakışta ilgi çekicidir. Zira Haçlı Seferleri Tarihi pek de "barışçıl bir girişim"e benzememektedir. Nitekim bu çelişki alenacele ele alınmış köşe yazılarında ele alınmaya başlanır ve Hristiyanlık adına dökülen kanların tarihte oluşturduğu yetkin alan dikkatlere sunulur.² Ancak tüm olası gücüne karşın Haçlı Seferleri dahi tartışmada üstünlüğü sağlayacak bir argüman niteliğine sahip değildir. Zira Haçlı Seferleri süresince bizzat Hristiyan dünyanın önde gelen din adamlarının, dinin kılıçla yayılmasına karşı çıktığı biliniyor.³ Bu bir tarafa, Haçlı Seferleri'nin, Hristiyanlık dininin ana öğretisinden sapma olup olmadığına dair ciddi tartışmalar, günümüze dek devam etmiştir. Burada önemli olan Papa'nın, Hristiyanlığın "barış" öğretisinden güç alarak, Müslümanlığın savaş eğiliminin eleştirildiği bir parçadan alıntı yapmasıdır. Ancak Papa bunu yaparken, teolojik bir devamlılık ilkesini çiğnediğinin de farkında değildir; çünkü tüm Papalar arasındaki hâlef-selef ilişkisi

2 Papa'ya verilen teorik yanıtlarda en dikkat çekicisi Hitler üzerine olmaktadır. Bu örnek kendi içinde anlaşılmalıdır. Niteliksel olarak, Hristiyan bir ülkede de yaşanmış olsa, Hitler'in eylemlerinin din için savaş sistematikleşmesiyle uzaktan yakından ilgisi yoktur.

3 990 yılında Le Puy Konsülü'nde Le Puy Piskoposu Guy d'Anjou, barış sağlanmadan hiç kimsenin Mesih'i göremeyeceğini söyleyerek katılımcıları ve tüm dünyayı "barışın oğulları olmaya" davet ediyordu. RUNCIMAN Steven. *Haçlı Seferleri*, s. 87. Nokta Yay. 1143 yılında *Kuran-ı Kerim*'in ilk çevirisini gerçekleştiren Petrus Venerabilis de, barışçıl propagandanın, dünyayı etkilemede daha başarılı olacağına inanıyordu: "Size bizimkilerin çoğu zaman yaptığı gibi silahla değil sözle, kaba kuvvetle değil akılla, kinle değil sevgiyle saldırıyorum. Sizi seviyorum, sizi sevdiğim için size yazıyorum; size yazarak sizi kurtuluşa davet ediyorum. MORRISSON, Cecile. *Haçlılar*, s. 117. Dost Yay.

doğrultusunda, Papa II. Urbanus'un Haçlı Çağrısı'nı, hem ideolojik hem de bireysel olarak sahiplenmesi gereken bir konumdur. Diğer bir deyişle, Haçlı Seferleri'nin Hristiyanlık dininin öğretilerine uygun bir girişim olup olmadığı tartışmaları, görece olarak Papa'yı dışlamış gözükmektedir. Çünkü bizzat onun kurumu tarafından çiğnenmiş ilkeler bütünlüğü bulunmaktadır. Diğer taraftan Papalık direktifleriyle gerçekleşen yıkım eylemlerini görmezden gelerek, "kendi dininin" ana öğretisinin dışına çıkan bir liderin önu, "özeleştirir" imkânsızlığıyla tıkanmış gözükmektedir.⁴

Savaş şeytani bir olgu mudur? Zaman zaman... Kötücül güçlerin insanlara "kılıç kullanmayı" öğrettiği ve dolayısıyla dünyayı daha kötü bir yer hâline getirmede oynadıkları rol nedeniyle Tanrı tarafından sürülüşlerini konu edinen İki Ahid Arası Metinlerde olduğu gibi... Bununla birlikte savaş "İyi" olan için de geçerlidir; Zerdüş Ahriman'ın kötülüklerine karşı yapılması gerekenin "içsel" değil, pratik bir mücadele olduğunun altını çizmiştir. Augustinius, Hristiyanların kendilerini savunma amaçlı savaş eylemlerine girmesinin, dine aykırı hareket etmek olmadığı görüşünü sistemleştirmiştir. Muhammed de benzer şekilde, *Kur'an-ı Kerim*'de de takip edilebilen "belli koşullara bağlı" savaş sistematigine onay vermektedir. Tüm bunlar bir tarafa, bizzat Eski Ahid'in Tanrısı savaşçıdır; öyle yöntemler kullanır ki "acımasızlık" modern insan usunu aşan noktalara varır. Demek ki savaş ve yıkımın ne zaman Şeytani olarak niteleneceği, zamana, koşullara ve düşmana bağlıdır.⁵

4 Papalık yüzyıllar boyunca Haçlı Seferleri vaazı vermiştir. Tüm bu girişimler sırasında "savaşarak ölenlere" cennet vaadi, yaşayanlara ise bolluk içinde bir yaşam umudu yerleştirilmiştir. Daha da ilginç olan bizzat Papalık kurumlarının, barış vaaz eden ve sevgiyi ögütleyen Hristiyan din adamlarına karşı teorik zemin oluşturmaya çabalamasıdır. Domingo Guzman tarafından kurulan Vaizler Tarikatı'nın Büyük Üstadı, Haçlı propagandası yapan keşişlerini, bir talimname yazarak uyarmıştır. Talimname keşişleri, savaş karşılı propagandalara karşı uyarmakta ve onlara teorik güç sağlamayı amaçlamaktadır. HALİS Göktuğ. *Tapınakçılar: Tarih ve Speküasyon*. s. 15.

5 Tarihle, Hristiyanların benzer bir eleştiriyi, Yahudilik dinine de yönelttiği görülmüştür. Ancak, bunlar Hristiyanlığın kendisini Eski Ahid'e bağlayan "geleneği" göz önüne alındığında, çok geçmeden "sapkın olarak" nitelenir. Kilise, kendi değerlerini reddeden ve geleneği eleştiren herhangi bir girişimi, acımasızca yok etmiştir. Hristiyanlık tarihi, yalnızca dini farklı yorumladıklarından dolayı yok edilen Hristiyan topluluklarıyla doludur.

Oysaki İsrailoğullarının dini, açık bir şekilde “öldürme” karşıtı öğretiyle yola çıkar. Musa, Sina Dağı’nda bizzat Tanrı’dan bu emirleri alır; kavmine bildirir.⁶ 10 Emir içinde yer alan VI. maddede, insan hayatına yönelik herhangi bir saldırının, neden ve koşul gösterilmeksizin kesin bir dille yasaklandığı görülür. Buna karşın, Eski Ahid bildirimleri, kimi cümlelerde yer yer dozu artan bir şekilde savaşımlı nitelikler taşımaktadır. Bu şiddet bizzat Rab tarafından desteklenmekte, emr’olunmakta ve uygulanmaktadır:

Tanrı’nın ilk mücadelesi Firavun ve Mısır halkıyladır. Rab, İsrailoğulları’nın Mısır’dan ayrılmasına izin vermeyen Firavun sülalesine büyük bir gazap gönderir:

“Ve gece yarısında vaki oldu ki Rab, tahtı üzerinde oturan Firavunun ilkinden, zindanda olan esirin ilkinde kadar Mısır diyarında bütün ilk doğanları ve hayvanların bütün ilk doğanlarını vurdu. /Ve geceleyin Firavun, kendisi ve bütün kulları ve bütün Mısırlılar kalktılar; ve Mısır’da büyük bir feryat vardı çünkü içinde ölü olmayan bir ev yoktu...”⁷

Bildirimler bu aşamada insafıdır. Her şeye rağmen “kötücül” nitelikleriyle öne çıkan bir figüre, Firavun’a yönelmiştir. Diğer taraftan okuduklarımız, üstü kapalı bir katliam tasvirinden ibarettir. Katliamın ne şekilde gerçekleştiği açık değildir. Bu üstü kapalı anlatı, Kızıldeniz’i geçiş sürecinde küçük bir adım da olsa ilerleyecektir. Bizzat savaşımlı bir Tanrı’nın etkin edimiyle Mısır’dan çıkan İs-

6 10 Emir olarak tarihe geçen maddeler şu şekilde özetlenebilir: 1- Benden başka Tanrının olmayacak! (Çıkış 20:3) 2- Kendin için oyma put yapmayacak, onların, önünde eğilmeyecek onlara tapmayacaksın! (Çıkış 20:4-5) 3-Tanrın Rabbin adını boş yere ağzına almayacaksın! (Çıkış 20:7) 4-Altı gün çalışacak bütün işlerini yapacaksın, ama yedinci gün Tanrın Rabbe Şabat günü olarak adanmıştır! Sebt gününde çalışmayacaksın (Çıkış 20: 8-9-10) 5- Annene babana saygı göstereceksin! (Çıkış 20: 12) 6-Adam öldürmeyeceksin! Katletmeyeceksin” (Çıkış 20: 13) 7-Zina etmeyeceksin! (Çıkış 20:14) 8-Çalmayacaksın!(Çıkış 20:15) 9-Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin! (Çıkış 20: 16)10-Komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin... (Çıkış 20:17) Ayrıntı için bk. *Kitab-ı Mukaddes*, a.g.e. s.90-91. Çıkış: 20)

7 *Kitab-ı Mukaddes*, Çıkış 12: 29-30. s. 80...

railoğulları, tüm yol boyunca Rabbin yalnızca bilgeliğinden değil, savaş konusundaki yeteneklerinden de yararlanacaktır:

“Ve Musa elini denizin üzerine uzattı ve sabaha karşı deniz kendi akınına döndü; ve onun karşısından Mısırlılar kaçtılar; ve Rab Mısırlıları denizin ortasına silkip attı./Ve sular dönüp cenk arabalarını ve atlıları, onların arkasından denize girmiş olan bütün Firavun ordusunu örttü onlardan bir nefer bile kalmadı.”⁸

Rabbin saldırısıyla Firavun’un askerlerinden tek bir kişi bile hayatta kalamamıştır. Tanrı’nın gücü, onu her an inkâra hazır kavim üzerinde büyük bir etki yapmış gözükmektedir. Zira “İsrail Rabbin Mısırlılar üzerinde yapmış olduğu katliamı” gören kavim, ona karşı büyük bir korku duygusu hissetmiştir. Buna rağmen Mitolojik hiç bir anlatı, hiçbir düzeyinde böylesine çocuksu bir toplumsal bellek yaratmamış olmalıdır. Tanık olunan mucizeye, tanık olunan güce ve acımasızlığa rağmen İsrailoğulları, ansızın inkâra düşen niteliğe sahiptir. Onlar ne korkuyla, ne de ceza ile yola gelecek bir halk değildir kitaba göre. Çok geçmeden yoldan çıkan ve Rabbin üstünlüğünü unutan kavim, *Kitab-ı Mukaddes*’in içerdiği şiddete muhattap olacaktır. Böylece Rabbin yalnızca düşmana değil, kendi koruduğu kavmin insanlarına şiddet uygulamaktan çekinmeyeceği ortaya çıkacaktır:

“Ve Musa’nın memleketi çayıtlamak üzere gönderdiği ve geri gelip memleket hakkında fena haber getirerek bütün cemati ona karşı söylendiren adamlar,/memleket hakkında fena haber getiren bu adamlar Rabbin önünde veba ile öldüler. / Fakat memleketi çayıtlamak için giden o adamlardan Nun oğlu Yeşu ve Yefunne oğlu Kaleb sağ kaldılar...”⁹

Hastalık! Tanrı’nın en gözde yöntemi... Bununla birlikte yete-

8 A.g.e. Çıkış, 14: 27-28. s. 83...

9 A.g.e. Sayılar, 14: 36-37-38. s. 182.

rince etkileyici değil... Veba, hastalık üzerine yapılan tüm tarihsel, teolojik ve eskatolojik yorumlar bir tarafa, modern “akıl” için “mucizevi” niteliklerden çok koşullarla ilişkilendirilebilecek nitelikler taşımaktadır. Evet, belki ussal bir yücelik tarafında uygulandığı düşünülürse acımasız; ama ne olursa olsun yeterince güçlü değil. Olsun; Rab tanrısal bir kudreti açığa serecek yöntemlerini, *Tevrat*’ın ilerleyen sayfalarında gözler önüne sermektedir:

“Ve vaki oldu ki, bütün bu şeyleri söylemeyi bitirince, onların altındaki yer yarıldı; ve yer ağzını açtı ve onları, ve evlerinin halkını ve Korah’ın bütün adamlarını ve bütün mallarını yuttu./Onlar ve kendilerine ait olanların hepsi ölüler diyarına diri diri indiler ve yer üzerlerine kapandı ve cumhurun arasından yok oldular.”¹⁰

Rab yalnızca yaratımıyla değil, gazabıyla da tanrısal bir güce sahiptir. Yerin yarılması ve yaşayanların “diri” hâldeyken ölüler dünyasına inmesi kuşkusuz dünyevi bir akla sığmayacak oranda derin bir yaratıcılığın ifadesidir. Ancak henüz bu aşamadaki yaratıcılık, sonraki sayfalarda karşılaşacaklarımızla kıyaslandığında neredeyse bir “hiçtir”. Kendi kavmini kendi insanlarına kırdıran bir Tanrı, “acımasızlık” tasavvurunda zirveyi temsil etmeyi hak ediyor olmalıdır:

“Ve Musa ordugahın kapısında durup dedi: Rab tarafında olan bana gelsin. Ve bütün Levi oğulları onun yanında toplandılar./ Ve onlara dedi: İsrail’in Allah’ı Rab şöyle diyor: Herkes kılıcını beline kuşansın ve ordugahta kapıdan kapıya dolaşsın, ve herkes kendi arkadaşını ve herkes kendi komşusunu öldürsün/Ve Levi oğulları Musa’nın söylediği gibi yaptılar ve o gün kavminden üç bin adam kadar düştü./ Ve Musa dedi: Bugün size bereket versin diye kendinizi Rabbe tahsis edin, çünkü herkes oğluna karşı ve kardeşine karşı kalktı...”¹¹

Olan olmuştur. Kölelikten, “adanmış toprakların” efendiliği

10 A.g.e. Sayılar, 16: 32-33-34. s. 186-187...

11 A.g.e. Çıkış, 32:26-27-28-29. s. 108...

umuduyla yollara dökülmüş insanların hikâyesi, kutsal bir kitap anlatısını aşan bir yorumda, tam bir trajedidir. Gücünden sual olunmaz bir Tanrı'nın, üzerlerinden hiç eksilmeyen bakışlarının kızgınlığa döndüğü anlardaki kıyamet zamanlarından, bizzat Tanrı tarafından kışkırtılan "kavimin" koruyucu-savaşçılarının kıymına dek yaşananlar; Mısır özlemini neden depreştirmiş olmasın? Hüzün, yıkım, aldatılma psikolojisine eklemelenen, güçsüzlük ve giderek büyüyen kölelik sanısı. İsrailoğulları, mitik anlatılarla şifrelenen bir bozgunun ve tahakkümün ortasında sıkışmış zavallılar konumuna gerilemiştir. Tehditler bir an olsun geride durmamaktadır:

"Fakat beni dinlemez ve bütün bu emirlerimi yapmazsanız ve eğer bütün emirlerimi yapmamak ve ahdimi bozmak için kanunlarını reddederseniz ve eğer canınız hükümlerimden nefret ederse; ben de size şunu edeceğim: Dehşeti, gözleri söndüren ve camı yırtan veremi ve sıtmayı üzerinize koyacağım. Töhumunuzu boş yere ekeceksiniz ve onu düşmanınız yiyecek. Yüzümü size karşı koyacağımı, düşmanlarınızın önünde vurulacaksınız. Sizden nefret edenler üzerinize hükümdar olacaklar; sizi kovalayan yokken kaçacaksınız..."¹²

a-İsa'ya rağmen...

Tanrı'nın kıyımcı niteliğinin "şeytani" olarak nitelenebilmesinin önündeki temel engel, kuşkusuz *Tevrat*'ın ana hikâyesiyle doğrulanan, "amaçsal" bütünlüktür. Tanrı'nın şiddeti neden ve nasıl uyguladığı, hemen hemen her bölümde açıklanmakta; bu da

12 A.g.e. Levililer, 26: 14-15-16-17. s. 156-157... Rabbin savaş emirleri kayıtsız bir şekilde sürmektedir. Bu emirler, yalnızca toplumun içsel disiplini için değil, aynı zamanda "miras" hakkının sağlanması içindir. Adanmış toprakları istila etmiş hiçbir kavimle anlaşma yapılmamasını buyuran Rab, onların tamamının yok edilmesini istemektedir: "Ancak Allah'ın Rabbin miras olarak sana vermekte olduğu bu kavimlerin şehirlerinde nefes alan kimseyi sağ bırakmayacaksın/Fakat onları, Hittileri ve Amorileri ve Kenanlıları ve Perizzileri ve Hivileri ve Yebusileri, Allah'ın Rabbin sana emrettiği gibi tamamen yokedeceksin. A.g.e Tesniye, 20: 16-17. s. 241.

amaçsız bir yok etme eğiliminin önündeki temel engeli oluşturmaktadır. Ancak bu yapı, başta Markionculuk olmak üzere, kimi Hristiyan kavimlerinin Eski Ahid Tanrısı'nı yalnızca savaşçı nitelikleriyle "Şeytan" olarak nitelemesinin önüne geçememiştir. Bu çıkış açık bir şekilde İsa'nın öğretisinden esinlenmekte ve *İncil*'ler ile Eski Ahid bildirimleri arasındaki kopukluktan hareket etmektedir. Gerçekten de İki Ahid arasındaki dönüşüm, katliam ve savaş emirlerindeki eğilim göze alındığında çarpıcıdır. Hristiyanlık dini Peygamberi İsa, 10 Emir içindeki 6. maddeye yönelik sadakatiyle, kendisini reddeden hahamlar sınıfından çok köklü bir biçimde Musa'nın öğretisine bağlıdır.

Matta Kitabı'nın V: XXI. bölümünde: "*Atalarına, 'Adam öldürmeyeceksin. Öldüren yargılanacak' dendiğini duydunuz.*" ifadesi yer almaktadır. İsa, Musa dönemine dek geriye giden bu dini emrin "bağlayıcılığındaki" etkisizliği görmüş olmalıdır ki, yargıyı daha da ileri aşamaya götürür: "*Fakat ben size derim: Kardeşine kızan her adam hükme müstahak olacaktır ve kardeşine Raka (bir hakaret sözü) derse, Millet meclisinin hükmüne müstahak olacaktır; ve kim Ahmak derse, cehennem ateşine müstahak olacaktır...*"¹³

İnsan öldürmeyi "ilahi" düzlemde "yargılanma" nedeni olarak getiren İsa'nın emri, hiç kuşkusuz *Tevrat*'ın savaşçı sistematiğinden çok ciddi kopuşlar dayatır. Ancak bu öğreti, ilerleyen bölümlerde öylesine "hassas" noktalara uzanır ki, Hristiyanlık "barış"a inanan her birey için cezbedici hâle gelir. Öyle ki İsa, Eski Ahid öğretisiyle çatışmayı dahi göze almıştır:

"Göz yerine göz diş yerine diş denildiğini işittiniz: /Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir./ Ve eğer biri seninle mahkemeye gidip senin gömleğini almak isterse, ona abanı da bırak/Ve kim seni bir mil gitmeğe zorlarsa, onunla iki mil git./

¹³ A.g.e. *İncili Şerif*. Matta, 5: 21-22. S. 5. İsa açık bir şekilde yalnızca öldürmenin değil "hakaret ya da kötü muamelenin" dahi, dünyevi ve ruhani dünyada cezalandırılacağı uyarısını dile getirmektedir.

Senden dileyene ver, senden ödünç isteyene yüz çevirme..."¹⁴

Yuhanna'nın Mektupları'ndan ilki, Tevrat öğretilerindeki çarpıklıklar üzerinde yükselmektedir. Bildirime göre, ışıқта olmanın en önemli koşulu sevgidir.

"Nurda olduğunu söyleyen ve kardeşinden nefret eden şimdiye kadar karanlıktadır./Kardeşini seven nurda durur ve onda sürçme sebebi yoktur/ Fakat kardeşinden nefret eden karanlıktadır ve karanlıkta yürüyor ve nereye gittiğini bilmiyor, çünkü karanlık onun gözlerini kör etmiştir."¹⁵

Yeni Ahid'in her bir kitabı etkin barış savunucusudur.¹⁶ Yitip gitmekte olan, yabancı kültürlerle ezilen ve yozlaşan bir dinin hükümdarlarına rağmen "barış" çağrısı, Tevrat'ın Tanrısı ile kıyaslanabilir bir güç göstergesidir. Zira her yer Şeytan ile doludur, mücadele edilmesi gereken tek varlık budur. Dayanışma ve birliktelik, ancak sevgiyle kurulacak bir gücün ön ögesidir. İncil öğretisinde Şeytan'ın kapladığı yerin büyüklüğü, İsa'nın yaşamının izdüşümünü verir; kuram bir kez daha pratikten doğmuştur. Bununla birlikte karmaşanın ve keşmekeşin çağında, dini barış ekseninde tutmak için çok daha büyük bir çaba gereklidir. Haçlı Seferleriyle zirvesine ulaşacak bu sapma, başlangıçta "savunma" amaçlıdır. Şeytana karşı mücadelenin biçimleri ve yoğunluğunu değiştiren zaman, yeni Şeytan'ları ortaya çıkarmaktadır. İsa'nın bir ayetinde belirttiği, putperestlere yönelik saptamanın içinde gizli eleştiriye karşın, putperest olarak tanımlananların Hristiyanlık dinine etkisi zamanla belirginleşecektir. Belki de "şeytani" bir etkinin sızmasıdır bu.

14 A.ge. Matta, 5: 38-39-40-41-42. s. 5. İsa aynı bölümün 45-46. cümlelerinde, Eski Ahid öğretisi ile çelişisini derinleştiriyor. Diyalektik yöntemi kullanarak karşıtlıklardan yararlanan ve etkili bir retorikçi olduğunu ortaya koyan İsa, şöyle sormaktadır: "Eğer sizi sevenleri severseniz ne karşılığınız olur? Vergi mültezimleri de öyle yapmıyorlar mı? Yalnız kardeşlerinizi selamlarsanız fazla ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyorlar mı?" A.ge. s. 6.

15 A.ge. Yuhanna'nın Birinci Mektubu. 2: 9-10-11. s. 317.

16 20 ve 21. bölümlerinde, sevgi öğretisi açıkça dile getirilir.

Tarihsel olarak ise özellikle Haçlı Seferlerini dayatacak gelişimin öncesindeki Müslüman Cihat anlayışı ve Kuzeyli Halkların, bera-berlerinde getirdikleri, savaşçı kültü ile gelişir.

Başlangıçtaki karşı koyuşuna ve şiddeti sistemli ve kararlı bir şekilde reddediş tutumuna karşın Katolik Kilisesi, Barbar akınlарına karşı Hristiyan halkı savunma sürecinde, savaş kavramının dine nüfuzunu engelleyememiştir. Tarihsel belgeler, tüm barışçıl temele karşın çok geçmeden savaşa ve savaşçıya yönelik biçimlenmiş övgü sözlerine direnilemediğini gösterir. Pagan halkların Hristiyanlık dinine geçmeyi kabul etmeleriyle bu gelişim önemli bir dönemece girer. Ortaya çıkan sentez, Haçlı Seferleri'nin anlaşılmasında kritik bir değer taşır. Atalarından kalan gelenekleri sürdürmekte oldukça ısrarlı ve kararlı olan kuzeyli kavimler, bu hâliyle, küçümsedikleri barışçıl eğilimleri görmezden gelmeyi başarabilirler. Bu ise zamanla yer yer kilisenin müdahâlesini gerektirecek yeni bir sorun anlamına gelir. Hristiyanlığı seçen ama savaşçı gelenekten güç alan kavimler, birbirlerine saldırmaktan ve savaşmaktan korkmayacak ve ortaya kilise perspektifinden korkunç gözükен, kardeş kanı dökme eğilimi çıkacaktır. Haçlı Seferleri bir yönüyle Hristiyanlar içindeki kan dökme eğilimine bir çözüm olarak düşünülmüş olabilir. Şövalye sınıfının atalarından gelen yok etme geleneklerine direnemeyen Papalar için, sonunda bu nitelikleri “putperestlere” karşı kullanma fikri cazip hâle gelmeye başlar. Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferini doğuracak efsanevi vaazında bu yöndeki bildirimler çok açıktır:

“... Bırakın insanlara karşı haksızca savaşanlar şimdi kafilere karşı gitsin ve uzun zaman önce başlaması gereken bu savaşı zaferle sona erdirmesin. Bırakın uzun zamandır soyguncu olanlar şimdi şövalye olsun. Bırakın kendi kardeşlerine ve akrabalarına karşı savaşanlar şimdi barbarlara karşı gerçek bir savaşta mücadele etsinler...”¹⁷

¹⁷ Papa 2. Urbanus'un söz konusu tarihi vaazı, ancak hatlarıyla bilinebiliyor. Konuya ilişkin birinci elden anlatılar, konuşmadan birkaç sene sonra yazılmış olduğundan, kısmen kurgusal yönler de taşımaktadır. Keşiş Robert, Baldricus Dolensis, Fulscherius Carnotensis ve Gubertus Novigenti konuşmayı aktaran dönem tarihçileridir. RUNCIMAN, Steven. *Haçlı Seferleri*. sf 108. Nokta Yay.

Hristiyan Kutsal savaşını biçimleyen bir diğer etkinin, Müslümanlık dininin, yeri geldiğinde din adına kılıca sarılma eğilimlerinin baskısı olduğunu düşünmek mantıklıdır. İslam dininin kutsal kitabı *Kur'an-ı Kerim*'in bu yöndeki bildirilerinden hareketle oluşmuş yayılım dönemi ve yürütülen din adına savaşımın Hristiyanlık açısından cezbedici yönlerini incelemeden önce, Hristiyan Kutsal Savaşının en önemli teorik dayanaklarından Aziz Augustinus'un "Haklı Savaş Kuramına" değinmek kaçınılmazdır.

b-Aziz Augustinus ve Savaşçı Papalar

Augustinus'un fikirlerinin sosyal temelini, Hristiyan Roma'nın "pagan barbar" saldırılarıyla sarsıldığı dönemde bulmak mümkündür. "Romalı olmayan"ların, saldırıları altında yaşanan baskı, korku ve şiddet yılları, Hristiyanlar üzerinde, kendilerini koruma bilincini geliştirmiş olmalıdır. Ancak İncil öğretisinin açık "barışçıl" davetinin çelişkisi, kendini koruma amaçlı da olsa şiddeti reddederken, Augustinus'un öğretisinin, Hristiyan halkın kendisini korumak noktasındaki güçsüzlüğünü giderme amacı taşıdığını ve din öğretisinden sapmaya yönelik güçsüzlüğe çare olduğunu söylemek mümkündür.

Mani dini, Yeni-Platonculuk ve Hristiyanlık felsefesinin büyük bir etkiye bulunduğu Augustinus, bir Hristiyanın birtakım özel durumlarda güç kullanmasının gerekebileceği fikrini ortaya atar. Ona göre savaş bazı şartlarda meşru, hatta zorunlu olabilmektedir. Augustinus'a göre Adil Savaş-Haklı Savaş, ya da Haksız Savaş-Gayri-adil savaş tanımları kritik bir değer taşımaktadır. Haksız bir barıştansa haklı bir savaşın tercih edilmesi gerektiği fikrinde olan Augustinus, en önemli eserlerinden birisi olan "De Civitate Dei"de, bilhassa XIX. kitapta, bu şartları şu şekilde belirtir:

- Cezayı gerektiren bir savaş algılaması.
- Savaşın kötülüklerinin, şerre karşı ahlâki duruşlar ve arzular noktasındaki kabulü.

- Şiddetin kullanımı için dayanak araştırması.
- Rûhî olan şeylere öncelik veren bir dualistik epistemoloji;
- Otoriteye ve toplumsal değişmeye karşı pasif vaziyet alışı;
- *İncil* metinlerinin harbe iştiraki meşrûlaştıracak şekilde kullanılmasının imkânının olması
- *İncil* metinlerinin harbe iştiraki meşrûlaştıracak şekilde kullanılması imkânının olması;
- Analojik bir “barış” algılaması.¹⁸

Augustinus’un tartışılmaz etkisi, süreç içinde kilisenin ve bizzat Papa’ların savaş ve şiddet eylemlerini onayladıkları, esinledikleri, destekledikleri ya da bizzat katılımcı olarak yer aldıkları olayları doğurmuştur. Kilisenin savaşçılara ödül vaat eden ilk resmi belgesi IX. yüzyılda yazılmıştır. Papa IV. Leo’ya ait olan bu belgede, kilisenin müdafaası için ölecek herkese cennet vaadi kaleme alınmıştır. Papa X. Johannes ise aktif bir örgütleyici olarak karşımıza çıkar. İtalyan devletlerini Müslüman saldırılarına karşı örgütlemekte büyük başarı gösteren Papa, gayretinin kazanımlarını çok kısa bir zaman içinde görme fırsatını yakaladı: “Garigliano Nehri’ndeki Müslüman kaleleri, onun örgütlediği orduların kuşatmasına yalnızca üç ay direnebildi.”¹⁹

c-Kur’an-ı Kerim ve Savaş

Kesin bir dille barış vaaz eden bir kutsal kitabın inananları, önce Pagan, ardından Müslüman saldırılarıyla baş edebilmek için savaşmak zorunda kalmıştır. İsa’nın öngörüsündeki keskinlik hayranlık vericidir: Şeytani bir niteliğe dokunmak, zehirin çok geçmeden bütün vücudumuza yayılmasına neden olabilir. Hristiyanlar

18 Ayrıntılı bilgi için bkz. “<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=146>”

19 READ, P.P. *Tapınak Şövalyeleri*, s. 72. Dost Yay.

savaşmayı öğrenmiş, çok geçmeden “kutsal kuramlarla” süslenen eylemlerle savaşçıl eylemlere yönelmiştir.

Hiç kuşkusuz Müslüman “cihat” anlayışı Hristiyanlığın savaş kültü üzerinde azımsanmayacak bir etkiye sahiptir. *Kur'an-ı Kerim*'in savaş bildirileri, nettir. Yine de, Yahudilik ve Hristiyanlıktan bambaşka bir din vaaz eden Muhammed'in, savaşı ciddi bir nefis-i müdafaa zorunluluğu altında ele aldığını düşünmek için yeterli neden vardır. Üstelik çoğu bildirim, savaşın kayıtsız şartsız ve amaçsız yıkıcılığının önüne geçmeye çalışır. İslam dinine göre savaşın koşulları ve amaçları vardır. Her şeyden önce savaşmanın, ya da şiddetin ön koşulu, öncel bir saldırıyı göğüslemektir.²⁰ Diğer taraftan, “hak” kavramı bu mücadelede ayrıca değer taşımaktadır. Buna göre, sizinle savaşılması durumunda, savaşa girmeniz mümkünken, “haksız” yere ve aşırıya kaçarak savaşımın reddedildiği gözüktür.²¹

Kuşkusuz *Kur'an-ı Kerim*'in çağrısı İslam'ın doğuş sürecine ilişkin ayrıntılı analizlere sıkı sıkıya bağlıdır. Buna göre Müslümanların sayısının henüz az olduğu dönemlerde içinde bulunulan baskı ortamının Hristiyan toplumunun Barbar saldırılarının gerilimini yaşadığı dönem ile benzer olarak, savaşın din sistematiğine dahil olmasında önemli bir rol oynamış olabilir. Zamanla savaş propagandif bir niteliğe bürünür. Tıpkı Hristiyan liderler gibi, *Kur'an-ı Kerim*'de de savaşanlar için ödül sistematiği geliştirilir:

“Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma, hayır (onlar) diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar... Onlar ki halk kendilerine (düşmanımız olan) "insanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun!" deyince, (bu söz) onların imanını artırdı. Ve: "Allah bize ye-

20 “Onlar sizinle savaşılırsa, hemen onları öldürün, kafirlerin cezası böyledir...” ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman. *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. Bakara Suresi 191. s. 29.

21 Savaş yolunda Allah'ın ismi ve adalet anlamına gelen “Hak” kısı savunmak önemlidir. “Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, fakat haksız yere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez...” A.g.e. Bakara, 190. s. 28.

ter, O ne güzel vekildir” dediler...”²²

Şiddet, savaş, kıyım ve cinayet; şayet şeytani nitelikler ise XXI. yüzyıl dünyasını Şeytan’ın imparatorluğu olarak görmemizin önündeki engel nedir? En kutsal sayılan kitaplarda sıkı sıkıya korunan, anlatılan ve aktarılan bu değerler, modern dünyanın iyileştirilmesine ne oranda katkı sağlayabilir? Kuşkusuz pek fazla değil... Saldırgan Müslümanları şeytan olarak niteleyen ve Ortadoğu’da Haçlı Seferi göndermesiyle kutsal bir adalet arayışına girişen ABD açısından, karşıt perspektifin “Şeytan” sıfatı ne anlam ifade eder bilinmez ama, kadim dünyadan günümüze ilk defa, bu sıfat, “siyasal mücadelenin” taraflarını betimlemek için böylesine açıkça kullanılmaktadır.

d-Mesih’in askerleri şeytana dönüşürken

Zaman ilerledikçe Şeytan, ahlakı ve ruhani dünya ile ilişkilendirilen yönlerden ziyade; “daha çok” elde etme ile bağlantısı olan dünyevi amaçlara köstek oluşturan malzemeye dönüşmüştür. Şeytan, tıpkı Tanrı gibi, modern dünyada “görmeminden” çok şey yitirmektedir. Avrupa Ortaçağ’ında hiçolmazsa yüzyıllardır kiliseyi ve Haçlı davasını savunurken yüzbinlerce müridini yitiren Tapınak Şövalyeleri’yle özdeşleşme onuruna sahipti. Şövalyeler XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Fransa Kralı IV. Philippe’nin yasa dışı mahkemelelerinde yargılanarak “şeytan” a tapma suçundan mahkum edilmişti. Mahkumiyet Papa V. Clemens tarafından Vienne Konseyi’nde

22 A.g.e. Al-i İmran, 169 ve 173. Sureler. s. 71... *Kur'an-ı Kerim* yorumcularına göre Kur'an'da şehide tanınan ayrıcalıklar çok daha büyük bir yapı oluşturur. Buna göre şehidin vücudunda ilk kanı çıktığı anda, tüm günahları affedilir, o cenneteki yerini görür, artık kabir cezasından muafır. (Diğer ölümlüler Münker ve Nekir adlı meleklerle hesap vermek zorundadırlar). Ama şehitler, çok değerli taşlardan yapılmış taşlar giyer ve 72 Huri tarafından onlara hizmet edilir. Allah, onun af isteyebileceği akraba sayısını 70'e çıkartır. Sarahzi, şehitliği “dünyada en yüksek mertebe” olarak açıklamaktadır. Tevbe Suresi 20’de de Allah adına savaşanların kurtuluşa erdikleri müjdelendir: “İnanan, hicret eden ve Allah yolunda kanlarıyla, canlarıyla savaşanların Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”

onaylandı; tarikat “bir daha bozulması imkânsız” bir dini emirle birlikte lağvedildi. Üyeler civar manastırlara kapatıldı ve sık gözetim altında tutuldu. Öyleki iki taneden daha fazla Tapınakçı’nın bir araya gelmesi yasaklandı. Kendilerine sağlanan küçük bir gelirle “mütevazı bir yaşam” sürmeye mahkum edilen biraderlerin, üst üste gelen dini emirlere eklemlenen hayal kırıklığının ve Engizisyon pençesinde geçen uzun yılların psikolojik baskısından kurtulmaya yönelik çabaları budandı: Her birader, Tarikatın dağılmasının ardından “yeniden dini yaşama” dönmeye mecbur bırakıldı; zira sonraki dönem Papalarına göre, Tarikata giriş sırasında etmiş oldukları “kutsal yemin”, Tarikat dağıldığı için geçersiz sayılamazdı. Demek ki, Tarikatı bir daha kendini temizleyemeyeceği iftiralara maruz kaldığı için ortadan kaldıranlar, diğer taraftan her nasılsa “üyelerin kutsal bir yemin” ettiğini kabul ediyordu.

Görülüyor ki, kutsal sayılan yasalar dahi kişiden kişiye değişen bağlayıcılıklara sahiptir. Tarikatın lağvedilmesi, şayet “günahkarlık” onaylanmadıysa, her şeyden önce gerçeğin anlaşılması yönünde yeterli bir çaba gösterilmeyişi sebebiyle, büyük bir günahtır. Şayet günahkarlık onaylanmışsa o hâlde, giriş yemininin kutsal olduğu nasıl kabul edilebilir? Tapınak Şövalyeleri davasıyla ilişkili olarak anlaşılan bu gibi sorulara yanıtlar belki de, tüm çabasını “şeytan” ile mücadelede adanmış bir kurumun, yani kilisenin “iyinin zaferi” adına kurlsız davranışlarıyla açıklanabilir. Ancak şövalyelerin davasına yakından bakış, tüm kanıların aksine haklıların değil, güçlülerin galip geldiği bir süreci işaret etmektedir. Güç, otorite, para, ünvan, toprak gibi dönem değerleri, kutsal değerlere üstün tutan kurumlar için, karşıt bir kez daha “şeytanidir”. İnsanlık tarihinde Tapınak Şövalyeleri kadar Şeytan ile özdeşleştirilen bir başka oluşum daha neredeyse yoktur.

1307 yılında Büyük Üstat Jacques de Molay’ın tutuklanmasıyla başlayan Tapınak duruşmaları, iki bölümde incelenebilir. Bunlardan ilki, Fransa Kralı IV. Philippe’nin girişimleriyle başlatılan En-

gizisyon yargılamalarıdır. İlk bölümde yoğun işkence ya da işkence korkusu altında alınan itiraflar, Papa V. Clemens'in zaten gecikerek dahil olduğu yargılanmanın sonuçlarına dair müdahâlesini neredeyse imkânsız kılmıştır. Clemens'in, siyasal otoritenin baskısıyla zaten farklı bir yönde müdahâle edemeyecek oranda kısaç altında tutulduğu açıktır ve büyük ihtimalle yüzyıllardır prestij yitiren kiliseyi korumak adına Tapınakçılar'ı feda etmeye görece olarak erken zamanlarda razı olmuşa benzemektedir. Tapınak Tarikatı'nın yargılanışının ikinci bölümü, Papalık tarafından oluşturulan ve görevi "Tarikatın masumiyetini" araştırmak olan Komisyon ve üyeleri yargılamakla yükümlü olan bölge Piskoposluk mahkemeleridir. Piskoposluk mahkemeleri Fransa Kralı'nın yoğun baskısı altında "adil bir karar" umudunu imkânsız kılacak nitelikleriyle sürerken, Papalık Komisyonu'nun üyeleri, Tarikatı savunmaya niyetli bireylerin asgari güvenliğini sağlamaktan yoksun donanımlarıyla dikkat çekmektedir. Ne olursa olsun beklenen olmuş, Tapınak Şövalyeleri 22 Mart 1312 tarihli Vox in Exelso bildirisiyle ortadan kaldırılmıştır.

e-Şeytana tapan rahipler

Tapınak Şövalyeleri özellikle Engizisyon soruşturmaları sırasında, başta eşcinsellik ve putataparlık olmak üzere çok sayıda eylemle suçlanmışlardır. Puta tapma kategorisinde değerlendirilebilecek en önemli figür, ilerleyen dönemlerde Şeytan ile özdeşleştirilecek Baphomet'tir. İlk tutuklanmalardan itibaren Paris kentinde yargılanan Tarikat üyelerinin hemen hemen hepsi, baş şeklinde bir figüre tapınıldığı konusunda ortak itirafta bulunmuştu. Büyük olasılıkla işkencenin etkisiyle ifade veren biraderler, Baphomet'i uzun sakallı ve uzun saçlı olarak betimlerken altın ya da gümüşten olmak üzere farklı madenlerden imal edildiğini belirtmişlerdir.²³ Kimi yorumlarda iki, kimilerinde ise dört yüzlü olarak

23 Baphomet'in içeriği ve duruşma ile bağlantısı, günümüze dek süren tartışmaların konusu olmuştur. Kimi araştırmacılar figürü, pagan dünyaya ait bir cin olarak nitelerken, diğer kesim, Süleyman'a Tapınak sırlarını veren Cin Asmodeus olduğu fikrindedir. Hiç kuşkusuz, tüm dünyayı saran bu spekülasyon ağının tarihsel dayanakları neredeyse hiç yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. HALİS, Göktuğ. *Tapınakçılar Tarih ve Spekülasyon*, s. 250.

betimlenen figür, Tapınak Şövalyeleri'nin törenlerinde "şeytana tapınıldığı" iddiasının güçlendirilmesi yolunda Engizisyon tarafından amaçlanan itirafların başında geliyordu. Bu kategori kritik bir değer taşımakla birlikte, döneme özgü "sapkınlık" suçlamalarının başucu unsuruydu. Bir diğer deyişle Engizisyon'un dönem yargılamalarının en popüler suçlamalarından bir tanesi "şeytana tapma"ydı. Başlangıçta "şeytana tapma" kategorisindeki suçlamalar görece olarak önemsiz sayılmıştı. Bununla birlikte Papalık Komisyonu önünde Tarikatı savunmaya gönüllü bira-derlerin sayısındaki artış ve savunma amaçlı disipline oluşun yaşandığı yargılamanın son dönemlerinde, bu eğilimi kırmaya yönelik olarak "bir başa tapma" olgusu yeniden soruşturmaya dahil edildi. Mart 1311'de Tarikat üyesi olmamalarına rağmen, komisyon huzurunda ifade vermek isteyen iki tanık, döneme özgü mitolojik söylenceleri Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'na bağlama yolunda hatırı sayılır bir katkı sağladı.²⁴

Tapınak Şövalyeleri'nin mal varlığını ele geçirmeye yönelik girişimi sırasında Kral IV. Philippe birçok şeyi göze almıştır. Bu doğrultuda Paris Engizisyonunun, Kral'ın gözüne girmek adına hatırı sayılır bir çaba ortaya koyduğu ise açıktır. Bununla birlikte tarihsel olarak açık olan Baphomet Putu'na dair verilen itirafların sistemli bir bütün oluşturmadığı, puta ilişkin olarak sorulan sorulara verilen yanıtlar arasında keskin bir kopukluğun yaşanmış olduğudur. Özellikle ikinci dönem yargılanmalarından alınan ifadelerde, cezalandırılma korkusunun bir hayli üst düzeye yükseldiği görülmektedir. Gerçekten de tarihsel kanıtlarda Papalık Komisyonu'nun tapınılan bir put olasılığına karşın, tarikatın mallarının gözetiminden sorumlu olan kişiyi "benzer" bir bulgu aramaya yönlendirmiş olduğu açıktır. Ancak bir hafta gibi böylesi bir görev için hatırı sayılır oranda uzun bir zaman diliminde isteneni yerine getiren Pidoyeli Guillaume isimli görevli, komisyon huzuruna üzerinde "caput LVIII" yazan bir ka-

24 Tapınakçılarla yakın ilişkiler kuran bir İtalyan Noteri Sicci di Vercelli ile eski bir Tapınakçı olan Faure'li Hugues, tüm Ortaçağ boyunca anlatılan öyküleri Tapınakçılara adapte etmişti. Bu efsaneler için bkz. HALİS, Göktuğ. *Tapınak Şövalyelerinin Düşüşü-Yargılanma Süreci ve İnfazlar*, s. 114-115-116. Erko Yay.

fatası sunmuştur. Tapınak mal varlığı arasında puta tapmanın tarihsel delili olarak sunulan nesnenin, “kutsal emanet niteliği”nin, tapınılan put nesnesi niteliğinden çok daha büyük bir olasılık oluşturmaması, tarikata yönelik karışıklığın temel ifadesidir. Zira, kimi kayıtlar yalnızca bu nesneden hareketle, Tapınak Şövalyelerinin puta taptığının tarihsel olarak kanıtlandığını iddia etmektedir.

Tapınak Şövalyeleri şeytana taptı mı? Tarihsel verilere bakıldığında bu imkânsız gözüküyor. Tarikatın kuruluşundan(1119-1120), Akka Kenti’nin düşüşüne kadar geçen 1291 yılına kadar İsa Mesih yolunda yüzbinlerce şehit verdiği biliniyor. Molay, komisyon sırasındaki itiraflarından birisinde “Tapınak ayinleri”nin Büyük Katedrallerle kıyaslanabilecek görkem ve muhteşemliğe sahip olduğunu iddia etmiştir. Tüm Avrupa’nın en seçkin ailelerinden, binlerce soylu, şövalye ve rahip, Tarikat’a katılmak için tüm olanakları zorlamıştır. Tarikatın yerleşik düzeninin sapkınlık içerişi ve katılımcı-ları susmaya mecbur kılan yerleşik bir otokontrol sisteminin varlığı ise açık bir fantazidir. Yüzyıllara dayanan bir örgütün, böylesine güçlü ailelere mensup bireylerinin, dini, imanı ve ahlaki böylesine zorlayan uygulamalara, tek bir fire bile vermeden uyum göstermesi mantıksızdır. Öyleyse “Tapınak Şövalyeleri”nin şeytana taptığı iddiası açıkça “çılgınlık” sınırlarını zorlamaktadır. Bununla birlikte bu çılgınlık, Tarikatın yok oluşuna yol açan IV. Philippe ve V. Clemens için neden açık değildir?

Masum da olsa, düşmanı şeytan olarak niteleme geleneği hayattadır. IV. Philippe, aldığı kutsiyet mirasını yerlere çalacak kadar “para düşkünü”dür. V. Clemens ise, kilisenin güçlü Papalar tarihine adını yazdıramayacak kadar güçsüz, koşulları kendi lehine çeviremeyecek kadar baskı altındadır. Tapınak Şövalyeleri’nin yargılanışını bu iki cümle ile özetlemek, tıpkı toplayıcı-avcılar gibi mitleri “tarih” hâline getirmeye çaba gösteren modern dünya eğilimlerine aykırıdır. Gizemcilerin tarih alanına müdahâlesi arttıkça, tarihçiler “gizemciler”i deşifre etmeye çabalar hâle gelir. Bu da en basit

hâliyle “zaman kaybı”dır; bunun ardından ise toplumsal bilincin safsatalarla yeniden biçimlenişi gelir.

Tapınak Şövalyeleri’nin yok oluşu yepyeni bir tarihin başlangıcıdır. Tarikat, yok oluşla birlikte mitolojiye dönüşür; bu ise yeni ve çarpık bir Tapınak Tarikatı anlayışının zeminindeki dayanaktır. Tüm mitoslar gibi Tapınakçıların kaynağı da halktır; halkın Tapınak Şövalyeleri’ne yönelik tüm tepkisine karşın, yaşananları “haksızlık” boyutunda yeniden değerlendirdiği açıktır. Büyük Üstadın efsanevi konuşmasından, ölümünün hemen arkasından IV. Philippe ve V. Clemens’in hayata veda etmesine varan çizgi, günümüze dek uzanan bir tarihin, yeraltında yaşamaya devam eden ve tarihi gizlice yönlendiren bilgiler sınıfının eylemlerinin ana eksenini oluşturur.²⁵

Şövalyeler, yok oluşları sırasındaki yöntemler ve bahsi geçen ritüellerle birlikte, gelecek yüzyılların Hristiyan ve gizemci örgüt ve oluşumlarını açıkça etkilemiştir. Şövalyeler, Kutsal Topraklar’daki “evler”i Süleyman Mabedi’nde saklı okült bilgilere vakıf, Müslüman ve Yahudi bilgeleriyle yakın ilişkiler içine girmiş arifler; Hz. İsa’nın soyunu korumaya and içmiş ve bu bağlamda kilisenin dünyevi saltanatını törpüleyen adalet savaşçıları; coğrafi keşifleri, Amerika kıtasının keşfini, Fransız ihtilalini, kısacası modernizmin kökenindeki tarihsel olguları yönlendiren gizli mimarlar olarak tanımlanmıştır. Formasonlar, açık bir şekilde Tapınak Şövalyeleri’nin “giriş” ritüellerini uygulamakta, günümüzde yaşamakta olan çok sayıda örgüt, kendisini Tapınak Şövalyeleri’nin devamı olarak nitelemektedir.

25 Jacques de Molay’ın ölmeden önce Philippe ve Clemens’i Tanrı’nın divanında yargılanmaya davet ettiği yönünde, somut bir tarihsel veri bulunmuyor. Bununla birlikte çok sayıda vakanüvis, yakılma sonrasında, bu konuşmanın değişik versiyonlarını Molay’a atfetmiştir. Vicenzalı Ferretto’dan alıntı yapan Barber, vakanüvisin kahramanının Napolili bir Tapınakçı olduğunu anlatır. Konuşma şu şekilde gerçekleşmiştir: “Davasını bu çirkin mahkemeden alıp mekânı cennet olan, yaşayan, gerçek Tanrı’ya havale etmiş, bir yıl bir gün sonra IV. Philippe ile birlikte Tanrı’nın huzurunda hesap vermek zorunda kalacağını söyleyerek papayı uyarmıştır...” BARBER, Malcolm. *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi*, s. 480. Kabalıcı Yay.

Bu mümkün müdür? Bir örgüt, bir kurum ya da bir amaç; kendisini yok etmek isteyen düşmanların bakışlarından uzakta; “kendi değerlerini korumayı başararak” yaşayabilir; kuluçka dönemini atlattıktan sonra, dünyanın gidişatına yön verebilir mi? Okült tarih anlayışı, Tapınak Şövalyeleri’ni kadim dünyanın bilgeleriyle bağlantılı kılan anahtar bir unsur içerir: “Yeraltı”... Tapınak Miti, tıpkı Hermesçi okul gibi, sahip olduğu sırları yağmalama isteyen barbarlardan kaçarak “kendisini saklamayı” beceren bilgiler sınıfına dönüşür.

V. B Ö L Ü M

SONA DOĞRU

Dünyayı yöneten bilgiler

YERALTI KENTLERİ ve HÜKÜM GELENEĞİ

Tarihi “mitolojilerle” oluşturma ve açıklama eğilimi günümüz dünyasının belirgin eğilimi hâline gelmektedir. Tarihsel olarak toplayıcı-avcı topluluklarda da izlenebilen bu eğilim, “bir tarihe ihtiyaç duyan bireylerden oluşan toplum için” tarihe bağlı kalmanın imkanlarını yaratmaktaydı. Yazının mümkün olmadığı bu dönemlerde, hikâyeleştirilen ve bellek için hazır hâle getirilen nitelikleriyle mitler, açıkça “tarih” niteliği taşımaktaydı. Günümüzde ise bu eğilim, yalnızca toplumsal bellekteki zayıflamanın araçlarını değil, aynı zamanda “ideolojik” mekânizmaların işleyişindeki ustalığı da göstermesi açısından, ilk anlamından bir hayli uzaklaşmışa benzermektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan herhangi bir olayı reel-politikanın kavramlarıyla açıklamak, akli kıt(!) politikacılara bırakılırken, gerçeğin çölüne davet edilen “milyonlarca” sıradan insan için “tarihi anlamak”, onu değiştirmek ve hatta “onunla” oynamak mümkün hâle gelir. Bu birey için eşsiz bir hazdır; dünya tarihini bir yapboz gibi yeniden biçimlemeye katılım, “sosyal alandan” kopartılmış post-modern birey için “aktif” bir mücadele alanı vaat eder. Tapınak Şövalyeleri’ni Irak’ta yaşanan savaşın asıl sebebi olarak sunmaktan, Ergenekon Operasyonunu Agarttha söylencesine bağlamaya varan geniş yelpaze, söz konusu tarih anlayışının yerleşmeye başladığının en açık örneklerini verir. Böylece mitolojik unsurlar, güncel olayların çözümü için alternatif açılımlar hâline gelir; tarih onlarla biçimlenir.

a-Yeraltı kentleri ve düzen arayışı

Gündemimize Ergenekon Operasyonuyla birlikte giren Agarttha, merkezi Hindistan ve olasılıkla Himalaya dağlarında yer aldığı düşünülen, bir yeraltı kenti tasavvurudur. Bu kentin sakinleri, bilgelere, Sahip oldukları bilgiyi korumak ve onu uğradıkları saldırılar karşısında hak etmeyenlere vermemek adına çabalayan bilgeler, sonunda “yeraltı”na sığınmayı denemişlerdir.

Yeraltı kentlerine ilişkin fiktisel yaratımlar, insanlık tarihinin en eski eğilimlerinden. Çoğu ilk insan kültürü üzerinde yapılan etnolojik ve antropolojik araştırmalar, özellikle yeraltından medeniyet getiren figürler barındıran mitoloji ve efsaneleri betimlemektedir.¹ Bu efsaneler, yalnızca hayatın değil, aynı zamanda toplumu ayakta tutan yaşam uğraşlarının, aletlerin, büyü yeteneğinin, tarımın ve toplumsal ilişkilerin kaynağının, kaya, oyuk, ağaç kovukları ya da mağaralarla simgelenen bir “başlangıç” dizgesine gönderme yapmaktadır. Geleneksel doku bir tarafa, doğrudan gözlemlerle yeraltı dünyası azımsanamayacak çekiciliğe sahiptir. Ölüm sonrası hayatın devam ettiği, sarsılmaz, statik ve kesin bir düzen içeren mükemmeliyetçi “öte dünya” yaşayışı, açık bir şekilde insana, toplum içi çatışmalarla mümkün gözükmeyen bir “huzur” arayışının en mantıklı merkezlerinden birisi olarak “yeraltı”nı göstermiştir. Yaşamın topraktan gelişini basit gözlemlerle doğrulayan kişi için, kökten uzaklaştıkça kötüleşen bir dünya saptaması, eninde sonunda “en iyi dünya”nın yerin altı ile ilişkilendirilmesini doğurmuştur. Diğer taraftan “mağara” yaşamına ilişkin bilgiler, hatıralar yahut gelenekler sayesinde yaşanan “geçmiş özlemi” benzer tasavvurların doğuşuna destek sunmaktadır.

1 Yaşamın temelini yer altında gören kabilelerden birisi olan Trobriand yerlileri, insanlar arasındaki örgütlenmenin ilk olarak yer altında gerçekleştiğine inanmaktadır. “Dünyaya önce toprağın içinde yerleşildi. İnsanlar orada, bugünkü ilişkilere benzeyen bir yaşam sürüyordu.” Anlaşıldığı kadarıyla medeniyeti var eden tüm unsurlar, yer altındaki yaşantının bir uzantısı olarak dünyaya taşınmıştır. İnsanlar, kendilerinden doğanlara bunları öğretmekle yükümlüdür. MALINOVSKI, B. *Büyük, Bilim ve Din*, s. 111. Kabalcı Yay.

Yeraltı dünyası yalnızca yaşamın başladığı ve devam ettiği aralık olmaktan ziyade, bir kuluçka dönemi vazifesi de görmektedir. Bir simge olarak mekân, gözden uzak, gizlici eğilimlerin yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır. Kimi yorumcular Tapınak Şövalyelerinin ortadan kaldırılmasının ardından yeniden yapılanma dönemini yeraltı kentlerinde tamamladığını bildirmişlerdir. Buna ek olarak, özellikle Hristiyan ve gnostik kültürde yeraltı, göksel imparatorluk ile doğrudan çatışma içeren “maddi güç sembolü olarak” Şeytan, yahut Demiurgos’un yaşam alanı olarak göze çarpmaktadır. İlk insan topluluklarından günümüz dünyasına dek “yeraltı” inanç sistemlerinin ilgisini her zaman çekmiş ve bu yapılarda kendisine yer bulmuştur.²

Modern dünyaya yaklaştıkça, medeniyetin merkezi olarak, yeraltı kentleri teması özellikle toplumsal kaos dönemlerinde yükseliş gösterir. Dünya kötüye gidiyorsa, çürüme gerçekleşse, adalet ve eşitlik arayıcıları güçsüzse, inanç duyulan hayali imgeler, zaman zaman gözlerin görmediği yerlere odaklanır. Bu arayış zamanları, umudun yitişine tanıklık ettikçe, umudun ilk arandığı yerler olan gökyüzü cazibesini yitirir. Tanrı’nın veya tek tanrılı dinlerin vaat ettiği göksel imparatorlukların ölüm sonrası vaatleri çekiciliğini yitirmeye başladıkça, neredeyse içgüdüsel tepkilerle yeraltı öne çıkar. Böylece insanoğlu, doğrudan dünyayı yöneten yüce, adaletli varlıkları bambaşka bir yerde aramaya başlar: Bir “kral varsa, o yeraltındadır”... Akıl yürütme çok basittir.

Umberto Eco’nun Foucault Sarkacı romanındaki etkileyici kahramanlarından birisi olan taksidermist Bay Salon: **“Dünya’nın Efendileri var ise, yeraltından başka bir yerde olamazlar; her-**

2 “Yeraltı” vurgusuyla birlikte Agarttha efsanesinin bir diğer sacayağı, yine antikiteden günümüze uzanan bir eğilimin sonucudur: Medeniyet taşıyıcısı... Kimi kaynaklar Mısır medeniyetinin Mu Kitası’ndan göç eden Osiris tarafından kurulduğundan bahseder. Diğer taraftan Mezopotamya kültürünün Tanrı Enki’nin “sulardan” getirdiği medeniyetin ürünü olduğu açıktır. Antik Yunan’a ve oradan günümüze dek gelen gizemci eğilimlerde “medeniyet taşıyıcısı figürü” sıklıkla ele alınmış ve yeraltı söylencesine, ayrılmaz bir şekilde sıkı sıkıya bağlanmış gözükmektedir.

kesin sezinlediği, ama çok az kimsenin dile getirme yürekliliği bulabildiği bir gerçektir bu! demektedir. Kahramanımız arkasından, kendi görüşlerini doğrulayacak, zeki ama eninde sonunda akıl yürütmeye dayalı bir soru dile getirmektedir: **“Geçen yüzyılda bütün büyük anakentlerin bir an önce metro yapımına başlamalarının nedenini kendi kendinize sordunuz mu hiç?”** Diğer kahraman Casaubon yanıtlar: **“Ulaşım sorunlarını çözmek için değil mi?”** Bu yanıt Salon’un ince alayına neden olur: **“Ortada daha otomobiller yokken, ulaşımın yalnızca at arabalarıyla sağlandığı bir zamanda mı?”**³

b-Bir gizemci ve Agarttha

XIX. yüzyılda Avrupa’da Mısır etkisi hâlâ yaşamaktadır; buna karşın gözler, Avrupa milliyetçiliğinin üstünlük sanısını kuvvetlendirecek kaynaklara ve yaratımlara yönelmiştir. Burada Hindistan uzun süre Avrupa medeniyetinin yeni kaynağı olarak arı ırk ideolojisini güçlendiren merkez olarak değer görmüş, Mısır medeniyetinin de Hindistan’dan gelen medeniyet taşıyıcıları sayesinde oluşturulduğu görüşü geniş bir yaygınlık kazanmıştır.⁴ Bu dönemin moda yönelişidir.

Agarttha, Avrupa literatürüne XIX. yüzyılda yaşamış bir Fransız’ın kitabıyla birlikte girmiştir. Bu Fransız, Saint Yves d’Alveydre’dir. 1842 yılında doğan d’Alveydre’nin babası bir ruh doktorudur; kahramanımız huzursuz bir çocukluk dönemi geçirir. Geçimsiz çocukların ıslah edildiği bir tarımsal çalışma kam-

3 ECO, Umberto. *Foucault Sarkacı*, s. 292. Can Yay.

4- XIX. yüzyıl Hindistan’ın tüm dünya medeniyetinin beşiği olduğu şeklindeki görüşlerin inceliklerle işlendiği bir dönemdir. Bonn Üniversitesi’nde Sanskritçe Kürsüsünün ilk profesörlerinden birisi olarak göreve başlayan Friedrich von Schlegel; “Her şey, kesinlikle her şey Hindistan kökenlidir!” dediğinde yıl 1803’tür. Schlegel, Mısırlıların nasıl olup da böylesine yüksek bir medeniyet oluşturdıkları şeklindeki rahatsızlık verici soruya, basit bir yanıt getirmekteydi: “Çünkü Mısırlılar Hintliler tarafından kolonileştirilmişti...” BERNAL, Martin. *Kara Atena*, s. 330-331. Kaynak Yay. Dönem Schlegel gibi, Sanskritçeden hareketle, Hindistan’ın tarihin kaynak kültürü olduğu şeklindeki iddiaları destekleyen Batılılarla doludur.

pına yollarır; burada ıslah organizasyonunun müdürünün gözüne girer ve dostluğunu kazanır. Bu kişi sayesinde sıkı bir okuma alışkanlığı edinir. Bu sayede açılan kapı, d'Alveydre'nin yükselme yolundaki hırslarına hizmet edecektir. Kısa sürede, dönemin etkili kişileri arasında kendisine yer bulur. Çok geçmeden Vatikan'dan aldığı soyluluk ünvanıyla birlikte ismi Marki-Saint-Yves d'Alveydre olur.⁵ Kuşkusuz bu ünvanda ve Avrupa seçkinleri arasında isminin saygın bir yer buluşunda, kraliyet ailesiyle kanbağı bulunan, Marie-Victoire de Ristnitch ile yaptığı evliliğin büyük bir rolü vardır. İçişleri Bakanlığı'ndaki küçük memuriyetinin yerine geçen bu evlilik, d'Alveydre'nin hayalini kurduğu hayatın anahtarı gibidir. Saygın çevreler onu aralarına alsada, otuzlarında bir adamın, ellisinde bir kadın ile evlenmesi, hoş karşılanmamıştır.

c-Anarşi ve Sinarşi

d'Alveydre, dönemin sosyal karmaşalarının bıkkınlığı içindedir. Özellikle sınıf savaşımının, acı tablolarını görür, daha uyumlu bir toplum ortaya koyma çabalarına girişir. Bunlara çare olmayı, insanlığa yıkım getiren Anarşi düşüncesini ortadan kaldırmayı planlamaktadır. Bununla birlikte d'Alveydre'nin çabası, her şeyden önce doğduğu toprakların gelenekleriyle sınırlandırılmıştır. Avrupa'da her kaos döneminde olduğu gibi, XIX. yüzyılda da "gizemci" akımlar yükseliş eğilimine girmiştir. Bununla birlikte, popüler eğilimler d'Alveydre'nin çıkarımlarının Mısır yerine Hindistan'a yönelmesi gibi farklı bir yolu doğurmuştur. Bu ayrıntısal fark bir tarafa d'Alveydre, Avrupa'da sıklıkla karşılaşılan önerilerin benzerlerini sunmaktan öte bir şey yapmamıştır. Bu doğaldır, zira döneminin önde gelen gizemcilerine duyduğu ilgi ve onlardan etkileniş tarzı, çözümünün "mistik" düzeyini kaçınılmaz kılmaktadır. Ortaya attığı "Sinarşi" kavramı, açık bir şekilde dünyanın sorunlarına "mistik" düzeyde çözüm bulma çabasının ürünüdür. Böylesi bir

5 *Agartha*, Bilim Araştırma Merkezi Yayınları. s. 7. Mayıs 1979.

yorumun fikir babası olarak d'Alveydre, özellikle Pithagoras ve Platon gibi Yunan düşünürlerinden de takip edegeldiğimiz, “bilgeler yönetimi” fikrini olgunlaştırır. Anarşi fikriyle taban tabana zıt bir çözüm önerisi, dünyayı yöneten tek bir kişinin etrafından kümelmiş, kozmik güçlere sahip mistik bir çözüm yapısıdır...

Erken dönemlerde düşünürün gözü henüz Hindistan'a, dikkati de “Agarttha”ya odaklanmamıştır. Anlatılanlara göre *La Mission de l'Inde* isimli yapıtını ortaya koymasını esinleyecek girdi, Paris'e mistik bir görevle atanmış Afgan prensinin ziyaretidir. Ondan “İnsanlığın Yüksek Gizlici Örgütlenişinin” sırlarını alan d'Alveydre, yakın çevresinde yavaş yavaş efsanevi bir kişi hâline gelmektedir. Yazdıkları, konuşmaları ve ziyaretleri, geçmiş süreçlerde Gül-Haç ve Masonluk tarzınca uygulanan “gizem ağı ile gölgelenir”... Bu dönemin gizemcilerinin üzerinde özenle çalıştıkları ortak imajdır. Söz konusu görüşmenin gerçekten yapıldığından ise, yalnızca müridleri emindir. Bu, peygamberlerin vahiy alışıyla ortaklaşalığı açık olan bir kitaptır... “Hint Misyonu...”

Yves'in yapıtı Avrupa için özeldir. Çünkü ilk kez birisi Avrupa'da, Agarttha ve bizzat d'Alveydre tarafından dile getirilmese bile, onun lideri “Dünya'nın Kralı” hakkında açık seçik ifadeler kullanmaktadır. Kitapta o zamana dek sıklıkla kullanılan okült kavramlar, Yves'in özgün açıklamalarıyla kaynaşır. Kitaba göre, Asya'nın göbeğinde, yerin altında, uçsuz bucaksız bir yeraltı krallığı uzanmakta, burada da tüm organizasyonu yöneten “bilgeler” oturmaktadır. Burada, düşünürün daha önce ortaya attığı Sinarşi fikrinin açıkça uygulanışını takip ediyoruz. d'Alveydre, “anarşinin” artık sona ermekte olduğunu düşünmektedir. Ona göre, insanlar yavaş yavaş Sinarşi'ye doğru yol almaktadır. Düşünür kitabını, Demir Çağı ile özdeşleşen, Büyük Babil'in yıkılmakta oluşunun ön işaretlerini vermek amacıyla yazmıştır.

Zerdüştvare bir umuttur bu; inanç ekseninden biçimlenen iddialara gerçek dünya yanıt vermezse “peygamberlik” gerçek olamaz.

Yves'in etrafında hatırı sayılır bir izleyici kitlesi toplanmıştır. Söyledikleri açık bir şekilde ilgi çekicidir. Düşünür, belki üzerindeki esrar perdesini daha da arttırmak, belki de yapıtının içeriğinin dayanıksızlığından kaçınmak için, baskıdan çıktığı anda kitabını imha etmeye karar verir. Ancak okült tarihçiler, d'Alveydre'nin kitabını yakma isteğini, düşünürün ansızın "büyük sırları" deşifre ettiğini fark ederek, korkmasına bağlarlar. Ancak birkaç nüsha bu imha girişiminden kurtulmuştur ki, özellikle ölümünden sonra yeni baskılar kaleme alınmıştır. Toplumuna çok büyük etkiler yapan d'Alveydre'nin izinden giden Rene Guenon, *Dünyanın Kralı* adlı eserinde, efsaneyi derinleştirmiştir.

d-Agarttha Nerededir?

Yves'in yolu açıkça ilgi çekicidir. Birçok insan onun fikirlerini tartışmış, çok sayıda maceracı, hayali Agarttha kentini aramak için, kendilerini Simyacılar benzer yıkımlara sürükleyen, maddi manevi iflaslara yol açan yolculuklara çıkmıştır. Birçok kişinin aklındaki soru, Agarttha'nın nerede olduğudur?

d'Alveydre kitabında, bu soruya bizler için asla açık olmayan ifadelerle yanıt vermektedir. Ancak bu "okült" geleneğin tipik dilidir. Diğer taraftan, zaten gerektiğinden önce sırları ifşa etmek gibi ana kuralı yıkmanın gerginliği içindedir düşünür... Onun ifadelerinden Agarttha'nın sürekli yer değiştiren bir merkez olduğu anlaşılır.

Örneğin: *"Ram'dan önce, güneş kenti AYODHYA'dadır. RAM'dan 3.000 yıl sonra gerçekleşen ilk yer değişikliğini, IRSHOU'dan 1.400 yıl sonraki (bu da aşağı yukarı M.Ö. 1800'e denk gelir) ikinci yer değişikliği meydana gelir."*⁶

Bu yer değişikliklerinin nedeni nedir? Geleneğe göre, sırlarını maddi dünyanın hırsına kapılmış insanlardan uzakta tutmaya

6 A.g.e.s, 12-13...

çalışan bilgiler, her şeye rağmen “tecavüzlerle” karşılaşmışlardır. Son yer değişikliğiyle birlikte Himalaya dağlarında bilinmeyen bir yere taşınan Agarttha, nihayet “yeni yerleşme merkezinin yerini ifşa edebilecek hainlerden” uzaklaşabilmiştir. Kuşkusuz bunlar alt sınıflardır; bir bilge yönetimi aradığına göre ve Sinarşi’yi toplumsal kaos’a çözüm olarak sunduğuna göre d’Alveydre, Avrupa’yı sarsan yıkım ortamından “alt sınıflar”ı sorumlu tutmaktadır. Agarttha geleneği her şeye rağmen, Kadim Mısır kültüründe de takip edegeldiğimiz, bilgelerin gözünden halk yığınlarının isyanlarına yönelik olarak gerçekleştirdiği tanımlamaya uygun ve ortak bir tarihin ürünüdür.

Agarttha’nın tarihi de, hizmetliler olarak bilinen alt sınıfların isyanlarıyla ilgili kayıtlar sunmaktadır. Yer değiştirmeleri gerçekleştirmeden önce, Agarttha’nın hizmetkarlık bölümlerini, okul tarafından yetiştirilen öğrenciler üstlenmemektedir: Temizlik, onarma, toplama, sunum gibi ayak işlerini yapan kişiler, ast durumda olan “ilkel kabilelerdir...” Bu kabileler özellikle “sayılarının çokluğuna” güvenerek, yalnızca Agarttha’nın kutsal hiyerarşisine layık olan misyonları üstlenmeye, bu okuldan çaldıkları bilgilerle sağda solda öğütler vermeye başlamıştır. Ancak, söz konusu bilgiler, hazırlıklı olmayanları yutacak, onları yokedecek içrek tepkiler taşımaktaydı. Kara Maji denen sapkınlık ve ardından gelen “kovulma” ve lanetlenmeyle birlikte isyanın bastırıldığı buna karşın, kutsal kentin yer değiştirme zorunluluğunun belirdiği anlaşılıyor.

Agarttha’yı isyanla kirleten kabileler arasında, Druidler zamanının en iğrenç yöntemlerini uygulayan, Sivaistler, Hint Fakirleri ve Çingeneler de yer almaktadır. Çingeneler’in bugünkü yaşam şekli, yersiz yurtsuz kalışlarının altında, Agarttha’daki lanetlenme yatmaktadır. Çünkü Çingeneler, kulaktan dolma sırları, belli belirsiz hatıralarla harmanlayıp, çok sayıda batıl itikatın mucitleri olarak, geçimlerini sağlayacak yol tutturmuşlardır. Hint fakirleri ise, Agarttha’daki eğitimleri durdurulmuş kişilerdir. Ancak onların sa-

hip olduğu kısıntı şeklindeki bilgiler bile Agarttha'nın gerçekliği ve bilgilerinin gücü hakkında az çok fikir verebilmektedir.

e-Altın Çağ'ın şehri: Agarttha

Sinarşi olarak tanımlanan yönetim biçimine sahip olan "Agarttha"nın nüfusu yirmi milyon civarındadır. Bu ülkede cezaevleri ya da ölüm cezası yoktur. Toplumun ana huzuru, yüksek içsel kontrol mekânizmaları ve aile reislerinin inisiyatifi ile sağlanır. Ender olarak gözüken adli durumlarda ise, bilginler arabulucu rolü oynar.

Kayıtlar, Agarttha'nın, maddi medeniyetin çürümüş unsurlarını barındırmadığını gösterir. Ana gösterge sınıf savaşımının ürkütücü yüzünün burada bulunmayışındır. Halk yığınlarının sefaleti, fahişelik, ayyaşlık, yönetsel acımasız bireycilik, ihmal, güçsüzlük gibi durumlar orada yoktur. Böylesi bir dünyada "alt sınıflardan gelebilecek" olası bir yıkıcı eylem de reddedilmektedir. Kastlar kesindir ancak, sabit değildir. Hindu paryalarının en düşüğünün çocuğu bile şayet hak ediyorsa Kutsal Üniversite olarak tanımlanan Agarttha'ya kabul edilebilir.

f-Yerleşim ve görevler

Şehrin en dışında "Dwijas" olarak adlandırılan "iki defa doğanlar" ve Yogis olarak adlandırılan "Tanrıyla birleşenler" yer alırken, küçülen daireler, merkeze doğru güç yoğunlaşmasını temsil etmektedir. Merkeze doğru, 5.000 Pundit(bilgin) yer alır. Merkeze doğru daralan dairelere yayılmış kast sistemi, daha az sayıda birey barındırır. Bir altta dünyanın güneş çevresindeki dolanım çemberinin süresine tekabül eden 365 BAGWANDA yer alır. Merkezin yalnızca bir daire yukarısında 12 kişiden ulaşan Yüksek İniyasyon Konseyi, merkezde de Mahatmah, yani tüm maddi organizasyonun yöneticisi yer almaktadır. Her kastın Agarttha için üstlendiği kesin görevler vardır. Örneğin Bilginlerin, öğretimden sorumlu oldukları ve iç güvenliği düzenledikleri görülür.

g-Dev kütüphane

Agarttha, aynı zamanda “Kutsal Üniversite” olarak tanımlanmaktadır. İlk insandan günümüze dek yaşanan her beşeri olayın kaydı, bu üniversitenin dev kütüphanelerinde yer almaktadır. Günümüzden 55.700 yıl öncesine dek uzanan sanat ve bilimlerin gerçek sentezini içeren kütüphane, yerin derinliklerindedir ve binlerce kilometre karelik bir alanı kapsamaktadır. Bu kütüphaneler henüz “herkes”e açık değildir. İlahiliğe saygısı bulunmayan kişiler bu kütüphanelerden yararlanamaz. Agarttha organizasyonundan bahseden d’Alveydre, genel anarşi ile yönetilen Avrupa medeniyetinin, Üçlü Sinarşi uygulamasını tercih ettiği gün, bu kütüphanelerden yararlanmaya başlayacağını belirtir.

Kütüphane ve içerdiği bilgiler, alabildiğine özel, bu mahiyetiyle itinayla korunmaya adaydır. Tehditler savurmaktadır bilgiler:

“ Bu arada, vay hıtlıne toprağı eşelemeye kalkan düşüncesizlerin! Onlar bu işten sadece, kesin bir düş kırıklığı ve kaçınılmaz bir yıkım elde ettiler...” Bu kütüphanenin bilgisine sadece Agarttha’nın ruhani lideri ve yardımcıları sahiptir.

d’Alveydre’ye göre, tüm dünya, hüküm sürmekte olan Anarşi sebebiyle geçmişine yüzünü dönmüş, tarihinin karanlıklarını yırtmasına neden olacak bir cahilliğe gömülmüştür. Agarttha’da var olan kütüphane sayesinde tüm insanlığın dağınık değerleri, Mısır, Yunanistan, Kafkasya bütünleşecek, herşey yenilenecek, aydınlanacak ve bilinemez olmaktan çıkacaktır. Agarttha kütüphanesi, var olan her şeyin kaydını tutan bir bilgiler sınıfı kütüphanesine sahiptir.

h-Eğitim ve ortak dil

Üniversiteye kabul edilen her öğrenci, en yüksek basamağa dek çıkabilir. Ancak bunun için daima ilk basamaktan başlamalıdır.

Agarttha efsanesi, tarihin bütün büyük kişiliklerini, bu efsaneye bağlayan kanalları geliştirmiştir. d'Alveydre'ye göre Zerdüşt, Pithagoras, Muhammed gibi büyük şahsiyetler, ilk basamaktan itibaren bu üniversitenin öğrencileri olmuşlardır.

Adı geçen büyük isimlerden birisi Buddha'dır. Ancak Agarttha'da eğitimini tamamlayıp ülkeyi terk eden Buddha, Kutsal Hiyararşi'nin tahmin ettiği büyük bir hataya imza atmış, Kutsal Üniversite'deki öğrenimi sırasında yazılı not yöntemini kullanmıştır. M.Ö. VI. yüzyılda yaşanan olayda, Buddha, odasına döndüğünde defterini bulamayınca dehşete düşmüş, tüm çabalarına karşın büyük sırların not edildiği belgelere ulaşamamıştır. Böylece Buddha, kutsal bilgileri müridlerine aktarma yolunda, yalnızca hafızasına güvenebileceğini anlamıştır.

Tüm evrenin konuştuğu ortak dil Vattan'ın konuşulduğu ve Dwijalar düzeyinde çalışmaların sürdürüldüğü Agarttha'da eğitim, dünyanın yer küresel ve iklimsel hareketlerinin, kimyanın ve fiziğin, modern Avrupa'nın kabul edemeyeceği düzeyinde gerçekleştirilmektedir. Bu batının biliminden çok üstündür. Bu bilgilerle "ne bir böceğin ne de bir bitkinin sayımıyla ulaşılmıştır... Deney ya da gözlemlerle de ulaşılmamıştır bu sırlara. Bizzat ölümün sırlarına dahi nüfuz edilmiştir Agarttha'da... İnsan fizyolojisi üzerine yürütülen ayrıntılı çalışmalar, Yves'in deşifresiyle birlikte Agarttha'da okutulan dersler hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamıştır. Buna göre:

- Görünmez krallıklar ili bağlar,
- Uykunun yasaları,
- Spiritüel gelişime elverişli besin rejimleri,
- Psişik güç ve rüyalar,
- Uyutulmuş bedeni bırakarak uyanma yöntemleri

Agarttha'da bizzat uygulanmış ve denenmiştir. Kutsal hiyerar-

şinin güdümünde ve kontrolünde gerçekleşen bu bilgileri elde etmeye çalışanlara verilen cezalar günümüze dek sürmektedir.

Yüce Brahatmah, Yves'in anlattığına göre, İngiltere'nin Hindistan'ı işgaline razı olmuştur. Çünkü bu "yukarıdan emredilmiş"tir. Diğer taraftan, bu yüce uygulayıcının Hıristiyanlıkla ortak bir gayenin altını çizdiği de vurgulanmaktadır.

d'Alveydre, dönemin mistikleri gibi "dünyanın yozlaşması"nın önüne geçecek kurguyu, mitolojide aramaktadır. Dünyanın çıkışı imkânsız bir yola girdiği sanısıyla sarsılan düşünür, geçmişin "büyük imparatorlukları"nı kuran sınıftan yardım diler gibidir. Bununla birlikte arayışın muhatapları dünyadan kaçarak, simgesel bir gizlilik içinde, yerin altında yaşamaktadır. d'Alveydre, bulunmak istemeyenleri bulmaya kararlı bir Avrupalı maceracının çaresizliğine yazgılıdır. Ne olursa olsun düşünür, Avrupa için artık tükenmekte olan bir eğilimin son örneklerindendir. Sınıf mücadelelerinin giderek artan şiddeti, sahneyi ussal değil, maddi dönüşüm unsurlarına terk etmek üzeredir. Pozitif bilimler hayatın kökeni ve katı maddenin yasaları üzerine hatırı sayılır sıçramalar gerçekleştirmektedir. Değişim isteyenler ve toplumun farklılaşması gerektiğini düşünenler, artık mitolojilere değil, işçi sınıfının devrimci potansiyeline gözlerini dikmiştir.

Gizemcilik, post-modern dünyaya dek, yaşananları ve tarihi açıklama iddiasından uzaklaşmışa benzemektedir.

VI. B Ö L Ü M

TÜKENİŞ

Tarihi mitoloji ile biçimlemek GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA GİZEMCİLİK

Gizli Bilimler konusundaki her tarihi eğilim, öznenin ruhundaki kuşkuculuğu kışkırtan yönler taşır. Bu, ilk adımda zeminin “hareketliliğinden” kaynaklanır. İkinci olarak ise bu durum, daha çok bireyin hiç eksilmeyen “şakacı bir Tanrı” sıfatına hazırlıksız özeninden kaynaklanır.

Bireyin bu alanda, hiçbir disiplinde olmadığı kadar kolay, zahmetsiz, emek vermeden sürecin içine katılması mümkündür. Herhangi bir disipline dışarıdan bir bireyin sınırlı katılımı, “gizli tarih yaratımı”nda yerini olabildiğince özgür ve geniş hareket imkânına bırakır. Araştırmacı ya da okuyucu, birden, Nietzsche’yi aslında Schopenhauer ve eski dostu Wagner’in delirttiği ya da İsa ile Yahya’nın kardeş olduğu iddialarıyla karşılaşabilir.¹ Konu bu noktada bilimsel bir makalenin kaçınılmaz dayanağı olan “verinin kaynağını” belirtme aşamasına geldiğinde ise, üstü örtülü bir geleniğin tipik jargonu büyük bir ustalıkla soluk alıp verir. “Bu büyük bir sır” ya da *İncil*’den alıntı yapılarak “Domuzların önüne inci atamam, üzgünüm” ifadeleriyle karşılaşılır.² Diğer taraftan biraz şanslıysanız ve konuya hâlâ bilimsel yaklaşıma çalışan inatçı bir karakteriniz varsa, araştırmaya devam edersiniz. Ama bu kez de sürekli olarak “birbirlerini” kaynak gösteren³ çok ama çok zengin

1 VATANDAŞ, Aydoğan. *Ezoterika Gizli Cemiyetler*, s. 340. Timaş Yay.

2 CANDAN, Ergun. *Gizli Sırlar Öğretisi*, s. 241. Sınır Ötesi Yay.

3 VATANDAŞ, a.g.e, s. 68-69 ve 242.

bir döngünün içinde bulursunuz kendinizi. Ama son noktada iş da-
ima, bir yönüyle uydurma olarak nitelenebilecek, söylencelere ya da
kısmi öznelliklere varır.

Bizlerin, ismine “okült”, “gizemci” ya da “mistik”, ne denirse
densin kökenleri geçmişte gömülü gizlici tarih anlayışına ilişkin ça-
lışmalarla tanışması gerçekten çok ani oldu. Elbette belli yönleriyle
hiç eksilmeyen bir ilgi her zaman mevcuttu (büyü, yıldız falları,
kehanetler vb.) Ancak bu uğraşların herhangi biri, eğlence, merak,
hobi ya da sağlıksız bir eğilim olarak değerlendirilmenin ötesine
geçerek, geçmişin ve bugünün açıklanmasında “yeterli” ve “geçerli”
referanslara dönüşmemişti. Bu anlamda “Gizli bilim” disiplinlerin-
ce oluşturulan **“alternatif tarih”** çalışmaları ve buradan hareketle
“görünenin ötesindeki gizli temel gerçekliği” ve günceli açıklama
iddiasının peşinden sürüklenen kitlelerin, modern dünyanın po-
zitif değerlerinin toptan yok olmaya başladığını gösteren öznel
hâline dönüşmeye başladığı açıktı.

Okült disiplinlere ilişkin tarihsel kütüphane oldukça geniştir.
Bütünsel zenginlik bir tarafa, konu kendi içindeki dalları itibariyle
“uzmanlar” a ihtiyaç duyacak denli karmaşık, spekülasyonlarla dolu
ve bir bütün olarak anlaşılması imkânsız niteliklere sahip. Günü-
müz dünyasında ise bu girift yapının gözardı edilerek, yüzeysel
çıkarımların muhatabı olduğu ölçüde, halk içinde yükselen bir
eğilimin varlığını vurgulamakta olduğunu çıkarsamak zor değil.
Burada esas olan, modern toplumun yerleşik bilimsel-sistematiği-
nin dağılışı ve mitlerin geleneksel toplumdaki düzeyine yeniden
yükselişidir. İlk adımında güncel politik-ekonomik olaylar akıl-
dışı alanlardan çağırılan figürlerle açıklanmaya başlanır. İkinci
adımında ise bu yöntem, “tarihsel” olgulara yönelir; onları açıklama
iddiasını taşır.

İlk adımın en çarpıcı örneklerinden birisi “Tapınak
Şövalyeleri”dir. Türkiye siyasetinin zirvesindeki isimlerin dahi
“bankacılık sektörünün içinin boşaltılması” gibi dünyevi bir so-
runu açıklayıcı unsur olarak tarikatı anması, ülkemizdeki çılgınca
eğilimin tipik örneklerinden birisini oluşturur. Çok geçmeden şö-

valyeler kısır fanatiklikleri içinde radikal dini gruplarca da ele alınır ve bu tipler insanüstü çabalarıyla, kendi yargılarını geniş kitlelere benimsetmeyi başarır. Ucuza getirilmiş belgesel promosyonları oluşturarak, Tapınak Şövalyeleri'ni mafyavari suç ve talan örgütleri olarak biçimleyen ve nihayetinde gizemli bir "tarih" in öznelere olarak şövalyelere yönelik hazır külliyattan yararlanan kesimlerin öznel amaçları ne olursa olsun, açık olan konjonktürün böylesi mitolojik figürlerin benimsenmesi noktasında gösterdiği olanaklardır. Bu olanaklar, kitleler için "üretilmiş çözüm" lerdir ki, bir proje olarak dünyayı "efsaneler" le yorumlama eğiliminin egemenler için kitlelerin "ülke" yönetimine katılım sürecindeki aksayışı yaratması bakımından eşsiz fırsatlar sunacaktır.

Elbette, birincil kaynakların, Tapınak Şövalyeleri'ne yönelik düşmanlıkları düşünülünce, yalnızca bizde değil tüm dünyada, evrensel bir komployu yönlendiren "kötücül karakterler olarak tarikat üyeleri" tablosunu oluşturmak hiç de zor değildir. Zira Tapınak Şövalyeleri, tarikat henüz faaliyetleyken başta Vakanüvis Tyrelli Guillaume olmak üzere çok sayıda eleştirisinin muhatabı olmuş, zenginlik, kibir, Müslümanlık, eşcinsellik ve şeytana tapma gibi Hıristiyanlık dışı suçlamalarla karşılaşmıştır. Özellikle yargılanma sürecinde bu suçlamaların sistemli hâle geldiği ve XXI. yüzyıla dek insanlık tarihini meşgul edecek niteliklere kavuştuğunu söylemek mümkündür. Hiç kuşkusuz, "yakılma sonrası külliyat" ile Formasonluk gibi kendilerini Tapınak Şövalyeleri'nin devamı olarak niteleyen oluşumların etkisiyle büyüyen "intikam yemini etmiş Tapınakçılardan" oluşan gizli bir örgüt ve bu örgütün yeraltındaki faaliyetleri mitolojisi, yine de "gerçekliğin" mantıksal çıkarımları duvarına toslayıp kalmıştır. Zira tarihsel veriler Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın ne adı geçen suçlamaları gerçekten işlediğine, ne de yakılma sonrasında kaçmayı başaran Tapınakçılardan kimilerinin yeraltında örgütü yeniden kurduklarına dair bilgi sunmaz. Ancak günümüzde yaşanan sorumsuz tarihsel eğilimler ve ideolojik manüplasyon, Tapınak Şövalyeleri ekseninde gelişen evrensel bir mitoloji oluşturur ve bunu dünya halklarına armağan eder. Bu

sorumsuzluk öylesine açıktır ki, Tarikata ilişkin iddialar “tarihsel bir delille” dahi desteklenmez.

Ülkemizde konu ile ilgili kitaplar ansızın büyük bir külliyat oluştu. Bu eğilimin ilk örneklerinden birisi de Bülent Bengisu'nun imzasını taşıyan *Tapınak Şövalyeleri* kitabı idi. Bengisu'nun çalışmasının siyasi bir gündemi yakalamak kaygısıyla biraz aceleyle oluşturulmuş olduğu açıktır. Zira Haçlı seferleri ve karşısında gelişen Müslüman direnişini, Selahaddin Eyyübi ve çok tartışılan bir konu olarak Haşhaşinleri, özelinde de Tapınak Şövalyeleri'ni ele aldığı yapıtında, herhangi bir araştırmacının kolaylıkla ulaşabileceği bilgilerin bir derlemesini oluşturmaktan öteye geçemedi yazar. Tabii konuyla ilgili tarihi derinliğini ve ilgisinin derecesini bilemediğimiz, dönemin içişleri Bakanı Saadetdin Tantan'ın da okuyucunun ilgisini kışkırttığı kesindir.⁴ Bununla birlikte Tapınak Şövalyeleri'yle ilgili peş peşe kitaplar yayınlanmaya devam etti. Çok daha önemli ve tarihsel olarak değerli bilgiler içeren Piers Paul Read'in Tapınak Şövalyeleri ya da dünyaca ünlü Tapınak Şövalyeleri Tarihçisi M. Barber'in *Tapınak Şövalyeleri'nin Tarihi* isimli çalışmalarının neden *Savaşçı Keşişler Tarikatı-Kutsal Kan Kutsal Kase* kadar ilgi görmeyişi, kitlesel eğilimin “gizemcilik” yönüne kaydığını açıkça göstermektedir. Bu arada Dan Brown'un *Da Vinci Şifresi* isimli yapıtının hâlâ en çok okunanlar listesindeki üst sıralardaki konumu da incelenmeye değer. Ne olursa olsun Eco'nun *Foucault Sarkacı*'nı da unutmamak lazım.⁵

4 BENGISU, Bülent. *Tapınak Şövalyeleri*, s. 14. Nesil Yay.

5 Ayrıntılı bilgi için: 11 Ocak 2004 tarihli *Akşam*-lık'ta, *Da Vinci'nin Şifresi* yapıtıyla ilgili görüşlerimi açıkladım. Tapınak Şövalyeleri ve etrafında gelişen olaylar dizisi, gizeme meraklı Ortaçağ mantığının da etkisiyle efsaneye dönüşüne, Hristiyan dünyası için hâlâ canlı bir heyecanlı kurgunun öznesi haline geldi. Buna karşın bizim ülke okuru için Tapınakçılar, belli radikallerin kendi içinde anlamlı çabaları dışında, *Da Vinci'nin Şifresi* isimli Brown romanı ile dikkat çekmeye başladı. Brown, roman türünün avantajlarından da yararlanarak, gerçekten yer yer, en usta araştırmacıyı bile çıldırtabilecek bir “veri keşmekeşliğinden”, herkesin anlayabileceği bir bütün çıkarmıştı. Umberto Eco'ya *Foucault Sarkacı*'yla, bir önceki yapıtla kıyaslanamayacak biçim ve öz üstünlüğüne karşın, böylesi bir başarıya ulaşamamıştı. Eco, dev yapıtındaki entelektüel dil ile geniş kitleleri dışlayınca, gizemleri popülerleştirme işlevini Brown, çok daha eksiksiz bir başarıyla yerine getirdi.

a-Kendini savunamayan tarihin yenilgisi

Okült çalışmaların ana şablonu, statik, kuramsal ve tutarlıdır. Konular belli, alanlar açıktır. Yapılacak tek şey, bu alanın mantığını kavramak, biraz da cesaret bulmaktır. Tarihçinin, resmi tarihin bulgularındaki boşluktaki spekülasyon hakkı, bu alanda tipik bir “ipini koparmışlık” durumu yaratır. *Son Hazaryah* isimli tarihi romanıyla C. Ülkü, bu tanıma uymasa da, Osmanlı’nın torunları olmakla hâlâ övünen bir neslin aslında Yahudi torunu olduklarını ortaya koyarken, hiç de tarihsel delilden ve adı geçen cesarettен yoksun değildir.⁶ Ataol Behramoğlu, Gül İrepoğlu’nun tarihi romanını değerlendirdiği yazısında bu konuya şu şekilde değinir:

“Zaten düşsel olan tarihi daha da düşselleştirip belirsizleştirmek, kişilerin ve olayların gerçekliğini alabildiğine ve keyfi olarak değiştirip, yok etmek çok güç olmasa gerek ve bu alanda genellikle yapılan da budur... Çünkü kendini savunma olanağı bulunmayan tarih, yazara bu şansı tanımaktadır...”⁷

Gizli bilimler alanında ise böylesi bir sitemden daha ötelede bir cüret vardır. Okültizmin yazarları, rasyonel aklın tarihini topyekün çizerler. “Gördükleriniz gerçek değil, anladıklarınız yanıltır,” derler ve gözümüzün önüne bambaşka tarih modeli sunarlar. Tarihçinin görevinin, tarihi aydınlatmak mı, yoksa tarihi inşa etmek mi olduğu sorusu ise zihinleri çok daha güçlü bir şekilde kurcalamaya devam eder.

E. Candan’ın imal edilmiş insan ırkı⁸ fikrinin temeli de vardır bu anlamda. Atlantisli bilgelere dair, açılımında göksel insanların

6 ÜLKÜ, Cahit. *Son Hazaryah*. İnkılâp Yay.

7 *Cumhuriyet Kitap*, 19 Şubat 2004, s. 6.

8 Simya bilimi için anahtar bir noktadır bu. İnsan kimyasal bir çalışma sonucunda çıkmışsa, onun özüne ulaşmak, felsefe taşıını keşfetmek mümkündür. Ortaçağı sarsan tüm hummalı çalışmalar ilk maddeyi arar. Bu adi madenleri altına çevirir, insana abı hayat iksirini verir. Böylece insan ruhunun altın ile özdeşleşimi sağlanır.

(komik bir adla galaktik ırk'ın) Mısır, Himalaya gibi yerlerde gizlendikleri ve bizim gibi adi maddeden yapıma varlıkların onların sırlarını bulmaya çalışması gibi bir kurgu nasıl değerlendirilir?" Kesin olan "insanın yaratılışı ya da evrimine ilişkin" bilgilerin yetersiz olduğu ve bunların yerlerine yenilerinin yerleştirilmesi eğilimidir. Platon, Atlantis'i Solon'dan, o da Mısırlı bilgelere öğrense de, 'Mitler, tarihsel delil midir?' sorusu büyük önem kazanır. **"El-bette,"** der okültizmin yazarları; **"Bakın, Truva'ya yahut Sodom ve Gomorra'ya..."** Birden Nuh Tufanı da girince işin içine, doğa olaylarınca birdenbire mahvolan nice uygarlıktan birisi olarak Atlantis sırtıtık bakışıyla karşınıza dikilir. Günümüzde mitler, tarihsel delil olmaktan öte, "tarihin kendisi" olma yolunda ilerlemektedir.

Böylesi bir temelden hareketle insanlık tarihi yeniden biçimlenir. Ama bu kez örneğin, sınıf savaşıyla değil de sırları ve tanrısal büyü güçlerini ele geçirmeye çalışan odakların çatışmalarıyla ilerler tarih... Bizim bilimimizin söyleyeceği ne vardır ki? İnsan ırkı, daha üstün bir insan türü tarafından "imal edildi" dedikten sonra, homo-sapiens'i nerede arayacaksınız ?

Kapı açılınca içeriye giren çok olur. Michael Baigent ve arkadaşlarının, tarihi bir broşürdeki hatadan hareketle derinleştirdiği çalışmalarında, Haçlı Seferleri'nin, daha sonradan Tapınak Şövalyeleri'nin kurucusu olan Aziz Bernard'ın da içinde bulunduğu bir grubun kişisel çıkarlarıyla kışkırtıldığı sonucuyla karşılaşırız." Daha sonra Fransız İhtilali'nde de göreceğimiz gibi, Haçlı Seferleri de, sosyal boyutun altında gizlenen bir grubun eylemleriyle ve yeraltı hareketleriyle anlamlı hâle gelir. A. Vatandaş'ın H. Yahya'dan hareketle belirttiği gibi, aslında Tapınak Şövalyeleri'nin amacı da, Müslümanlara karşı Hristiyan hacılarını korumak değil, Süleyman Tapınağı kalıntılarında kazı yapmaktır. Çok basit tarihsel kayıtlarda dahi Tapınak Şövalyeleri'nin hacıların seyahat yollarını korumaya yönelik eylemlerinin tarihsel belgelerine ulaşılabilir-

ken, salt kendi çıkarları için hareket eden bir şövalye tarikatı hayal etmek ise elbette bambaşka bir anlam taşır. Baigent'in ulaştığı deliller doğrultusunda, krallık içinde krallık yaşatan bir grubun ince ve kişisel amaç güden tasarıları ve hatırı sayılır nüfuzuyla tüm Hıristiyan dünyasını kışkırttığı fikrinin bu kadar önemli bir tarihsel olayı sosyo- ekonomik analizlerle açıklamaya çalışan Batı kafası için bir hayli yıpratıcı olduğunu da belirtmek gerek.

b-Hiçbir şey söylemeyen yapıtların büyüklük iddiaları

Bu konudaki örnekler insanlık tarihinin çok sayıda olayına yansiyabilir ve biz, birden nasıl gizlilikler ağı ile kuşatılmış olduğumuz histerisine kapılabiliriz.

Kuşku... Sağlıklı bir insanın her şeyden kuşku duymayacağı açıktır; bununla birlikte güncel kültürün her bir verisini kuşkuyla karşılayan bireyler isteyen "gizlici tarih eğilimleri"ni psikiyatrik bir durum olarak değerlendirmemizin önündeki temel engel, "evrensel" bazdaki yaygınlığı olmalıdır. Eldeki somut verilerden kuşku duymazsanız, başka açıklama eğilimlerine sahip olmazsınız. Dünya; tarih, geçmiş, yaratılış, göksel kürelerin hareketleri, mikro-kozmos, insan psikolojisi ve güncel olayları konu alan disipline olmuş ne kadar bilim dalı varsa hepsinin, içeriği, söylemleri, somut göstergeleri ve yönelimlerini gözardı ederek "gözle görülmeyen başka bir gerçeklik kurgusuyla" açıklama eğilimine hapsolmuş durumdadır.

Elbette tüm bunların tamamen mantıksız ve dayanaktan yoksun olduğunu söylemek mümkün değil. Disiplinler üzerindeki bu eğilim, her şeyden önce insan öznelliğinin "olguların" birbirleriyle olan bağlantıları üzerindeki keyfi çıkarımlarından beslenir. Ancak problem, her şeyi her şeyle bağlantılı gören tasavvurun, bu bağlantıları açıklarken nesnel ölçü ve değerleri içermeyişidir. Post-modern dünya olgular arasındaki kopuk tarihsel ve metodolojik bağlantıyı kurmaya yeltenen kişiler için yeterli cesareti sunacak içi boş bir zenginlik sunmaktadır. Eco'nun, yıkıma sürüklenen kahramanları, gerçek bağlantıları kurdukları için değil, bağlantıyı kurduklarını

düşündükleri ve bu bağlantıları kimsenin yanlışlığını ispat edemeyeceği alanlara dek ilerlettikleri için yok olmuşlardır. Onların ulaştıkları aydınlık aşama, tarihin yaramaz çocukların oyunları gibi yeniden yapıldığının farkına varmalarıdır. Öyleyse tarihte sır yoktur; varsa bile, “sır vardır ve biliyorum diyendedir”. O andan itibaren sır avcılarının hedefi, doğadan, sırrı bildiğini söyleyen özneye kaymakta bir sakınca görmez. Eco’nun yapıtı doğru çözümlendiğinde açıktır, bırakın onu. Ama örneğin, Dan Brown’un asıl amacının Arthur hikâyelerinden esinlenen kâse anlayışına yönelmiş ilgiyi dağıtmak ve “Kâse diye bir şey yok, kâse Magdalena idi” demek olmadığını kim iddia edebilir?

Kastedilen keyfilik aslında, araştırmacı için zorunludur ve konunun gereğidir ki, bu da içsel bir tutum olarak zamanla gelişir. Yine de zaman zaman acemice çıkışlar yapılabilir. Kuşkusuz H. Yahya’nın kaynağı dışarıdandır, yine de gotik sanatın ana unsurlarının, Süleyman Tapınağı’nda zaten hazır bulunduğunu ve Tapınak Şövalyeleri’nin yaptıkları kazı sırasında bu belgeleri bularak Avrupa’ya getirdiklerini söylemek bir hayli acemicedir. A. Vatan-daş da keşke, bu konuyu ele alırken, H. Yahya’ya değil de, herhangi bir ansiklopedinin gotik mimari maddesine ya da sokaktan geçen bir sanat tarihi bölümü öğrencisine danışsaydı. En azından “Gotik Mimari”nin gökten düşmediği bilgisine sahip olurdu.

Bireyin evren karşısındaki güçsüzlüğünün ve özgürlüğünü sağlayacak bilgi eksikliğinin farkındalığına dayanan kuşkuculuk, bu aşamada müthiş bir yapı kurmuş gibidir. Kimse kısmen Sofistlerle başlayan bir düşünsel eğilimin bu noktalara varacağını hesap edemezdi. Bugün materyalist tarihin, arkeoloji ve antropolojinin, ortodoks dinin verilerinin üzerinde ve onları kısmen değersiz sayan, ciddi bir alternatif tarih anlayışı durmaktadır ve tüm bu disiplinlerin verilerini harmanlayıp bambaşka ama en az diğerleri kadar iddialı bir yapı oluşturmuştur. Bu, gizli bilimlerin tarih anlayışıdır.

Ancak gizli bilimler alanındaki bir faaliyetin sakıncaları, içi-

ne şöyle ya da böyle dahil oluşunuzun kolaylığını ve oynadığınız “tanrıçılık” oyununun keyfini burnunuzdan getirecek niteliktedir. Neden mi?

Bu sorunun yanıtı, konuyla ilgili uzmanların “ortaya koydukları verilerin” sürekli tekrarlanmasından çok öte, son tahlilde hiçbir şey söylememiş olmasıdır. Ana şablonun belli başlı noktalarındaki bilgi aktarımları yerine getirilir de, derinlere dalınamaz. Bu imkânsızdır. Çizgi asla aşılamaz. Bu bir ironidir aslında, şayet siz, gizli bilimler jargonunda sıkça kullanılan bir sıfatla “sır avcısı değilseniz” kozmik bir topluluğun üyesi olarak “sır”dan korumayı zaten çok iyi bilirsiniz. Kitap yazmanızın nedeni de kendi içinde anlamlıdır. Ama bu yapıtlar, ya sırları açığa çıkartmayan sembolik bir dille kendini anlayabileceklere bir mesaj niteliği taşıyordur, ya da şu an aklınızdan bile geçmeyen bir kaygı taşıyordur. Öte taraftan bir sır avcısı iseniz, zaten söyleyebileceklerinizin sınırı zamanla sizin de midenizi bulandırır. Örneğin, herkes Hermes tapınağında bir mürid adayının geçtiği sınavlardan haberdirdir de, tüm bu işlerin sonunda yeterli olgunluğa erişen bireye aktarılan sırrı açıklayamaz. Önemli olan şudur ki, asla bir gizli bilim çalışması bir diğerinden farklı değildir. Derecelendirilmiş, tasarlanmış bir bilgi yoğunluğunun arkasına saklanılır. Öte taraftan asla sırlara bu yolla ulaşılamaz. Konu kendi içinde korumacıdır.

Bu açıklamalardan sonra, Isaac Glad’ın E Yayınları’ndan çıkan *İsa’nın El Yazmaları* isimli romanının son bölümünde İsa’nın ağzından yazılmış metinler de ne oluyor o hâlde diye sorulabilir.¹⁰ Akla ilk gelen ve en mantıklı açıklama spekülasyondur kuşkusuz. Ölü-deniz’de bulunan yazıtlar üzerine Vatikan’ın yazıtlarda ne yazdığı açıklamalarının dönemsel çelişkisi ve el altından oradan oraya sürülen belli bölümlerin şantaja da varan keşmekeşinde, ortalık yine tahmin edilebileceği gibi toza dumana boğulmuştur. O kadar çok şey söylenmiştir ki, doğrunun ne olduğu asla bilinemez ve böy-

¹⁰ GILAD, Isaac. *İsa’nın El Yazmaları*, s. 179. E Yay.

le bir ortamda edebi kurgu, gerçeğe de uzanan gizemsel kanadıyla, önemli ticari başarı sağlayabilir. Ne olursa olsun, İsa'nın düşüncelerini birinci elden açıklayan yazıtlar heyecan vericidir.

Toparlarsak, görünenin aksine bu zorluklar sıradan okuyucu için hissedilir değildir. Kimbilir hangi sır, hangi sayfada karşımıza çıkacak umuduyla arşınlanan yapıtlar bittiğinde, hayal kırıklığı bile yaşanmaz ama, bir bilgi edinimi olarak bile anlaşılamayacak bir yoğunluk geçip gitmiştir nihayetinde. Herhangi bir türde olmadığı kadar, büyük bir hayal kırıklığı bekler kapınızda.

c- Ortak kökenden alınan güç

Candan'a göre tüm insanlık ortak bir kökten gelmektedir. Bu, dinsel ve okültik metinlerde de sıklıkla tekrarlanan bir oluşumdur. Yazar, görünürdeki farklılığın tarihte birtakım gizli olaylardan kaynaklanan bir yanılgı olduğu düşüncesindedir. Tüm insanlık ortak bir kaderi paylaşmakta ve kaçınılmazcasına kaybettiği itibarını kazanacağı mekânlara doğru ilerlemektedir. Bu konuyla ilgili bir şekil kitabın çeşitli yerlerinde verilir. Burada okültizmce tarihe yüklenen erek ile tanışmış oluruz: Henüz neden olduğu okuyucu için açık olmamakla ve saltık olarak ortak köken vurgulanmakla birlikte, bu kutsal kökenin tüm coğrafyalardaki farklı uygulamalarca paylaşıldığı, insanın temel vurgusunun içindeki gerçeğe ulaşmak olduğu sezilir. 62. sayfada bu durum bir örnekle açıklanır.

"Tanrı'nın yanından kovulan insan" teması, kuşkusuz birçok dini metinle birlikte, okültizmin tarihine de büyük katkı yapar. Hepimizin bildiği bu hikâye çekicidir. Şeytana inanan insanoğlu, sonunda Tanrı katından kovulacağı bir ceza işler. Hikâyenin öznelere bellidir belli olmasına ama, öylesine farklı yorumlanır ki, üzerinde büyük tartışmalar dönmeye başlar. Bu tartışma ise bilgimiz temelinde yükseldiğinden ilgimiz kaybolmaz."

Esas itibariyle, kaynağın sözel geleneği ve gizli bilimlerin sembolizm girdisi, araştırmacıları hep yan anlamlara yöneltir. Örneğin

Moon cemaatinin lideri, insanın böylesine kötü olmasının nede-nini Havva ile cinsel ilişkiye giren şeytanın çocukları olmamıza bağlar.¹¹ Messadie'nin kadim dinlerde şeytanı arayan bilimsel çalışmasında kurduğu bağlantı, böylece Vatandaş'ın yapıtında somutlanır. "Mezopotamya, bireyi ezmek için ve daha kötüsü birey kendi ezilişini doğrulasın diye günahı keşfetti ve İran bireyi korkutmak için Şeytan'ı icat etti."¹² Tarih ona nereden bakarsanız bakın, sizi doğrulayacak bir yığın veri içerdiğinden, doğru olarak kabul edilenin, büyük bir bütünün önemsiz bir parçası olduğuyla ilgilenmek gerçekten zordur. Dışlamak ise gerçekten çok kolaydır. Kendi içinde mantıklıdır. Öncülleri vardır. Ama bilimselliğin tartışmalı doğası diyalogunu gereksiz yere kışkırtmamak için, dikkate değer bir teori için, bu kadarı yeterli değildir. Aynı durum, örneğin Dan Brown'un yapıtında da söz konusudur. Kutsal Kâse'nin ne'liği ve nerede'liği ile ilgili alabildiğine geniş yorumlar içerisinde bir tanesini, kâse'nin Magdalena'nın döl yatağı olduğu yorumunu seçen (seçmek sözcüğü bilinçli olarak kullanılmıştır) Dan Brown, buna bir de, Da Vinci'nin zaten bilindik gizemli kimliğini de ekleyerek kurgusunu oluşturur. Okültizm alanındaki keyfiliğe burada bir kez daha rastlasak da, bundan daha önce *Da Vinci'nin Şifresi* yapıtının, sıradan insanı nasıl böylesi ağır konulara kolaylıkla dahil ettiği sonuç açısından düşünülmelidir. Gizli bilgilere ulaşmak, düşüncesi itibarıyla bile güzeldir. Cezbedicidir. Buna herkes kolaylıkla kanar. Yeter ki Eco'nunki gibi densizce, zor bir dille yazılmasın.

Gizli bilimlerin göksel değil materyalist kökeni olarak, Mu ve Atlantis uygarlıklarıyla her yerde karşılaşırız. Mu ve Atlantis uygarlıkları ve zamanla insanların "Tanrı ve şeytan" taraflarının keskinleşmesiyle ortaya çıkan bir savaş sonrası dağılması söylencesi de, tipik olarak E. Candan'ın temel verisini oluşturur. Candan'a

11 VATANDAŞ, a.g.e s. 354.

12 MESSADIE, Gerard. *Şeytanın Genel Tarihi*, s. 181

göre, iyi ve kötü olarak ikiye bölünen dünyada artık Tanrısal bilgilerin aktarımında kesin bir kontrolün gerektiği ortaya konulur. Bu, sembolizmi doğurur. Yazara göre artık bilgiler herkese açık değildir. Bu kapalılık, gizli bilimler tarihinin kutsal soluğudur ve bilgiye ulaşmak için gizli okullar geleneği başlar. Çünkü insanlar Tanrı'nın bahsettiği cennet gibi bir yerde tanrısal bilgilerden yararlanacakları büyük bir savaş çıkarmışlardır.¹³ Bilgiye ulaşmak isteyen birey artık, bozulmuş kimyasının tamiri için, alıacak ve inisiye edilecektir. Bundan böyle artık yeni bilgiler insana saflaşma sonrasında açılacaktır.¹⁴ Bu arada yavaş yavaş bizim tarihimize geçiş başlar. Batan şehirden tufan uyarısını umursayarak kaçan bilgilerden ikisi de Osiris ve The-ot'tur.¹⁵

Gerçekten de tarihte görünen olayların arkasında birçok neden yatar. Pozitivizmin çoktan çürüyen neden-sonuç ilkesinin sığ duruşunun yerine, çoksal neden ve değişebilir sonuç ilkesine tarihinin ideolojik yaklaşımı da eklendiğinde ortaya çıkan yoğunluk kontrol edilebilir olmaktan uzaklaşır okültizmde. Örneğin Hallac-ı Mansur'un siyasi nedenlerle öldürüldüğünü de, dinsel nedenlerle öldürüldüğünü de düşünebilirsiniz. İkisi için de veri vardır. Çünkü ortada bir olay ve tarihsel kayıtlar vardır. Ama Mansur'un öldürülüş nedeninin "insanlara sırları gerektiği zamandan önce açıklaması olduğunu söylemek" yalnızca kişisel kanaattir.¹⁶

Sonuç

Foucault'nun aydınlanma ile birlikte insanın bilginin çok küçük bir kısmına hapsediği saptamasına katılmak başka, görünenin arkasındaki gizli akışı mistik bir bakışla yorumlamak ve bu fık-
rin sorgu bilmez militanı olmak başka bir şeydir. Bugün artık tüm

¹³ A.g.e, s. 244.

¹⁴ A.g.e.s, s. 255.

¹⁵ A.g.e, s. 30.

¹⁶ A.g.e, s. 224.

ağırlığına rağmen popüler olmaya başlayan okültizm, olur olmaz yerlerde karşımıza masonların hangi önemli koltuğu etkileyerek dünyayı kontrol ettiklerinden, uzaylıların neden belli kişilere göründüklerine kadar bir yığın konuda etkin ve güçlü sesler çıkarabilmektedir. Buna göre eski tartışma yeniden canlanır. Bilgi, hiç de pozitif bilimlere hapsolmuş değildir ve hatta çok daha avantajlı alanlar vardır. Bilim adamının kemikleşmiş bakış açısı gözünün önünden akandan fazlasını göremezken, gizli bilimcilerin maddeyi özüne dek süzen görüşünün kutsanmasıdır bu.

Dünyanın yeniden büyücülerin, kahinlerin ya da falcıların ellerinde şekillenen bir yer olarak görmek, hiç kimseyi şaşırtmamalıdır.